

UKF:s pärm Sv2 – Svenngårds gårdshandlingar - Pärm 9-13, 21*Renskrift/sammandrag av Gudrun Sandén år 1996**Handlingarna ligger i fysisk ordning***Register till innehållet i Pärm Sv2 gällande****Asker – Sylta – Ålsta – Öråker – Näs (Kungsängen) – Frölunda – Ekhammar - Kyrkbyn***Fritextsökning fil textfil8.dbf fil: Pärm Sv2 Svenngård P9-13,21.doc*

*****

Register till handlingar om Asker*- i pärm "Asker - p9" i Svenngårdska samlingen.**- fysisk ordning***Asker**

1794. Ur jordeboken

Uppsats om Askers by av Herman Svenngård

1690. Geometrisk karta och beskrivning av Petter Arosander

1667-1681. Ur häradsrättsprotokollen, ur domboken 1667, 1680, 1681

1684. Skattläggning av Askers kronohemman

1691-12-22. Skattläggning av Asker nr 1

1701. Stämning mot länsman Johan Brant - dålig gårdsgård

1726-05-26. Ur domboken

1731-05-28. Ur domboken

1731-08-03. Angående brandstodsförordningen

1732-05-29. Brandsyn efter Askers brand

1732-02-08. Till landshövdingen från p Frank

1732-02-26. Med anledning av Askers brand

1732-06-08. Ur domboken. Askers brand

1732-10-24. Beslut av landshövdingen

1733-05-31. Till herr President och herrar Kammarråd från Märta Bonde

1743-11-22. Svenska Arkivbyråns exerp

1959. Medlemsbladet

1647-1690. Ur domboken.

1649, 1664, 1667, 1668-04-28, 1669, 1681. 1686-02-08, 1689, 1690, 1680

Svenngårds anteckning

*****

Register till handlingar om Sylta*- i pärm "Sylta - p10" i Svenngårdska samlingen.**- fysisk ordning***Sylta**

1794 Ur jordeboken

1844. Karta över Sylta by

Artikel om Sylta by av Herman Svenngård - avsedd för Medlemsbladet

Fornlämningar

Ur Häradsrättens protokoll. 1647, 1660, 1670, 1672-10-02, 1673, 1674, 1674-10-07

1674, 1675, 1677, 1678, 1681, 1682, 1685, 1689, 1690,
 1687. Lantmäteriet uppgifter
 1691-1695. Svenska Arkivbyråns excerpter
 1696. Ur domboken
 Svenngårds anteckning om Sylta
 1704. Bro häradsrätts protokoll
 1705. Ur domboken
 Ur handbok i Släkt- och personforskning
 1729. Ur domboken
 1733. Lantmäteri-förrättningar. 1733-07-21, 1733, 1733-03-05, 1730-06-18, 1733-07-07
 1733-09-03, 1733-10-08,
 Svenngårds anteckning
 1865. Ur domboken
 Svenngårds anteckning. Skokloster landbo, Sankta Birgittas landbor, Biskopens landbor
 1763-10-10. Storskiftesdelning. Många handlingar
 1845. Laga skifte
 1862. Syneförrättning sergeantbostället Sylta
 1775-1875. Ägarlängd
 1795-1874. Svenska Arkivbyråns excerpter
 1866-11-13. Vickberga
 Artikel om Sylta avsedd för Medlemsbladet
 1839-12-12. Ur syneprotokoll för Sylta länsmansboställe
 1534-1538. Anteckningar ur jordeböcker över kyrkogodsens i Uppland och Västmanland
 1600-1710. Listor på landbor
 1540-1875. Listor. Brukare, areal, åbor, ägare, innehavare
 1772-10--23. Uppställning över Georg von Hellerns militära bana
 1866. handlingar om Sylta - 9 stycken

*****

Register till handlingar om Ålsta och Öråker

- i pärm "Ålsta-Öråker - p11" i Svenngårdska samlingen.

- fysisk ordning

Ålsta

Fornminne

Promemoria angående Ålsta hemman och utjord

1727 Ålsta (Berga och Frölunda utjord)

1677-1793. Ur domboken - Häradsprotokollen

Öråker

1794. Ur jordeboken

2 kartor - fotografier

Angående vädermjölkvarnen på Öråker

Ur Vadstena klostrets jordebok
 Ur Gustaf I:s Registratur band 20
 Ur Vadstena kloster jordebok 1500
 1649 - 1696. Ur domboken; Häradsrätten
 Öråkers huvudbyggnad
 1830-01-21. Ur domboken
 Handlingar om väderkvarnen (se även ovan)
 Handskrivna anteckningar rörande socknen
 Artikel om Öråker - handskriften
 Brukare 1540 - 1805
 Ur Oxenstierna samling
 Krigskollegiets protokoll 1779-02-03
 1634 - 1686. Jordeboksuppgifter
 1628. Ur Upplands kopiebok

*****

Register till handlingar om Näs - Stockholms-Näs - Kungsängen
 - i pärm "Stockholms-Näs - p12" i Svenngårdska samlingen.
 - fysisk ordning

Näs (Kungsängen)

1969-10-12. Anteckning enl uppgifter av Sven Beckman till Ludvig Danielsson
 1960-tal. Sockenbeskrivning, lokalhistoria
 1671. Bro härad, del av landskapskarta
 1950-tal. Lösa lappar med diverse upplysningar, lokalhistoria
 1932. Brev från Landsarkivet till Sven Beckman, lokalhistoria
 1940-tal. Lösa blyertsanteckningar, lokalhistoria
 1940-tal. Lösa fynd i Stockholms-Näs, lokalhistoria
 1940-tal, Spridda anteckningar, lokalhistoria
 1741. Tuneld - ur Inledning till geographien öfver Sverige
 1955-01-27. Svenngårds anteckningar
 1860. Karta över Kungsängen - del av Ek. kartan 1860
 1960-tal. Anteckningar Svenngård. Lösa blad, lokalhistoria
 1627-1938. Ofullständig förteckning över antal innevånare i Näs socken
 1944. Tingsställe - klockare - sockenstuga,
 1600-1701. Tingsställen för Bro härad
 1954-11-06. Klockarstugan, ritning och uppmätning
 1950-tal. Handskriven anteckningar av Svenngård
 1950-tal. Ur Uppsala ärkestift i ord och bild
 1950-tal. Fornlämningar i Stockholms-Näs socken
 1370-03-29. Pergamentsbrev nr 929 RA
 1396. RA Pergamentsbrev nr 2796.
 1400. RA Pergamentsbrev nr 3073

1710. Monumenta Uplandica. Peringskjöld
1944. Sven Beckman. utdrag ur "Riksdagens historia"
1528. Svenska Synodalcirkulär
1546. Upplands handlingar
- 1533-05-15. Gustaf I:s registratur.
- 1626-08-08. Arrendekontrakt
- 1600-talet. Stäks län = Håbo, Ärlinghundra och Bro härader
- 1612-1651. Ur domboken
1612. Upplands handlingar
- 1615-07-05. Kungsängarna i Näs socken. (OBS. plural)
- 1616-1622. Betalningslängd för Älvsborgs lösen
- 1945-12-01. Brev till Sven Beckman från L. Sjödin
1640. Uppsala domkyrkas protokoll
- 1643-1696. Ur domboken
- 1680-talet. Svenngårds anteckningar på lösa lappar
- 1679-1685. Präster i Näs
- 1677-12-19. Kyrkplikt för otukt med barn
1684. Johan Hadorphs "Avritningar av kyrkor I"
1689. Vargar vanliga i Näs
- 1696-1718. Ryds och Näs församlingar
- 1701-01-28. Ur domboken. Tingsprotokoll
- 1701-05-27. Ur domboken
- 1708-06-26. Brev till kommissarie Anders Becker från Carl Gyllenstierna
- 1640-1714. Uppsala domkapitels protokoll, lokalhistoria
- 1950-tal. Anteckningar Svenngård, lokalhistoria
- 1714-02-04. Ordinarie vinterting. Ur domboken
- 1673-1758. Landsarkivet. Brev till och från ärkebiskopen
- 1960-tal. Artikel om vägar av Svenngård.
- 1723-1769. Svenska Arkivbyråns excerpter. Vägar, skatter
- 1722-1735. Ur domboken
- 1700-talet. Prästerskapets arbetsuppgifter
- 1700-tal. Soldater
1724. Kyrkan
- 1774-05-19. Klockarsyssla i Näs
1771. Ur En bondehövding i 1700-talet Tierp, Hymnelius.
1744. Vägsynslista. Stora landsvägen genom Näs/Kungsängen
1755. Ur protokoll från prosteting i Näs kyrka
- 1753-1754. Ur domboken
1947. Kyrkans inventarium. Brev från Sven Beckman.
- 1761-1762. Storskiftesförrättning.
1768. Kyrkorådet. Skolhus. Lasarett i Uppsala

1951-10-07. Kopia av Medlemsblad nr 5. Uppland, vårt landskap
 1749-1859. Anteckningar ur Statistiska tabeller för Stockholms-Näs
 1794-06-28. Inventering i Näs församlings kyrka
 1787-1793. Kyrkorådsprotokoll
 1794-1795. Angående altartavla i Näs.
 1817-12-30. Flyttning av soldatrotering från Näs till Bro häradsallmänning
 1828-1829. Tingsgudstjänst. Inventering av minnesmärken i Näs kyrka
 1801-1857. Ur räkenskapsböcker, Näs, Ny orgel.
 1942. Folkskolans 100-års jubileum, tal av Sven Beckman.
 1854. Företeckning över kolerasjuka, lokalhistoria
 1891-05-10. Predikan, texten
 1940-tal. Bidrag från läsekretsen, Medlemsbladet, lokalhistoria
 1833. Boken Uppland. 45 vargar sköts i Uppland
 1944-09-06. Brev till kyrkvärden Sven Beckman från G. Axel-Nilsson
 1940-tal. Korta anteckningar om personer och händelser, lokalhistoria
 1641. Korrespondens med Axel Oxenstierna
 1950-tal. Spridda anteckningar, lokalhistoria
 1961-07-28. Brev ang utvidgningen av kyrkogården i Näs.

*****

Register till handlingar om Frölunda

- i pärm "Frölunda - p13" i Svenngård ska samlingen.
 - fysisk ordning

Frölunda

Koncept till artikel om Frölunda by. Ofullständigt

1720-09-23 Ej översatta handlingar

1698 Tre översatta blad, som gäller Skälby

1700-08-08 Köpebrev

1706-05-21 Detaljerat protokoll över tvisten mellan Halling och Fax

1701-09 Förhör med drängen David Hansson

Fornminnen

1535-1621 Anteckningar till ägarlängd och skatter för Frölunda

Ägarlängd från Elgstiernas tabeller för Frölunda

Beskrivning till ekonomiska kartverket (1860-64)

1720 Karta med beskrivning av Johan Leitz (Lantmäteristyrelsen)

1586-03-02 Upplands Lagmansbok (sid 136)

1638-1682 Utdrag ur Häradsrättens protokoll

1682-1685 Utdrag ur Häradsrättens protokoll

1688-1705 Utdrag ur Häradsrättens protokoll

1555-1686 Utdrag ur jordeböcker

1580-1706 Utdrag ur jordeböcker

1684-1723 Skattläggning av hemman i Frölunda

1731 Protokoll Consistoriet

1874 Nr 77 Frölunda soldathus

*****

Register till handlingar om Ekhammar-Kyrkbyn

- i pärm "Ekhammar-Kyrkbyn - p21" i Svenngårdska samlingen.

- fysisk ordning

Ekhammar - Kyrkbyn

Tvist mellan klockaren i Näs och Ekhammars Rusthåll ang. en vret

Lantmäterikarta - Ekhammar 1708

Begäran om arv- och skattläggning. Pr 7 november 1735

Kyrkbyn - första gången namnet Kyrkbyn omnämns i handlingar

Begäran om förmedling av mantal för hemman i Kyrkbyn Pr 7 november 1735

Dito svar från presidenten i Kammarkollegiet. 7 november 1735

Dito svar från landshövdingen. 29 januari 1796

Ekhammar - några ägare

Kyrkbyn 1

Kyrkbyn 2

Anteckningar till ägarelängd för Ekhammar

Sankta Clara Minne

Ur domböckerna

Näs socken

Ryds socken

Tingsrättsprotokoll

Forsättning på tingsrättsprotokoll

Ekhammar - Kyrkbyn

Anteckningar till ägarelängd för Ekhammar

Brev angående rörläggning mellan Ekhammar och Klockarbordets vretar

Kyrkbyn

Skattläggning av frälsehemman i Kyrkbyn

3 översatta blad

Skattläggning av Anna Maria Soops frälsehemman

Kladd i tabellform

Geometrisk karta över Kyrkbyn

Svenngårdska samlingen - Pärm Asker

Sammanfattning av Gudrun Sandén 1996

1794. Ur jordeboken

Asker nr 1; 1 kronohemman

1794 års jordebok Carl Andersson.

Uppsats om Askers by av Herman Svenngård.

10 maskinskrivna sidor

Asker eller Asker mark, som man ibland hör folket säga, låg mellan Frölunda, Berga, Tuna, Öråker och Skälsta ägor, och bestod under 1500-talet av 2 gårdar, som ägdes av Vadstena kloster enligt anteckning i klostrets jordebok av år 1500.

År 1447 uppgives, att Asker utgjordes av 9 öresland och 2 örtugland jord. Arrendeavgiften var i äldre tider 10 pund korn och 5 mark i penningar, men 1447 var den 8 pund korn och 2 mark penningar. I Askers by fanns nyssnämnda år 2 landbor, d v s arrendatorer, som delade arrendet, så att var och en betalade 4 pund korn och 1 mark i penningar. Av landbönderna hette den ene Joon och den andre Eric, vilket är allt vi vet om dem för närvarande. Under 1480 uppgives förhållandena vara lika.

En äng, som kallades Holmsängen, utgjorde 1 markland = 8 öresland jord och tillhörde landbönderna i Tuna och Asker.

Härefter ha vi inga uppgifter förrän 1540, då H Ulffsson och Jacob äro upptagna som landbor. Det första namnet betyder sannolikt hustru Ulffsson eller Olofsson, troligen änka efter någon av de föregående landborna. Vid samma tid eller möjligen strax efter tycks landbon ha hetat Bencth på den ena gården och Matz Benctsson på den andra. Även andra namn förekomma. 1546 Nils och 1555 Eric och Laurentz.

Sedan blev det en lucka i tidsföljden till 1567, då landbon hette Oloff Ersson. Han hade troligen vid denna tid brukat Asker några år. Redan 1569 kom landbon Hans, som brukade jorden till 1578, enligt tiondelängderna och de brukar stämman ty prästerna var angelägna om att hålla reda på vilka bönder, som funnos i socknen för tiondets skull.

I Upplands handlingar från denna tid finns en bonde med namnet Hans upptagen ända till 1617, men går i handlingarna under namnet frälselandbo. Detta betyder att Asker då ägdes av en frälseman. Denne var Anders Sigfridsson Rålamb, som fått Asker och Aspvik i förläning 1571 och bytte till sig Kölsvik (Kellvik) och Hamra (Lennartsnäs) av kronan 1573.

För att återgå till den nyssnämnda landbon Hans så talar handlingarna under hans tid endast om en gård om 10 öresland jord, varför det synes som om de två gårdarna, som förut nämnts, blivit sammanslagna till en.

Längre fram i tiden, i början av 1600-talet, ser det däremot ut som om egendomen delats upp på ännu flera landbor, ty Upplands handlingar upptar på några ställen på ett och samma år inte mindre än 5 frälselandbor och dessutom en landbo, som hörde till Hertig Johans bönder. Av tingsprotokollen framgår, att Asker vid denna tid tillhörde ryttmästare Erik Körning och reducerades från han arvingar 1684.

Man får det intrycket, att folket i Asker var av det stillsammare slaget, ty de förekommer inte på långt när så ofta i tingsprotokollen som övriga byars innevånare.

Den första uppgiften jag kunnat finna i ett sådant protokoll förekommer 1667 och säger att Johan Nilsson i Asker av nämnden valdes till tolvman och avlade sin tolvmannaed och tog säte i rätten.

Samma års protokoll omtalar även, ryttmästare Erik Körning till Aspvik genom sin fogde Måns Godag som med en ingiven skrivelse klagade på Olof Eriksson i Berga och trädgårdsmästare Erik Mattson i Aspviks kvarn för att de hjälpt ryttmästarens frälsebonde, Hans Michelsson, som förr bodde på Asker, att flytta till Stockholm och det nattetid 14 dagar före midfasta och rätt fardag. Då ryttmästaren inte kan få bonden tillbaka, vill han att de som hjälpt honom flytta, skall betala hans rest på arrendet, som var 38 daler. Länsman intygade, att Michelson flyttat 8 dagar eller något mer före midfastan. Hans medhjälpare sade sig kunna gå ed på, att de inte vetat om, att Hans Michelsson var skyldig ryttmästaren något.

Domen för medhjälparna blev 3 marks böter vardera, därför att de hjälpt Michelsson flytta i olaga tid, men ryttmästaren fick söka Hans Michelsson om betalningen för sin fordran bäst han gitter.

Året 1672 dog ryttmästare Erik Körning och begravdes i Näs kyrka. Hans barns bokhållare Jöns Ryding klagade 1681 vid tinget på bonden Erik Nilsson i Asker, som var skyldig för 1678 och 1679,

29 tunnor och 4 fjärdingar spannmål och för detta år, alltså 1681, 34 tunnor, varav dock 19 tunnor blivit betalda, så att nu återstod 34 tunnor och 4 fjärdingar.

Bokhållare Ryding klagar vidare på samma bonde, att han varit vållande till att Askerhemmanet brunnit ned den 22 nov 1680. Härpå svarade Erik Nilsson, att han med bokhållarens lov och tillstånd hade flyttat från hemmanet till Granhammars säteri, men lämnat en del folk kvar i Asker. Sedan blev Kongl Maj:ts drabanter jämte 4 drängar inkvarterade i gården. Det var i nov och kallt det året, varför det eldades hårt i två dygn. Efter deras avresa hade muren antänt väggen. Folket på gården var trötta efter allt passande på drabanterna och hade somnat. Medan bonden sålunda var borta, brann alla husen ned tillika med hans husgeråd och kläder samt hö och 75 skylar råg. Kyrkoherden i Ryd, som var Olaus Erici Örn, intygade, att varken bonden Erik Nilsson eller hans folk varit vållande till branden.

Rätten friade bonden och ansåg att branden uppstått av ren våda. Bonden fick vid nästa ting svära sig fri. Han befriades också från sin spannmålsskuld, eftersom hans säd blivit lågornas rov.

På 1690-talet kom en annan man med i bilden, nämligen stadskamreraren i Stockholm, Johan Andersson.

Han hade fått sig upplåtet rusthemmanet i Asker. Detta var mycket illa medfaret både till hus och gårdar, så han anhöll att få en besiktning av hemmanet före tillträdet, vilket beviljades, särskilt som en general resolution utgått, att alla sådana hemman skulle besiktigas.

Vid samma tillfälle påtalade han även, att gärdesgårdarna var mycket förstörda särskilt vid en äng, som sträcker sig ned till sjön, och begärde, att grannarna skulle sköta om gärdesgårdarna på samma sätt som av gammalt varit vanligt.

Detta Askerhemman hade innehafts och brukats på lön av länsman Erik Johansson. Denne hade emellertid sagt upp det, varför någon annan måste anmodas sköta det. Bonden Erik Nilsson i Sylta, som tidigare bott i Asker, blev tillfrågad och han lovade att göra det. Han synes ha ändrat sig, varför länsmannen fick ta sig an det, men det hade skett på olaga tid och vållade mycket trassel.

Johan Andersson rumsterade mycket bland ortsbefolkningen, särskilt med dem, som råkat bli hans grannar. Bland det första han begärde vid tinget i jan 1692 var förbud mot bortförsel av ved och ris från Asker och Tuna äng. Han hade nämligen där låtit röja på egen bekostnad genom dalkarlar och räknade med att få behålla veden och riset för det arbete han låtit utföra. Rätten förbjöd också olovlig bortförsel och åverkan vid 40 mark silvermynts böter.

I okt klagade han på, att tunaborna inte höll vägen i ordning. Länsman fick i uppdrag att tillhålla dem att sköta den.

I jan 1693 anklagades Tuna-, Öråker-, Frölunda- och Skälbyborna för det ohägn han ansåg, att deras kreatur tillfogat honom och fordrade, att de skulle åläggas att reparera sina gärdesgårdar. De nämnda grannarna, som var närvarande, lovade inför Rätten att vid nästa vårdag reparera sina gärdesgårdar. Om det inte skulle ske som sagt var, skulle kamreraren låta uppsätta deras gärdesgårdar, som de sedan själva skulle betala till honom utan dröjsmål.

Johan Andersson överenskom även, såsom rusthållare för Askers kronohemman, med Landshövdingen Carl Falkenberg för hans frälsehemman Tuna, med Fersiske och Strassburgiske sterbhuset, med Kronan samt med fru Maria Hägerstierna och övriga skattebönder i Tuna, att en gärdesgård skulle uppsättas av åborna i proportion till vars och ens hemmans storlek, och borde parterna vara så mycket mera benägna att efterkomma denna begäran, som det lärer till stiftande av enighet och grannsämja, eftersom det alltid så mycket klagats över ohägn på varandras åkrar och ängar.

Han klagade också vid samma ting på bonden Hans Staffansson i Berga över dennes svin, men han slog ifrån sig och framhöll, att svinen gått in genom någon annan grannes dåliga gärdesgård och det hade han vittne på.

Men det fanns mer att klaga på, ty bönderna tycks ha gjort lite som de ville på den tiden och lagar och förordningar spelade ganska liten roll för dem. Nu gällde det Johan Johansson i Tuna, som emot tingsrättens förbud i jan året före hade åverkat och bortfört 3 lass ved från Asker och Tuna ägor. Johan Johansson genmälde, att de andra grannarna hade gjort på samma sätt. Detta hjälpte naturligtvis inte och stadskamreraren ville inte ge efter på den lagfästa domen i januari, varför Johan Johansson måste betala böterna, 40 mark silvermynt.

Till tinget i maj detta år, 1693, riktade Johan Andersson en skrivelse för att få ordning på den åverkan, som Hans Staffanssons i Berga svin gjort på hans råg, som blivit till stor del "upprotad" och alldeles fördärvad. Skadan hade besiktigats av befallningsman Paul Jönsson Törngren och tolvman Peder Andersson året före och de hade uppmätt den till 5 tunnlands utsäde. Skrivelsen nämnde, att

ohägnen kommit genom skattegården, som vinskänken Lundberg och lakejen Went brukade, såväl som genom fjärdingsman Olof Perssons i Frölunda gårdesgårdar, som alldeles legat nere, men blivit uppresta av kamrerens dalkarlar.

Han beklagade att han inte kunde komma till tinget i maj, därför att han hade hand om Stockholms Stads Taxeringsverk och måste vara färdig med det arbetet före pingsthelgen. Han begärde också anstånd beträffande Hans Staffanssons i Berga anklagelse att några av hans svin hade blivit skjutna. Den sistnämnda frågan tas upp på nästföljande höstting, där striden om svinens framfart gick vidare. Kamreraren hade till detta ting skaffat sig ett ombud, som hette Petter Lohm. Han tog upp frågan om svinen, som förut nämnts var det ett ganska stort område som blivit illa åtgånget. Petter Lohm visade en attest av förut nämnda grannar. Det var 8 svin, som kommit in i kamrerarens råggärde och 2 blev ihjälslagna och 6, som varken var ringade eller fångslade tog Hans Staffansson med sig hem. Att svinen inte var ringade, innebar att de inte hade ring i trynet för att hindra deras bökande i jorden.

Hans Staffansson tillstod, att hans svin varit inne på kamrerens gårde, men nekade, att de där gjort någon skada, ty flera svin hade varit där samtidigt.

Vad beträffar de ihjälslagna svinen, dömde Rätten Johan Andersson att betala böter med 2 gånger 3 mark och betala skadan med 15 daler.

Då kamreraren hade stämt Frölundaborna för samma skadeersättning kunde Rätten inte ta ställning i målet mot Hans Staffansson förrän aktionen mot Frölundaborna blivit slutförd.

I maj förekommer Kamrerens, Johan Anderssons, namn igen i samband med en tvist om 4 öresland jord uti hemmanet Öråker med befallningsman Erik Carlsson i Stäket.

Vem var nu denne Johan Andersson, som ytligt att döma framstår som en processmakare, men som tydligen syftade till att få ordning på förhållandena i Asker och runt omkring. Bönderna hade väl av gammal vana fått sköta sig själva och då blev det si och så med ordningen.

Det synes framgå av vissa anteckningar i domboken, att han härstammade från Näs. Hans födelsedatum har jag inte lyckats fastställa, men han började sin bana som bokhållare i Stockholms Stads Förmyndarekammare vid dess tillkomst på 1600-talet. 1673 var det fråga om tillsättande av en ny stadskamrerare i Stockholm, efter den avgående, som blivit utnämnd till rådmän.

Överståthållare på den tiden var Claes Rålamb, som bl a innehade Brogård i Bro socken, och det kan ju vara så, att han känt till Johan Andersson redan tidigare. Rålamb förordade honom varmt och sade sig känna honom väl och kunde försäkra staden, "att han skulle göra skäl för sig, så mycket som kunde begäras". Han betecknade honom som aktiv, flitig och oegennyttig. Även riksmarskalken Johan Stenbock höll på Johan Andersson. Magistraten i Stockholm fanns hans insatser så berömvärda, att det därför vore orsak att rekommendera honom. Rålamb beklagade den förlust, som förmyndarekammaren skulle lida genom hans befordran, men fann det barockt, om hans skicklighet skulle vara honom till hinder. Johan Andersson utnämndes till stadskamrerare i Stockholm enligt magistratens civilprotokoll den 12/5 1676.

Det var en förnämlig befattning, som Johan Andersson fått, och det kan vara av intresse att minnas de goda lovord, som han fått av sina överordnade vid utnämningen. Arbetet blev så krävande, att han slutligen stupade under bördan, förföljd och bespottad av Karl XI:s regim.

Även om det inte hör till Asker bys historia kan det kanske vara av intresse att försöka teckna bakgrunden till hans mödosamma väg. Stadsförvaltningen i Stockholm hade stora svårigheter att bemästra vid denna tid på grund av åsiktsbrytningen i väsentliga frågor mellan magistraten och överståthållaren. Den sistnämnde var sedan april 1682 Christoffer Gyllenstierna. Ingen ståthållare, vare sig förr eller senare, har ägnat stadsförvaltningen i Stockholm, i synnerhet dess finansförvaltning, en så ingående kontroll som han.

Stadskamreraren Johan Andersson blev av omständigheterna och sin ställning en av dem som kom att få sitta emellan vid dusterna mellan överståthållaren och magistraten, vilka blevo allt hårdare, vad tiden led.

Stockholms kommunalförvaltning utgav härom året en monografi med titeln "Självstyre och kunglig maktpolitik inom Stockholms stadsförvaltning 1668-1697 av Carl-Fredrik Corin. Där omnämns stadskamrer Johan Andersson vid flera tillfällen och hans livs besvärligheter belyses på ett intressant och välvilligt sätt. Ur denna bok har jag hämtat uppgifterna om Johan Andersson.

Överståthållaren for hårt fram mot magistraten för att övertyga den om det djupa allvaret i konungens uppsåt att bringa reda i stadens finanser och räkenskaper.

Mot stadskamreraren och uppbördspersonalen tvekade han inte att tillämpa lagens strängaste bokstav. För denna kategori blev det en prövningens tid.

De ansvars- och straffbestämmelser, som gällde för stadskamreren och uppördsmännen funnos upptagna i finansreglementet och i den förstnämndes instruktioner. Stadskamreren ålåg bl a kontroll över, att uppördsmännen ställde fullgod säkerhet för sina uppborrer och redovisade inom föreskriven tid. Enligt den tidens sätt att se var han i sista hand ansvarig för de skador, som kunde åsamkas staden genom bristande redovisningar.

I en skrivelse till magistraten av den 14 okt 1696 ägnade han alldeles särskild uppmärksamhet åt stadskamrerens förehavande. Han konstaterade, att denne med 277 dagar överskridit terminen för ingivande av 1693 års huvudbok och ålade därför magistraten att låta honom böta 831 daler.

Allt skulle stadskamreren bestyra. Till de dagliga förvaltningsgöromålen kom ytterst maktpåliggande utredningsuppdrag. Allt skulle ske i ett rivande tempo.

Den 29 okt 1695 yttrade han i handelskollegiet, att vad han utträttat i den nuvarande borgmästarens tid, fast mera vore än vad han uti många borgmästares tid tillförne gjort hade. Orden voro ett försvar mot dröjsmål och klander med uppborren, en sak, som ju knappast han själv rådde för. När Johan Andersson gjorde detta, utan tvekan korrekta påstående, hade han nyss drabbats av ett nedbrytande slag. Några dagar tidigare utgick nämligen order från slottskansliet om, att hans egendom, såväl den fasta som lösöret, skulle läggas under beslag på grund av uppördsmännens - alltså inte av honom förvällande -balanser.

Ett par dagar senare höll överståthållaren till honom en straffpredikan för att han eftersatt sina skyldigheter. Samtidigt avhandlades de exekutiva åtgärderna mot honom. Inventeringen av hans egendom med åtföljande beslagsförfarande skulle ske omedelbart. Kunde han inte skaffa borgen för lösöret, skulle det försäljas.

Johan Andersson ingav omedelbart en klagoskrift till Konungen. Den gav intryck av att ha avfattats i en stämning av ångest och sjudande harm.

Kungen överlämnade skrivelsen till överståthållaren för yttrande i saken. Resultatet blev att kvarstaden skulle hävas under villkor att stadskamreren skaffade borgen eller fullgjorde sina ämbetskyldigheter.

Efter någon tid inkom stadskamreraren med en förteckning över sin egendom. Hans fastighet i Stockholm och innehavda skeppspapper intecknades i Rättens protokoll. Han ägde som vi sett rusthemmanet Asker här i Näs. Genom landshövding i Uppsala Johan Hoghusen, föranstaltade överståthållaren om kvarstad på detta hemman.

Om Johan Anderssons hetsade tillvaro vittnar hans utsago i handelskollegiet, där han sade sig arbeta så tröget, att han inte ger sig ro till att sova och mången dag ifrån morgon till afton inte ger sig tid att äta.

Genom sin ihärdighet lyckades han få fram huvudböcker och balanser och därigenom hade villkoren för kvarstadens hävande uppfyllts. Efter kontroll, om någon skada åsamkats genom dröjsmålet inte kunde påvisas, beslöts den 15 dec 1696, att kvarstaden skulle hävas, Sent omsider fick Johan Andersson rehabiliteras. Men länge fick han inte glädjas över denna triumf, ty hans återstående levnad var knappt tillmätt. Inte heller blev det honom förunnat att i sina sista dagar få njuta det lugn som han så väl behövde.

Genom en våldsamt kraftansträngning hade stadskamreraren räddat sig från nesa och ekonomisk ruin, men det hetsande arbetet hade tagit hårt på hans hälsa. På aftonen den 15 mars 1697, skiljde honom döden från en obarmhärtigt fordrande regim.

Dagen efter dödsfallet underrättades änkan Brita Giöding om, att man ämnade försegla mannens kontor. Efter inventering och granskning fick änkan beta 318 daler för löner, som hennes make utbetalt utöver i statgade belopp.

Dessutom hade änkan Brita Giöding besvär med sina grannar i Asker, därför att de gjorde lite hur som helst.

Kuriöst är det att höra att hon 1699 fick en anklagelse på halsen för att hennes svin gjort åverkan på andras mark. Det var Kölsviks äng, som lydde under Lennartsnäs, som blivit illa uppökad. Kamrerskans svin voro ej ringade och summo runt udden och in på nyssnämnda äng. Det föreslogs, att Rätten skulle stipulera 40 daler och laga plikt, vilket skedde.

Lyckliga omständigheter ha gjort, att vi i detta fall fått reda på litet mer än vanligt om en man med anknytning till våra trakter. Makarna Johan Andersson och Brita Giöding är inte alldeles obekanta för oss oavsett detta, ty deras minne lever i vår kyrka. Dit skänkte Brita Giöding i juni 1697, alltså efter makens död, en kalk av förgyllt silver samt vid samma tillfälle en oblatask likaledes i förgyllt silver, båda dessa föremål med deras namn ingraverade. Vidare har de skänkt en vacker ljusstake av mässing och vidare ett kalkkläde, som på senare år blivit renoverat.

1690. Geometrisk karta och beskrivning av Petter Arosander.

1667-1681. Utdrag ur Häradsrättsprotokoll.

1667. Johan Nilsson i Asker valdes till tolvman och avlade eden.

Ryttmästare Erik Körning till Aspvik klagade genom sin fogde Måns Godag att Olof Eriksson i Berga och trädgårdsmästaren Erik Matsson i Aspviks kvarn hade hjälpt ryttmästarens frälsebonde Erik Michelsson i Asker att flytta före laga tid. De hade nattetid 14 dagar före flyttningsdagen med båt flyttat åt honom till Stockholm. Eftersom ryttmästaren inte kan få honom igen vill han att de som flyttade honom skall betala hans skuld på 38 daler. Länsman vittnade att Hans Michelson flyttat i förtid. Olof och Erik bedyrade med ed att de inte vetat att han varit skyldig ryttmästaren något. De dömdes till 3 mark för att de hjälpt honom flytta i förtid. Ryttmästaren får söka Michelson bäst han gitter för skulden och för den anklagelsen går Olof och Erik fria.

1680. Erik Nilsson i Asker skall till nästa midfasta betala alla utgifter till Kronan och Herrskapet, sedan får han fara som han vill. Detta lovade han. Härmed var Jöns Röding å sitt herrskaps vägnar nöjd.

1681. Ryttmästare Erik Körnings barns bokhållare Jöns Ryding, klagade att bonden Erik Nilsson i Asker är skyldig spannmål för 1678 och 1679. Dessutom anklagar han bonden Erik Nilsson för att hemmanet Asker blev uppbränt den 22 nov. 1680. Nilsson svarade att han haft lov av bokhållaren att flytta till Granhammar och att lämna en del av sitt folk kvar i Asker. Nu hade Kongl Maj:ts Drabanter blivit inkvarterade där i två dygn. De hade eldat starkt och när de avreste var muren så het att det tog eld i väggen. Alla husen brann ned och bondens husgeråd och kläder, hö och 75 skylar råg blev också lågornas rov. Kyrkoherden i Ryd ingav en attest att bonden eller hans folk inte varit vållande till branden. Han blev friad för vållandet av branden och han slipper betala sin skuld, då han mist sin säd. Erik Nilsson skulle vid nästa ting med ed bekräfta att han eller hans folk inte varit vållande till eldsvådan.

1684. Skattläggning av Asker kronohemman

Asker kronohemman 1. Kamrer Johan Andersson har till rustningsstam och Kongl Maj:t och kronan hemfallit och blivit skattlagt 1684. Beräkningarna har gjorts efter länsman Erik Johansson, som haft samma hemman på lön och brukat det och bonden Erik Nilsson i Sylta, vilket det förr bebott i 15 år. De redogör för hemmanets status och inkomst. Nämnden nöjde sig med denna redogörelse och satte räntan därefter.

Undertecknat Johan Lilliemark, Mårten Litz, Paul Larsson.

1691-12-22. Skattläggning av Asker nr 1

Uträkning av räntan efter skattlägningsmetoden och Håbo, Bro och Erlinghundra Härader av häradshövding Lilliemark avfattade protokoll.

Uppsala den 22 dec 1691, M Litz, Paul Larsson.

1701. Stämning mot länsman Johan Brant - dålig gårdsgård

På kamrerskans hustru Brita Giödingers vägnar tilltalar hennes fullmäktige Lingzell, länsman Johan Brant för att genom hans bristfälliga gårdsgård vid Skälby, svinen kommit in och gjort skada på årsväxten. Tolvman Per Andersson i Tuna har besiktigt och funnit skadan vara till en tunna. Länsman svarade att han varit stämd för åverkan, men inte för ohägn. Han är nu oförberedd på målet. Inte heller fick han vara närvarande, när synen skedde. Kamrerskans dräng Anders Olsson berättade att de andra grannarna i Skälby sagt att det var länsmans gårdsgård. Då synen varit olaglig kunde inte målet avgöras denna gång. Ny besiktning inför samtliga grannar i Skälby skall göras av domare Hans Staffansson och tolvman Erik Hindersson.

Sedan tilltalade bokhållare Lars Wising genom Bengt Andersson, kamrerskan Brita Giöding och hon vice versa bokhållare Wising genom Johan Lingzell. Först hade kamrerskan den 2 sept tagit in Wisings boskap från ängen, där Tibble- och Askerborna alltid låtit sin boskap gå i bet på. Nu var den redan uppbetad och det inte en utan fyra gånger. Det vittnades att kamrerskan uppträtt med makt och förmåtenhet. Hon har inte följt seden som den varit under flera år och dessutom flyttat Tibblebornas gårdsel. Hon borde ha begärt delning vid Tinget, innan hon instängt någon annans boskap, som fått

stå och svälta. Hon borde plikta för detta. Själv anser hon sig förorättad och anhåller om Rättens rättelse. Beslutet blev att man måste göra en ordentlig besiktning av gårdsgårdarna och hur de tidigare stått innan man kan döma i målet.

1726-05-26. Ur domboken

H von Schants svarade mot första punkten av kaptен Bergencrants stämning, angående inventaripersedlarnas kompletterande, som han 1721 mottagit, när han tillträdde arrendet på Asker. 1725 den första dec hade han levererat största delen av inventarierna till Bergencrants. Bergencrants hade då upprättat en underskriven uppsats på det som fattades, vilken

Schants nu visade och befanns vara av detta innehåll:

Spannmål, halm, hö, åker, fiske och körredskap samt hela Askers karaktärsbyggnad, östra och västra paviljongen, bägge trädgårdarna och spannmålsboden samt inredning och fönster, dörrar och lås i drängstugan, nycklar, dörrar och lås i uthusen. Till gröna kammaren fattas nyckeln och en liten skruv på trycket. Nyckel och trycket samt en liten skruv till salsdörren fattas. En eldskiva skall lagas. Spjäll i salen och i gröna kammaren samt skänkskåpsnyckeln är borta, lås och nyckel fattas till inre vinden. Farstudörren till drängstugan skall sättas in, en märkla fattas till andra dörren vid spannmålsvindslåset. En skottkärra lagas, mattorna till trädgårdssängarna förbättras med halm utom en. Låset vid fähuset vid Asker skall lagas och låset till foderladan saknas. 1 gammalt kar om ett tunnerum, 1 stort nytt kar, 1 gott dryckesfat saknas. Ovala bordet skall lagas. En koskälla är borta. 3 tunnor korn, löst mått men rågat. 4 dyngrader, felar således 3 utan sina bräder och 3 gafflar. 5 verkselar förs till staden och lagas, en gjord (hiohe ?) åt ryttarhästen lagas. 1 lass ankast ved, en ekstock med åror saknas. En kistkärra skall lagas. 4 lass sommarhö. 2 nya grimmor av läder med järnsöljor, 2 gånger hästskor och 2 gånger söm.

Vad halmen beträffar får man se vad det förslår. Därpå tages syn, sedan stacken vid Öråker är i ladugolvet inlagder, hur många tjog det fordras för att fylla ladugolvet.

Vad vinternoten angår, skall den synas och det som är sönder lagas och levereras med dess tillbehör.

Murteglen till den nedrivna gamla bagarstugan och de tillhöriga järnen bör uppräknas och levereras.

2 hästar är mottagna, de andra 2 vill kaptenen inte ta emot.

Asker den 1 dec 1725. A Bergencrants.

1731-05-28. Ur domboken

Utdrag ur Bro Härads Ordinarie sommartings protokoll hållet vid Bro kyrka den 28 maj 1731.

Maskinskrivet ark, 3 negativa fotokopior

Generalskan friherrinnan Märta Bonde begär syn och värdering av den skada hon lidit, när kronorusthållet i Asker brann den 18 april. Det var påskdagen och under gudstjänsten lades gården i aska på grund av våld. Värderingen skall ligga till grund för beslut till brandstodshjälp av häradet. Rätten förordnade tolvmännen Nils Andersson i Tuna och Jan Ersson i Ålsta att förrätta besiktningen och göra värderingen.

1731-05-29. Tolvmännen Nils Andersson i Tuna och Jan Ersson i Ålsta höll i går besiktning och värdering av skadorna, som blivit, när Askers kronorusthåll med manbyggnad, ladugård, hö och foder uppbrändes. Besiktningen lästes upp och godkändes. Flera vittnade att mangårdsbyggnaden varit i gott stånd och ladugården byggdes av förra ägaren kaptен Bergencrants och kan räknas som ny. Generalskan tilldömdes 4494 daler i brandstod. Men då häradet är litet, skall man efter vedertagen praxis söka understöd hos Håbo Häradsting.

Generalskans betjänt Olof Söderman blev utsedd att inför Håbo Häradsting anhålla om hjälp till brandstod. Kronolänsman Olof Westman intygade att förra året hade Håbo och Bro härader hjälpts åt med brandstod, då två hemman i Frösunda brunnit. (Frösunda ligger i Kalmar socken och inte i Bro härad, som står i protokollet. Vid branden blev Kalmar kyrka, som ligger strax intill skadad.) Det blev beslutat att Håbo härads inbyggare i proportion av mantalen skall dela på brandstodskostnaden.

1731-08-03. Angående brandstodsförordningen

Maskinskriven tolkning. 2 negativa fotokopior.

Efter Kongl Maj:ts förordningar av den 12 febr 1730, att brandstoden för officerares hus skall vara lika som för bondehemman, har Kongl Maj:t efter allmogens besvär av den 28 juni 1731, funnit skäligt, att om brand timar i något rusthåll, skatte eller frälsehemman som av adeln eller allmogen innehaves och med ansevärd byggnader för egen bekvämlighet är byggt, skall brandstoden ej proportioneras annorlunda än för bondehus, som beskrivs i 1681 års husesynsförordning. Assessor

och häradshövding Frank ville fördenskull sätta brandstoden för Asker, så att den blev dräglig för Häraderna.

Uppsala den 3 aug 1731. J Brauner.

1732-05-29. Brandsyn efter Askers brand

Maskinskrivet blad. 3 negativa fotokopior.

Efter assessor Petter Franks order har vi synt och värderat kronorusthållet Asker, 1 helt mantal, som den 18 april genom en häftig våldeld avbrände hus och ladugård vilket här redovisas:

Mangården var en stor byggnad med 1 sal, 6 kamrar, kök och förstuga. Det fanns källare under och vind över tillika med portar och plank, vilket allt är avbränt. Det kommer att kosta ansenligt, som kronorusthåll inte räknas lika som bondehus. Där värderar man ett helt hemman till 2 stugor med framkammare, visthus och sädesbod. Här prövas med detsamma, men här finns ingen skog och inte heller hjälp från allmänningsskogen, utan allt måste köpas in för alles 889 daler.

En loge, en mindre loge, ett stall, ett nytt oxhus, ett fähus, 17 1/2 lass hö, 98 får 7 gäss och 9 grisar förstördes vid branden, kostnad allt som allt 4494 daler.

Av sin lösa egendom har Generalskan Märta Bonde förlorat egendom av guld, silver, koppar och tenn samt sängkläder, lintyg, högtids- och gångkläder för sig och sina barn, värderat till 10 á 12000 daler kopparmynt. Hennes betjänt och tjänstefolk har berättat och angivit.

Synt och värderat attestera vi Asker den 28 maj 1731.

Johan Erikson i Ålsta, tolvman.

Nils Andersson i Tuna, tolvman.

1732-02-08. Till landshövdingen från P Frank.

Den av landshövdingen översedda domen från Bro härads rätt angående brandstoden för Asker, är till mig återsänd, med anmodan, att göra den mera dräglig för häraderna, då summan 4494 daler anses för hög. Härtill vill jag förklara. Häradsrätten har haft avseende på vad den vackra mangårdsbyggnaden skulle kosta efter husesynsförordningen. Detta med köpt timmer, då annat inte finns att få, sedan har upptagits den skada av kreatur och foder generalskan lidit, vilket varit befogat efter Kongl Brev den 2 nov 1694.

Alltså kan jag inte vidare företaga något.

1732-02-26. Med anledning av Askers brand

Här åberopas en mängd förordningar och ändringar av förordningar, som inte kan ha varit assessor Frank bekant, när detta brandstolsmål förhades inför tinget. Alltså vill assessorn vid nästa ting utsätta brandstoden för Asker, så att den blir dräglig för häraderna. Därefter vill jag föranstalta om saken. Uppsala den 26 febr 1732. J Brauner.

Forts. på asker1.doc

Sammanfattning av Gudrun Sandén

1732-06-08. Ur domboken. Askers brand

Ur Bro Härads Rätts ordinarie sommartings protokoll hållit i Bro prästgård.

Maskinskrivet blad; 4 negativa fotokopior.

Assessor och häradshövdingen förklarade för Rätten, att den dom de den 28 maj 1731 efter syn och värdering angående brandstoden till Asker, ansågs av landshövdingen vara för hög. Det skulle bli för stor belastning på häradet. Den 26 febr föregående år blev hans anmodan uppläst för andra gången. Häradsrätten menade dock att summan 4494 daler skall gälla med tanke på att hemmanet har större ägor än normalt vid ett kronohemman och därför fordrar ett större hus. När nu ingen skog finns att få på hemmanet och allmanningen är i fred satt på 12 år, så måste varje stock köpas från andra skogar. Kalkylen är 1300 stockar och 40 lass skålvirke och rafter till en summa av 2000 daler. Om man kan ta från allmanningen skulle det göra en märkbar lindring för häraderna. Utdrag ur protokollet skall tillställas Landshövdingen.

På rättens vägnar P Frank.

1732-10-24. Beslut av landshövdingen.*Maskinskrivet blad; negativ fotokopia*

Den 3 aug 1731 och den 26 febr 1732 har jag av assessor Frank begärt att brandstoden för Asker rusthåll sätts så att den blir dräglig för Bro och Håbo härad. Häradsrättens beslut skulle innebära att varje helt mantal betalar 17 daler och summan vara 4494 daler. Tingsrätten har dock den 3 aug förklarat sig inte kunna göra någon ändring. Nu påminner generalskan Märta Bonde om utbetalning av brandstoden. Jag kan alltså i mitt beslut av den 26 febr 1732 åberopa vad förordningen innehåller. En halv spann korn av varje bofast man i Håbo och Bro härad, vilket det åligger häradsskrivaren att upprätta en förteckning på, varefter den kommer att uppbäras och infordras. Uppsala 24 okt 1732. J Brauner.

1733-05-31. Till herr President och herrar Kammarråd från Märta Bonde.*Maskinskrivet blad; 4 negativa fotokopior.*

Sedan mitt kronorusthåll Asker i Bro härad bestående av ett helt hemman den 18 april 1731, då allt folket var i kyrkan helt brann ned och jag förlorade såväl mangårdsbyggnad, ladugård med hö, en del avel och min lösa egendom har skadan blivit synt och värderad. Häradsrätten har tilldömt mig brandstod till en summa av 4494 daler, vilket landshövdingen anser vara för högt för häradena. Trots att häradsrätten vid ny prövning kommit till sitt tidigare resultat har landshövdingen beordrat att endast en halv spann korn av varje bofast man i häraderna skall räcka. Häradsrätten grundar sitt beslut på att här är mera mark än vanligt på ett kronohemman och behöver ett större hus samt att ingen skog finns att få, då allmanningen är förbjuden att användas. Då jag vid branden bara kunde rädda de kläder jag och mina barn hade på oss är jag alldeles utblottad och har ingen möjlighet att utan brandstoden skaffa de mina tak över huvudet än mindre bygga upp gården. Därför ber jag att häradsrättens beslut ligger fast eller att jag får tillstånd att ta byggnadsvirket på allmanningen till ett värde av 2000 daler och de resterande 2494 daler antingen i pengar eller spannmål av häradsborna få uppbära.

Undertecknat Märta Bonde.

1743-11-22. Svenska Arkivbyråns excerpt.

Gabriel Magnus Pipers skrivelse ang kronorusthållet nr 4 Asker finns i kammarkollegie första provinskontor: 1743 års remisser nr 541.

1959. Medlemsbladet.

En sammanfattning av medlemsbadet nr 3 1959.

Den 22 nov 1680 brann genom vådeld Asker ner till grunden.

1731 var olyckan framme igen. Då brann Asker för andra gången den 18 april.

Friherrinnan Märta Bonden underrättade häradsrätten om, att rusthållet Asker på påskdagen under gudstjänsten genom vådeld blivit ödelagt.

För att hon skulle kunna erhålla brandstodsmedel till hjälp för rusthållets uppbyggnad begär hon syn och värdering.

Häradsrätten förordnade närmaste grannen Nils Andersson i Tuna och Jan Ersson i Ålsta att förrätta den begärda besiktningen och värderingen och sedan inkomma med uppgift till Häradsrätten.

1647-1680. Ur domboken

1647 Gavs bevis att skräddaregesällen, Johan Bengtsson, är född av ärliga föräldrar här i häradet, som börsbrevet utvisar.

1649 Upplästes utskrivningslängderna och allmogen därom tillsades.

1664 På rådman Nils Nilssons Emporiagri vägnar uppläste Martinus Bullenius ett bytes och jordaskiftesbrev, som är skett mellan hans principal och Staffan Hanssons barn. Daterat Stockholm den 17 juli 1664 i gode mäns och vittens närvaro.

1667 Sades att det svedjeland, som Bro prästgårds torparen Erik Claesson i Tingsviken har huggit på härad sallmanningen, skall brännas och rågsås till häradets nytta.

1668-04-28 Allmogen av skattebönderna lovade till bättring åt Herredagsmannen Mats Ingemundsson i Håtuna en daler kopparmynt.

1669 Pålades länsman Anders Johansson i Frölunda att göra räkning med uppbördsmännen för de viktualier de fört till Kongl Maj:ts kök i Uppsala och avlämna till allmogen de persedlar de fått i

Uppsala. Detta skall ske inom 3 veckor och den som inte på bestämd ort inställer sig i domstolen har ingen talan efter den tiden.

1669 Meddelades häradsborna om Förmyndareordningen av den 17 mars 1669, Skråordningen av den 1 mars 1669, Påbud om åtskilliga ordningars avskaffande vid adelns trolovningar, barndop, bröllop och om åtskilliga klädedräkters överflöds avskaffande av den 3 dec 1668.

1681 Upplästes tre brev av landshövdingen Gustaf Lillie-Crona till befallningsman Giert Joensson om greve- och friherrskapers verkställande angående säteribyggnader och avel. Rannsakas om Herrskaperna driver avel eller om det görs av arrendatorer och bönder.

1686-02-08 Bland nämndemännen:

Domaren Bengt Johansson i Tibble

Per Michelsson i Tibble

Jöns Olofsson i Tibble

Olof Ersson i Berga

Först påtalade landshövdingen orsaken till att tingen inte hölls på ordinarie ställen. Detta berodde på att häradsstugan var helt avsigkommen. Sedan överlades om dess reparation. Häradet är ringa på grund av alla sätesgårdar som finns, men allmogen lovade att till reparationen framföra 1 stock av var gård och 1 daler av vart mantal. Därefter frågade landshövdingen om plakater angående mått, vikt, skogshygge, sabbatsbrott, djurfång hade publicerats. Flera frågor följde som inte är avskrivna här.

Samma dag inkom för Rätten genom sin utskickade herr Georg Gyllenstierna och tillkännagav att han och hans fastrar Maria och Ingeborg Gyllenstiernor till sin sal farbroder generalguvernören Johan Gyllenstiernas förnödenhet gjort anseliga förskott. Både till Skåne och Köpenhamnska ambassaden. Säkerheten finns i banken och i protokollet in-tecknades följande hemman i Bro nämligen Finsta 1 hemman, Härnevi 1 hemman, i Näs Tibble skattehemman och 1 hemman i Frölunda och 1 i Skälby.

1689 Efter landshövding Gyllenstiernas skrivelse av Uppsala den 12 sept in-tecknades för Ständerna Bancos säkerhet Johan Gyllenstiernas lån, följande gods: Tibble, Frölunda, Finsta, Hernevi, Skälby, ett hemman vardera. Vid hösttinget den 13 okt hade Gyllenstierna försäkrat sig om att ingen in-teckning eller uppbud graverade dessa hemman.

1690 Landshövdingen Jacob Gyllenstierna sände brev den 28 jan 1690 till kronobefallningsman Mårten Litz med påminnelse om tingsstugan, härads-kistan och fängelsets vidmakthållande.

Häradsstugan var helt ny, härads-kistan står i Bro kyrka, men innehåller inga medel bara papper. Kyrkoherden har en nyckel, den andra har länsman. Något fängelse finns inte utan påmindes att häradet skall upprätta ett sådant.

1680 Företogs rannsaking om säterierna och rå och rörs friheter.

Ekhammar är gammalt säteri, brukas till hälften och herrskapet har aveln.

Tuna besittes för ladugård, men där är inget byggt. Herrskapet har ingen avel utan brukas av bönder mot avrad. Ett hemman är dagsverkstorp och delas av fyra torpare. Så bevittnar Häradsnämnden.

Svenngårds anteckning

I ett brev i Riksarkivet står att riddaren Karl Ulfsson av (oläsligt), övervarade arvsskiftet efter Philipus Nilsson, intygar att dennes änka numera avlidna Israelsdotter, som var riddarens svägerska hade mot avstående av sin andel i den växande grödan och inventarier på mannens bortbytta gårdar, fått jord i Asker i Näs socken i närheten av hennes av Philipus Nilssons morgongåva i Öråker och Tuna.

Svenngårdska samlingen - Pärm Sylta - p10

Innehållet i sammandrag av Gudrun Sandén 1996

1794 års jordebok

Sylta nr 1, 1 kronohemman. Fänrik Georg von Hellern, rustmästare under Sigtuna Kompani på lön och till boställe.

Sylta nr 2, 1 kronohemman 6 5/6 öresland. Kronolänsman Hammarlind, länsman i Bro Härad på lön och boställe.

Sylta nr 3, 1 frälsehemman 1/6 öresland, 1/6 spannländ under Hemmanet. Olof Jansson (Gustaf Wachschrager ägare).

1844. Karta över Sylta by.

Artikel om Sylta by.

Skriven av Herman Svenngård.

Denna by har jag inte kunnat spåra längre än till 1540 angående årliga räntan. Det fanns 4 karlar i byn på den tiden.

Byn kallades Kroneby Sylta och bestod av tre gårdar, som låg nära varandra samt en gård, Oppsyla, söder om de övriga. Byns ägor sträckte sig tvärs över Lillsjön och ett stycke in i Örnässjön vid den lilla Corageholmen och slutar där Bro och Ryds socknar möttes.

Byn är säkert gammal med gott om stora gravhögar, vilket tyder på att platsen varit bebyggd före kristendomens införande, alltså omkring 1000-talet.

I de gamla byarna låg gårdstomterna tätt ihop och ägorna sträckte sig åt olika väderstreck. Sylta bys ägor låg norr om byn. Närmsta grannbyar var Skälby och Ålsta.

Övriga byar har samlat sig på liknande sätt. En grupp bildas av Frölunda, Berga och Asker. Tuna, Hamra och Kölsvik låg troligen i en grupp, som sedan kom att bli Lennartsnäs. Ekhammars by, Tibble by och Kyrkbyn eller Näsbyn, som den också kallas bildar en grupp med ägor åt öster och norr. Kyrkbyn delas av Ekhammars by.

1315 när Magnus Ladulås söner delade landet mellan sig, kom hertig Erik att få den västra delen. Där nämns att han fick "in Sylta quatuor markland".

Fackmännen menar att den mark sedan länge hört till Uppsala öd. Det var ett gemensamt namn på sådana gårdar, som sedan urminnes tider hört till konungens underhåll på olika ställen i riket.

I årliga räntan från 1540 finns inga bönder i Sylta. Det upptas som en utjord, som brukas av Ulf Larsson i Tibble. I andra handlingar från denna tid nämns att i Näs socken fanns en konungshuseby kallad Sylta, och en fogde vid namn Bengt murmästare bodde troligen där. Han anges som fogde över Bro, Håbo och Ärlinghundra härader 1544. 1539 finns en marginalanteckning att Sylta hör till Arnön.

1542 finns 4 karlar namngivna, Per Stark, Henrik, Erik Persson och hustru Gisela, troligen änka efter den fjärde karlen. De finns fortfarande 1557. Sedan saknas handlingarna under 10 år. De ägde 6 5/6 öresland jord var. På 1540 talet finns i tiondelängderna en kyrkoländbo, som arrenderar 4 öre och 16 penningland. Den jorden blev förlänad Påvel Abrahamssons (Gyllenstierna af Lundholm) efterleverska, fru Anna Bese. Hon gifte om sig omkring 1558 med Knut Knutsson (Lillie af Ökna) som var hovmästare hos Erik XIV 1562 och sändebud till Lothringen 1565 för att framföra konungens frieri till prinsessan René av Lothringen. Han hade flera förtroendeposter hos Hertig Karl, innan han dog 1596. 1554 fick han hela Sylta by i förläning och hade den i 3 år. 1558 kallades byn åter konungsbyn Sylta. Kyrkohemmanet försvann och blev ett 1/2 frälsehemman och brukades av en 1/2 bonde, som skulle hålla en årlig och en konungshäst.

1573 blev det lagt under Sundby och Pontus de la Gardie. I början av 1600-talet är gårdarna ofta öde, förmodligen på grund av utskrivningar till krigstjänst. I slutet av 1500-talet blev ett hemman delat och lagt till de övriga tre, som varit åsatta för högt arrende. 1609 hade ett av ödeshemmanen brukats av Michel i Stäketsladugården, Oluf i Berga, Thomas i Öråker, Lasse i Berga, Thomas i Frölunda, Mårten i Skälby, Erik i Skälby, Hans i Skälby och Anders i Asker. Mats i Sylta var en betrodd karl, som under några år satt sitt namn under tiondelängderna.

I Generaljordeboken för Uppland står att 1627 donerades Sylta till Stockholms Danviks Hospital som vederlag för några bortmistade gods. Donationen måste ha skett tidigare, för 1578 avstod Danvikens Hospital till Kronan en del hemman, en mjölkvarn och två ålkistor i norra Uppland, mot vederlag att få behålla Lagga och Östuna. Den sistnämnda byttes mot tionden i Bro, Låssa, Ryd och

Näs socknar. Hospitalet fick bekräftelse av Gustaf II Adolf den 24/2 1617. Sedan följer underliga bytesaffärer med Sylta.

År 1609 pålades en ny skatt, som kom att kallas hjonelagsskatten. I hjonelagslistan står 1611 Lillsylta, som skulle kunna vara det 1/2 frälsehemmanet. Men namnet är detsamma som Oppsylta, som på grund av sitt läge ligger högre än det övriga Sylta. Sylta var ju byggd på träskartad mark. (Platsen syns 1995 som ett surhål vid mycket regn.)

Runt 1650-talet köptes en del av Sylta till frälse av landshövding Frans Crusebjörn. När han dog 1654 tillhörde det greve Gustaf Soop till Granhammar. En del har kommit till Erik Körning på Aspvik. 1665 tar greve Anders Torstensson hand om hela Sylta.

Landshövdingen i Uppsala län hette 1621 Gabriel Oxenstierna. Han berättar i ett brev att han haft besök av Simon i Sylta, som framvisat Häradets bevis att hans gård i Sylta brunnit och han mist allt. Han begär att få frihet för skatter och avgifter under två år, så att han skall kunna bygga upp sin gård igen. Friheten beviljades.

1647 klagade änkan, Vendela, över att hennes svärfader, Simon i Sylta torp, behandlat hennes barn orättvist vid ett arv. De förliktes, då hon fick en kittel för 5 daler och 1/3 i husen efter värdering. Dessutom skulle hon ha 1 daler i en maltspann, som kostade 3 daler.

Häradsrätten beslöt att Mats Persson i Skälby skulle ge Johan Thomesson i Sylta ett par skinnbyxor och ett par handskar, som resterade på hans lön.

1674 hade Erik Jönsson i Sylta hyst en soldat, som i Strömsholm stulit en häst. Hästen hade varit inhyst hos Michel Michelsson i Sylta, som med stort besvär fått söka hästen i Stockholm. Erik fick betala Michel 4 daler.

Fornlämningar.

10.) Gravfält S om Sylta på NÖ delen av en barrskogsbeväxt moränholme. Består av 5 högar, de 2 största 10 diameter och 1 m höga med djupa gropar.

8.) Gravfält V om Ensta på Ö udden av en barrskogsbeväxt moränholme. Består av ett 50-tal högar och stensättningar. Den största 12 m diameter och 1 m hög, starkt ytskadad.

Ur Häradsrättens protokoll.

1647 kom änkan Vendela och klagade över sin svärfar Simon i Sylta torp. Han hade gjort hennes barn orätt vid ett arv. De förliktes. Han ger henne en kittel värd 5 daler, 1/3 i husen efter värdering och 1 daler i en maltspann, som kostat 3 daler.

1660 beslöts att Mats Persson i Skälby ger Johan Thomesson i Sylta ett par skinnbyxor och ett par handskar för utebliven lön.

1670 angavs hustru Margareta Andersdotter i Sylta badstuga för lägersmål. Hon hade i år fått barn, men hennes man soldaten Jonas Önnersson hade varit bortrymd i 6 år. Hon påstår att han kommit hem nyårsnatten och legat hos henne och sedan rest bort igen. Nekade hustru Margareta med gråtandes tårar att hon haft umgänge med någon annan än sin man.

Beslut. Eftersom ingen gitter övertyga henne ha haft olovligt umgänge med någon annan än på hemligt vis med sin man erkändes hon fri för hor. Särskilt som hon inte tidigare brukat någon lättfärdighet eller sökt olovligt umgänge.

1672-10-02 Ställdes inför rätten av länsman Anders Johansson före detta soldaten, änklungen Jöran Mårtensson i Sylta torp och knekthustrun Margareta Andersdotter för samläger. De bekände att de vid påsk fått ett barn som sedan dött. Hennes man soldaten Jonas Önnersson hade varit borta i 8-10 år, men hemligen återvänt för 4 år sedan och rått henne med barn. Sedan dess hade han varit borta i Roslagen, där han gift sig. Fogden vid Lennartsnäs, Olof Westensson berättade att soldaten för 2 år sedan rymde till Roslagen och gifte sig med kokerskan vid Björnö i Ortala. De båda rymde till skogen Tysvägen, där han brukar röva. Margareta hölls misstänkt för att sal Johan Tomesson i Sylta en änklung, skulle lägrat henne, vilket han skulle bekänt på sin dödsbädd. Men Margareta nekade och sade att han var fri för Rabaska, som hon gemenligen kallades. Nu sökte Jöran Mårtensson och Margareta att få ingå äktenskap. Detta vill inte Rätten neka dem, om Jöran kunde skaffa bevis, att hennes första man var antingen död eller omgift.

1673 Länsman Anders Nilsson ställde Jöran Mårtensson i Sylta torp och Margareta Andersdotter för Rätten anklagade att de för andra gången begått hor och fått ett oäkta barn. Året innan hade de varit för tinget och ville gifta sig, men måste först skaffa bevis att hennes första man var död eller omgift. Innan man visste det, fick de inte ha umgänge med varandra, vilket ändå skett. De ägde inget att böta med, så han dömdes att löpa gatlopp och hon att slita spö vid tingsstugan.

1673 Befallningsman Olof Westensson fordrade av Anders Eriksson i Sylta, att han skulle lämna sin halvpårt av greve Torstenssons hemman i Sylta, såsom han mottog det. Anders begärde uppskov att få söka greven. Han menade att trädet kunde betalas med hustruns innestående lön. Hon hade lovat trädet, men inte att träda det. Målet uppsköts och Anders kan söka greven eller umgälla vad lagen förmår.

1673 Bötade Anders Eriksson i Sylta för att han slagit hustru Britas i Sylta legopojke Mats Hansson. Pojken hade fått 4 blånader och ett blodsår, vilket Johan i Skälby och Erik Nilsson i Asker vittnade och synt. Böterna blev 15 mark silver.

1674 Börje Pihl visar för Rätten åtskilliga attester på att hans svärfar huggit timmer vid Asker, innan han flyttade till Skultorpet i Sylta och lät Johan Tommesson i Sylta få det. Bonden Jöns Eriksson, som Johan Tommesson efterträdde, har berättat för sin husbonde greve Torstensson, att timret är hugget på hans frälsehemmans Sylta ägor. Jöns vill inte betala Börje. Hovmästare Erik Humble skall ha befallt gårdsfogden Håkan Månsson på Lennartsnäs utföra detta. Målet uppsköts till nästa ting, då varken han eller Jöns Eriksson var tillstädes eller Jöns sitt käromål kunde bevisa. De tvistiga husen blev orörda.

1674 Anders Eriksson i Berga var instämnd av Olof Westensson om trädet i Sylta. Han infann sig inte, men berättades vara sjuk och slipper böter för denna gången.

1674-10-07 Jöns Eriksson i Sylta, har inte efter förra tinget bevisat några order från greve Torstensson angående de hus Börje Pihl förde från Asker och satt upp vid Skultorpet. Han skall betala Pihl 25 daler.

1674 Erik Jönsson i Sylta har haft en soldat hos sig en tid. Soldaten hade stulit befallningsman på Strömsholm Joen Erssons häst, som var insatt hos Michel Michelsson i Sylta. Mickel fick söka den i Stockholm med stort besvär. Erik betalar, för att han hyst en lös man och för det besvär Michel fick, 4 daler. Dessutom betalar han 20 mark för att han släppte lös tjuven, som var fängslad. Androm till Exempel.

1675 Beslöts att Erik Bengtsson i Sylta förfärdigar ett fjätterstreck, som han tagit av en häst, Olof Eriksson i Tuna har tillbytt sig av en tjuv. Erik hade köpt hästen av krögaren Urban Deynns vid Aspvik. Låset tog Erik av Olofs häst utan att Olof visste det och han betalar nu igen det.

1675 Uppvisades greve Anders Torstenssons frihetsbrev av den 1 juli 1675 på ett frälsehemman i Sylta, som bonden Per Eriksson bebor. Två års frihet för att återupprätta jorden och byggningarna. Nämnden godkände att hemmanet var nernött och öde.

1675 Hustru Margareta Persdotter i Sylta, Jöns Erikssons hustru och Erik Michelssons hustru, Kerstin Andersdotter bötar 3 mark var för otidighet och trätor sinsemellan. Men för säden hustru Margaretas son sått på Erik Michelssons åker instäms han till annat ting och bötar nu för svarslösa 3 mark. Sattes 12 mark i vite för all osämja hädanefter.

1677 Börje Andersson Pihl fordrar å västgöten Anders Larssons Kylares vägnar 27 daler av Jöns Eriksson i Sylta för en häst han sålt till honom. Jöns säger att greve Torstenssons hovmästare Erik Humble har hästen och således är den som skall betala. Jöns hade vid tinget 26 okt 1676 fått uppmaning att skaffa bevis från Humble, men så är inte skett, då han fortfarande är med Torstensson i Lifland. Pihl visar en attest av den 10 juli 1675 från postmästaren i Borås Elias Windrufva, att han fått samma häst av en bonde i Stiernbo i Gunnarps socken och sedan sålt den till Anders Larsson i

Kyladred. Han har sedan sålt till Pihl, som begär betalning. Jöns begär uppskov tills han får besked av hovmästaren. Rätten beslutar att Jöns betalar Kylare 27 daler och skall ersätta Jöns nöjaktig borgen, tills besked kan skaffas av Humble och han kan bevisa att hästen är hans. Jöns får då igen sina utlagde pengar.

1677 Hustru Britta i Sylta skall betala Anders Tomsson i Tibble 1 tunna säd för utestående lön.

1677 Per Eriksson i Sylta bötfälldes 3 mark för skällsord till Jöns Erikson i Sylta. Sedan skall de inför sin husbonde komma överens om stridigheten om åker och äng.

1678 Per Eriksson i Sylta skall betala Jöns Eriksson 6 mark för en gris han kastat ihjäl för honom.

1678 Sattes för samtliga Syltabor 12 mark silver i vite för deras kvinnfolk, för osämja och trätor, som de levat oroliga sinsemellan.

1681 Jöns Erikssons änka i Sylta fordrar igen en pant, som är avpantat i befallningsman sal Johan Johanssons tid. Det är tre obrukade tennfat för 3 daler stycket och en kettill, som hon säger sig betalat 2 daler och 16 öre för enligt kvitto. Sal befallningsmans änka var inte närvarande, men hade med skrivelse meddelat att hon låtit från alla predikstolar förkunna, att de som hade panter skulle lösa dem. Tolvman Johan Nilsson, som var fjärdingsman vittnade att samma pant var tagen, men visste inte om pengarna var betalda. Rätten beslöt att uppskjuta ärendet till vintertinget, helst som han som tagit emot pengarna är i livet och inte bor långt borta.

1681 Överståthållare Jöran Gyllenstierna, underfogde på Stockholms slott, klagade att Hans Excellens frälsehemman på Tibble, som Per Michelsson bebor, är det minsta men mest drabbad av skjutsning. Även postbonden Jöns Olufsson klagade att han måste skjutsa alla han härbärgerar. Beslöts att remittera ärendet till landshövdingen, med begäran att han behagade göra en viss förordning dem emellan.

1682 Jöns Erikssons änka i Sylta tilltalade sal kronobefallningsmans Johan Johansson Wigges änka, hustru Margareta Andersdotter i Ålsta om tre tennfat och en mässingskittel, som sal länsman Anders Johansson i Härnevi hade tagit i pant för utlagors rest. Först hamnade panten i Härnevi dit hustru Maria i Slängan fört den. Sedan påstod tolvman Johan Andersson i Skälby att den vart förd till befallningsmans gård i Ålsta. Anders Erikson, som varit skrivare hos befallningsman, säger att änkan inte vet av någon pant, utan söker fortfarande för den rest som panten gällde för. Anders Eriksson visade kvitton att en del av resten var betald. Rätten beslutar att sal befallningsmans änka skall antingen skaffa fram panten eller betala vad den värdesätts till.

1682 Uppvisades bonden Erik Bengtsson greve Anders Torstenssons frihetsbrev på hemmanet i Sylta för ett år. Nämnden intygade att han väl behövde ett frihetsår, för att kunna sätta hemmanet i stånd och lämnade ärendet till landshövdingen för godkännande.

1685 Anders Jönsson i Sylta bötade 3 mark för att han svor. Pengarna skulle anslås till de fattiga.

1689 Länsman Erik Johansson ställde Nils Persson, född i Småland, för rätta och anklagade honom för lägersmål i Sylta frälsehemman med en piga Britta. Hon hade fött ett gossebarn och de erkände synden. Han bötade 40 mark och båda skulle få sitt kyrkostraff.

1690 Förbjöds vid ett vite av 40 mark, att ingen utan lov får ta skog på Sylta hemmans avdelade och enskilda skog, som Paul Jönsson bebor.

Ur Lantmäteriets uppgifter 1687.

Lars Hofstedts karta över Sylta reviderades 1707.

- 1) Erik Hindersson är efter byamål 5 5/6 öresland, men efter kronans jordebok 6 5/6 öresland.
- 2) Lars Joensson lika stor som den förra i alla delar.

3) Anders Mattson uppdragen Kongl Maj:t och kronan i byte med greve Anders Torstenssons arvingar är lika stor som de förra.

Storskifte 1763.

Sylta, rustmästarboställe 6 5/6 öresland, tillhör Gripenstedt, Lejondal

Sylta, Uppsylta kallat 3 1/2 öresland, tillhör Gripenstedt, Lejondal

Sylta Länsmansboställe 6 5/6 öresland, tillhör Gripenstedt, Lejondal

Sylta, frälse med Lennartsnäs 6 5/6 öresland tillhör Henrik Körning dessutom 1/6 spannländ

Ålsta ägdes av Gripenstedt

Aspvik ägdes av Överste Ribbing.

Beskrivning över Sylta by, 1688

vilken är av undertecknad Geometrice avtagen.

Lars Hofstedt 1688. (2 fotonegativ; ej tolkad)

Svenska Arkivbyråns excerpter

1691-02-06 I Kammarkollegie första provinskontor finns utdrag ur Bro häradsrätts protokoll av ny skattläggning av bl a Sylta.

1695-11-25 Johan Hoghusens skrivelse till kronobefallningsman Mårten Litz angående 1688 och 1689 års räntor av hemmanen Sylta, Frölunda och Skälby.

Ur domboken

1696-02-26 Uppläste befallningsman Mårten Litz avkortningarna och kallade fram Lars Jonsson i Sylta, som är skattlagt till 33 daler och frågade om han inte förmår betala sin rest. Lars beklagade sig vara för högt skattlagd, hade inte att betala med och klagade över den skada han lidit av förra årets missväxt. Nämnden intygade, att han inte ens fått igen utsädet.

1696-05-18 Befallningsman Mårten Litz framförde bonden Anders Mårtensson, som tidigare bott i Sylta, Oluf Persson i Sylta samt Johan Erssons änka i Skälby, angående deras skuld för 1688 och 1689, som de inte kunnat betala överste Lieven annat än med många dagsverken.

Svenngårds anteckning

I Domboken 1701 nämns Sylta som sergeanthemman.

1704-10-03. Bro häradsrätts protokoll i sin helhet

1704-10-03 hölls ordinarie höstting med allmogen i Bro prästgård i närvaro av länsman Johan Ödman och nämnden:

Domare Hans Staffansson i Berga, Erik Jönsson i Jursta,

Bengt Johansson i Toresta, Per Andersson i Tuna,

Mårten Johansson i Gällövsta, Anders Johansson i Ullevi,

Mats Bengtsson i Öströra, Erik Olsson i Härnevi,

Jacob Staffansson i Tuna, Mats Larsson i Sanda,

Erik Hindersson i Tibble, Johan Andersson i Härnevi.

Efter tingspredikan och tingsfrid upplästes några förordningar.

1) angående tjänstehjon 1686, 2) om oljud och förargelse i kyrkan 1686, 3) om protectorial (beskydd) för postbetjänter 1704.

Länsman Johan Ödman tilltalade å ämbetets vägnar drängen Jonas Larsson i Sylta, ogift, och rustmästarens under Sigtuna kompani Olof Hammars hustru Britta Tomasdatter, gift, angående sängelag, som de skulle haft i hustru Britta Tomasdatters stuga i Sylta medan hennes man var i fält. Drängen Jonas, 24 år, nekade alldeles och kunde gå ed på sin oskyldighet. Han visades ut och in kom hustru Britta, 40 år, och sade att även hon kan gå ed på att hon är oskyldig. Man frågade länsman, vem som påstått detta lägersmål. Han svarade, att det var tegeldrängen Erik Olssons hustru Anna Andersdatter i Ekhammar och bonden Johan Ersson och hans hustru Eva Erikdatter i Sylta till vittne. Jonas kallades åter in och nämnden frågade om de hade något otalt med dessa vittnen. Han sade, att

hustru Anna Andersdotter var deras avundskvinna, som alltid illa hanterat hustru Brittas barn. Mot bonden Johan Ersson och hans hustru hade drängen inget att säga. Hustru Britta menade att de var ovänner och att vite satts mellan dem för två år sedan. De lät sina barn skälla på henne. Rätten kände till förhållandena och kunde inte låta vittnena framträda under ed, men ville höra dem utan ed.

Anna Andersdotter berättade att förra vintern, när hon bodde inhyses hos hustru Britta, hade Jonas kommit in i stugan. Han var drucken och lade sig med kläderna på bredvid hustru Britta i sängen. Om han haft något att beställa med Britta hade hon inte sett, utan dragit honom ur sängen och fått honom hem. Britta hade frågat Anna varför hon bekymrade sig över vem Britta hade i sängen och frågat om någon mer varit i stugan. Annas man också han drucken hade legat där, men inget sett. Johan hade bara hört av Anna att de varit tillsammans. Eva Ersdotter hade också bara hört av Anna att Jonas legat i Brittas säng. Båda nekar ännu en gång och länsman förklarar att han inte anklagar, utan bara vill ha saken rannsaktad. Rätten friade båda.

Samma dag angav länsman Johan Ödman att tegeldrängen Erik Olssons hustru Anna Andersdotter skall ha sagt, att soldaten två gånger haft samröre med hustru Britta Tomasdotter. Rustmästare Olof Hammars hustru på Sylta visade en attest av kaplan Betulli, för vilken hon sådant bekänt. Anna Andersdotter tillstod att hon så bekänt, att hon sett det dagen efter trettondagen i Brittas stuga. Britta begärde att Anna under ed skulle uttala sig. Anna säger sig vilja göra det. Det hade varit månsken och hon hade legat i stugan och sett. Britta nekar och säger att visserligen har soldaten Wahlbom kommit till stugan med hälsningar från hennes man, men inte har han kommit i hennes säng. Wahlbom var inte närvarande, men länsman fick i uppdrag att instämna honom till nästa ting. Wahlbom bodde nu vid Ladugården i Västerås.

1705-05. Ur domboken

1705 maj Upptogs ånyo horsaken mellan soldaten Erik Wahlbom på Gränsta i Lundby socken i Västmanland och rustmästare Olof Hammars hustru Britta Tomasdotter i Sylta. Hustru Anna Andersdotter på Ekhammar hade angivit och berättat att då hon och hennes druckne man övernattat hos Britta, hade hon sett hur Wahlbom lagt sig i Brittas säng.

Wahlbom inkallades och berättade att han stannat vid Sylta för att vila hästen och Britta hade bäddat åt honom på en bänk eller kista och där hade han legat, men aldrig i Brittas säng. Anna Andersdotter påminde honom att han sagt till Britta, att inte låta någon annan komma sig när. Han minns inget av detta. När han var i Sylta var han änklings, men nu är han gift med änkan Sara Nilsson. Nu inkallades hustru Britta och berättade att Wahlbom kommit med brev från hennes man och legat över i stugan, dock inte i hennes säng. Hon hade inte fött barn eller varit havande, vilket Anna Andersdotter intygade. Anna är säker på att de haft beblandelse, men båda nekar enständigt. Rätten friar båda.

1705 maj Änkan hustru Ingrid Danielsdotter i Sylta torp anklagade bonden Jöran Hansson i Ekhammar för att han slagit henne två slängar med en yxhammare över rorna, så att hon blev öm. Han hade kallat henne hora, rofferska och landlöperska. Hon hade bett att få de två fjärdingar råg, han var skyldig hennes son Johan Persson. Johan hade tjänat i 3 år, men är nu i Lunda i Spånga. Jöran Hansson nekar inte till att han är skyldig pojken för rågen, om han skaffar tillbaka en yxa, 9 garnrevor och 3 lädergrimmor. Att han slagit till henne berodde på att hon kommit drucken. Han nekar till andra skällsord än rofferska, eftersom hon låtit gossen ta häst och vagn från gårdet. Hon menade, att pojken bara skulle fara till kaplan Betullius efter besked om ny tjänst. Länsman hade hört gossen säga att han överlätt rågen till modern. Rätten beslöt, att han skall ge henne rågen eller betala den. Dessutom fick han böta för sår och ett okvädningsord, men för övrigt blir han fri. De saker han säger pojken haft bort, kan han inte bevisa och den anklagelsen lämnas.

Ur handbok i Släkt- och personforskning

av Bengt Hildebrant Del I.

1715 Sylta

1 kronohemman, helt, 6 öresland 20 penningland, hustru Anna Arvedsdotter, Rustmästareboställe för Rustmästaren vid Sigtuna Infanteri Kompani.

1 kronohemman, Landstaten, 6 öresland 20 penningland, Per Persson, länsman i Bro härad på lön.

1 kronohemman, Sal herr Hindrik Horns arvingar, Lars Jonsson, gift med Anna Johansdotter Buddrie, 6 öresland 20 penningland.

1 hemman, 6 öresland 20 penningland, inlagt.

1/2 Sylta kallas Oppsylta, Fru Elisabeht Funk, Per Johansson.

1716 Sylta

1 kronohemman, Rustmästarboställe, Hustru Anna Arvidsdotter.

1 kronohemman, Herr Horns arvingar, Lars Jonsson, Per Larsson.

1 kronohemman, Landstaten, länsmansboställe, Per Larsson.

1 hemman inlagt.

1/2 Sylta kallat Oppsylta Per Johansson.

1717 Sylta

Hustru Anna Arvidsdotter, infanteriet.

Herr Horns arvingar, Per Larsson.

Länsmansboställe Landstaten, Isak Johansson.

1 hemman inlagt.

1/2 Sylta kallas Oppsylta, Fru Elisabeth Funk, Per Johansson.

1719 Sylta

1 krono, infanteriet, Erik Olofsson.

1 krono, Horns arvingar, Per Larsson.

1 krono, Landstaten, Petter Westring.

1 hemman inlagt.

1/2 Sylta kallas Opsylta, Fru E Funk, Per Johansson.

1720 Sylta

1 krono Infanteriet, Erik Olofsson.

1 krono herr H Horns arvingar, Per Larsson.

1 krono Landstaten, länsman Petter Westring

1 hemman inlagt.

1/2 Sylta kallas Oppsylta, Lagman Funk innehar, Per Johansson.

Ingen förändring i örestalen.

1729-01-22. Ur domboken

1729 års dombok, vintertinget, 22 jan i Bro.

Furiren Manhaftige Olof Hol? och bonden Nils Hällsten i Sylta har stämt klockaren Petter Pettersson och bonden Jan Olofsson i Ekhammar för att de olovligen skulle förgripit sig på Sylta sjöar och visat löjtnant Johan Faggot var vinternoten låg. Löjtnanten är instämd av flera för olovligt notdragande på dessa sjöar och han har fått uppskov för att skaffa vittnen. Därför tas detta målet inte upp nu.

Forts. på sylta1.doc

Sammanfattning av Gudrun Sandén 1996

1733-07-21. Sylta. Lantmåteriförrättningar

1733-07-21 var undertecknad på landshövdingens order i Sylta för att undersöka till vem det 1682 inlagda hemmanet 6 5/6 öresland hörde. Vid undersökningen var landshövding Gustaf Funks gårdsfogde på Brogård Nils Lundberg, rustmästare Lars Inoset försedd med löjtnant Knipercronas fullmakt. Han skulle bevaka Rustmästarboställets rättighet från landshövding Posses arvingar, som äger ett hemman i Sylta by. Ingen av dem deltog och åbonden berättade att han var förbjuden av herrskapet att närvara.

Från länsmansboställets sida var länsman Petter Westring och tolvmännen Nils Andersson i Tuna och Johan Ersson i Ålsta, som bodde närmast och borde ha mest insikt.

När man kom till åkergårderna befanns att där var en blandning av hemmanen. Ängen däremot var bättre delad. Eftersom det var så stor oreda kunde man inte se till vem det inlagda hemmanet hörde. För att kunna reda ut detta måste hela byns ägor mätas om och fördelas på nytt.

Datum ut supra. Olof Gerdes.

1733 Undersökning av Olof Gerdes. Brauners order till undersökningen.

1733-03-05 Intygas inför landshövdingen att lantmätaren Petter Yksenberg den 18 juni blivit beordrad att i Sylta by undersöka, vem som skall innehava ett hemman där. Detta hemman var anförtrott Sigtuna Kompani, roten nr 75. Soldaten har mistat allt vad detta hemman bort giva och det i många års tid. Önskar att landshövdingen meddelar order att rannsakingen utan uppskov utföres. Rönninge 5 mars 1733, Johan Ralander.

1730-06-18 Resolution. Befalles Petter Yksenberg att snarast rannsaka det hemman i Sylta som var inlagt 1682. Uppsala 18 juni 1730 J Brauner.

1733-07-07. Resolution. Lantmätaren Olof Lingberg, vilken har utsetts att göra denna förrättning, hinner inte på grund av andra sysslor. Därför utses Extra ordinarie lantmätaren Olof Gerdes att i hans ställe fullgöra förrättningen. Uppsala den 7 juli 1733. I landshövdingens frånvaro E Buhrman.

1733-09-03 Ödmjukt Memorial. Med anledning av landshövdingens order till lantmätare Olof Lingberg att på min ödmjuka önskan att rannsaking må ske på ett hemman i Sylta, nämligen Rusthållet roten nr 75 av Sigtuna Kompani. Olof Gerdes har börjat en undersökning av ovannämnda hemman. som förmenas vara inlagt under byn. (Resten är svårt att läsa). Tibble 7 sept 1733 J Ralander.

1733-10-08 Efter lantmätare Olof Gerdes rekommendation finner jag skäligt att hela Sylta by skiftas. Uppsala Landskansliet den 8 okt 1733. J Brauner.

Svenngårds anteckning

I Krigskollegie husesynskontor finns husesynsinstrument vissa år från 1720-1810.

Skälby
Löjtnant Johan Ahlberg
Löjtnant Myring
Löjtnant Anders Strähle

Sylta 1720-08-22 hölls husesyn på Rustmästarbostället i Sylta. Närvarande var häradsnämnden. Mangården, en gäststuga, en bagarstuga, en liten kammare innanför stugan, förstugegolvet mellan bägge stugorna består av 12 tiljor. ”På vänstra handen i gården”

1865. Ur Domboken

Hölls vinterting i tingshuset Tibble gästgivargård. Nämndeman Carl Erik Carlsson i Näs, Johan Bernhard Eriksson i Ålsta.
Gudstjänst i Stockholms-Näs församlingskyrka, kyrkoherde H Thorgren predikade.
Häradsdomare Jan Jansson i Frölunda
Länsman CO Juhlin

Klockare i Näs J R Lagerström
1627 Jöran klockare
1653 Jacob Jöransson

Svenngårds anteckning

1534 Skoklosters landbor i Näs socken.
Jöns i Aspvik1 markland
Olof Jonsson 1 markland

Oloff Larsson 1 markland

Sankta Birgittas landbor
 Per Olsson i Aska, 1 markland
 Jacob i Tuna, 1 markland
 Mats i Tuna, 1 markland
 Hans i Tuna, 1 markland
 Oloff Rawales, 1 markland
 Oloff Nilsson i Tuna, 1 markland
 Jacob i Hambra torp
 Michel i Kolswik torp

Biskopens landbor
 Jacob i Ekhammar 2 markland
 Anders Ibidem 2 markland
 Hindrich Ibidem 2 markland

1567-1578 finns 4 lika stora kronohemman upptagna 6 öresland 20 penningland. Brukarna av tre hemman hette Morten, Anders och Lasse (Lars Ersson). På det fjärde hemmanet förekommer Lars Matsson endast 1753.

Knut Knutsson Lillie till Ökna (död 1576)

Påvel Abrahamsson, Anna Bese.

Corageholmen finns i Örnässjön enligt karta 1763-64, även 1910.

1763-10-10 Storskiftesdelningen för Sylta.

Svenngårds påbörjade tolkning

14 sidor - positiva fotokopior

Dessutom många följdhandlingar; totalt 31 fotokopior

Den 10 okt inställde sig undertecknad på Landshövdingeämbetets remiss för att förrätta storskiftesdelning grannarna emellan i Sylta by.

Närvarande för Kongl Maj:ts och Kronans vägnar för Länsmans och Rustmästarboställena och Löjtnantsbostället i Skälby, var kronolänsman Johan Westman, för Regementet fänrik Wilhelm Planting Gyllenboge och boställsinnehavarna sergeanten von Hellern och länsman Holmberg.

Fullmakt för Jacob Gripenstedt visade sonen, Emanuel Gripenstedt. För Hindrik Körning, kammarförväntan Jacob Bagge.

Sedan remissen blivit uppläst började man med rågångarna och inställde sig för frälsehemman i Skälby, kammarherre Gustaf Wachsclager. Det andra frälsehemmanet samt löjtnantsboställets rätt bevakades av herr Gripenstedt. Rågången mellan Skälby och Sylta har vid den i Skälby upprättade storskiftesdelningen 1755 blivit uppgången, som den nu upptedde kartan och protokollet visar.

Följer (ej översatt) beskrivning av kartan och hur den nya delningen är tänkt. Man byter flera delar med varandra. Hänvisas till Lars Hofstedts karta. Man delar hustomterna, kalftomterna, östra gårdet, oppgårdet, västra gårdet, östra skiftet, norra skiftet, kälängen, storängen, lillängen.

Där stannar förrättningen för denna gång.

1764-09-21 infann sig undertecknad på nytt i Sylta by för de återstående rågångarna och skogsdelningen. Det var få som infann sig och nytt datum sattes till den 28 i denna månad.

Då infann sig för regementets vägnar för rustmästarbostället i Sylta löjtnant ?, jämte boställsinnehavaren von Hellern och länsman Holmgren. På Lennartsnäshemmanet infann sig befallningsman på Lennartsnäs Nils Wigström ? För Gripenstedt var bara åbon. Från angränsande Aspvik, som ägs av Thure Gustaf Rudbeck infanns sig fältväbel Edin.

Man började med gränsen mot Aspvik, varvid Edin visade en karta från 1690 av Petter Arosander. Den var olika med gamla Syltakartan, särskilt på norra sidan av kvarnbacken. Man skildes för att komma samman 1 okt.

1764-10-01 samlades man med kommissarien Westman och Emanuel Gripenstedt. Undertecknad läste upp överste Rudbecks utlåtande att han inte kunde samtycka till den föreslagna rågången. Gällde gårdsgården mellan Slängan och Länsmanshagen. Man enades så småningom. Fortsattes med delning av skogen och där var man enig. Corageholmen tilldelades Oppsylta.

Redovisning hur fördelningen blev, skogshagarna tillsammans, sjöhagarna, skogsskiftet mellan sjöarna, skogsskiftet utmed gården.
Undertecknat på Ämbetets vägnar Jöns Sahlman.

1764. Kartbeskrivning över Sylta bys ägor
upprättat år 1764 av Jöns Sahlman.

1768-04-29 brev till landshövdingen
från Jacob Bagge

1762-06-11 fullmakt för Jacob Bagge från Hindric König.

1763-05-30
Uppsala slott Landshövding Johan Funk.

1763-??-25
Innehades Sylta by nr 1 Rustmästarboställe vid Sigtuna Kompani.
Nr 2 Kronolänsmansboställe
Tuna Nr 1,2,3,4 Pontus de la Gardie boendes i Stockholm.
Berga nr 1 kammarherre Wachschlager boendes i Stockholm
Undertecknat Jacob Bagge

1763-10-13 På Hindric Königs begäran intygas genom Jacob Bagge att i 1729 års Uppsala
Infanteriregementes Rulla liksom 1696 års Rulla finns ett spannländ Sylta inroterat till roten Nr 75 vid
Sigtuna Kompani.
Carl Strandell.

Utdrag ur 1761 års jordebok.

Fullmakter bl a från Gripenstedt, Rudbeck. Dåliga och svårlästa kopior.

1845. Sylta laga skifte

beskrivning av kartan 1844 av R Enelund.
Svenngårds anteckning.

A Nr 1 Sylta, 1 mantal Krono, Sergeantboställe under Uppl Kongl Regemente 6 5/6 öresland.

Innehavare: sergent C G Lund.

B Nr 2, 1 mantal om 6 5/6 öresland, Länsmansboställe, innehaves av Kronolänsmän C O Julin

C Nr 3, 1 mantal om 6 5/6 öresland frälse, tillika med en utjord om ett spannländ, tillhör greve G af Ugglas.

D Nr 1 Uppsylta, 1/2 mantal frälse om 3 1/2 öresland äges av Gustaf af Ugglas.

1862-09-06. Syneförrättning Sergeantbostället Sylta

Svenngårds anteckning. 4 handskrivna blad

1862-09-06 förrättades syn på Sergeantbostället Sylta, som hörde till Sigtuna Kompani. Synen var begärd av kompanibefälhavaren hos Chefsämbetet, då stugubyggnaden, redskapslidret och en del av logbyggnaderna var så illa uppförda eller förfallna att ombyggnad eller nybyggnad var erforderlig.

Synen förrättades av Auditören vid Kongl Upplands Regemente med biträde av nämndemännen häradsdomare Jan Jansson i Frölunda och Carl Erik Eriksson i Näs prästgård. Vidare deltog boställsinnehavaren furiren C G Sandelin och såsom kronoombud Kronolänsmän C O Julin samt i egenskap av Regementets Ombud underlöjtnant C Wiman.

Med ledning av instrumentet över en den 15 juli hållen ekonomisk besiktning, verkställdes nu syn på boställets laga hus och byggnader. Boställsinnehavaren begärde att stugbyggnaden, redskapslidret och logen skulle utdömas. Synerätten skall lämna föreskrift om dess uppförande på lämplig plats. De nuvarande husen var uppförda på en sank plats i ena ändan av boställets genom laga skifte tilldelade ägor. Synerätten fann det skäligt att utdöma husen och att de skulle av nytt och gammalt virke uppföras på lämplig plats nämligen söder om landsvägen.

Stugbyggnaden skulle byggas på en stenfoot minst 1 aln hög. 25 alnar lång, 14 alnar bred och 16 alnar hög, under tak av tegel med förstuga och sal, 1 rum på ena gaveln, 1 rum och kök på andra gaveln. Kostnaden 1229 riksdaler.

Kostnaden för redskapslider och loge ej avskrivna. Logen skulle vara färdig vid 1863 års slut, boningshuset före 1866 års utgång och redskapslidret före 1868 års början.

Ägarlängd 1775-1875 vid Sylta.

1757 Wilh Planting Gyllenboga f 1732 d 25/7 1757, furir - börjat tjäna vid Upplands Regemente 1751.

1775. Sylta Nr 1 krono 6 5/6 öresland. Bataljonsadjutanten von Hellern, rustmästare under Sigtuna Kompani

Nr 2 krono 6 5/6 öresland. Kronolänsman Carl Holmberg, Länsman i Bro Härad

Nr 3 frälse 6 5/6 öresland Olof Johansson. Innehavare Wachschlager. Spannland 1/6 öresland brukas under hemmanet.

Uppsylta Hendrik Jansson (Gripenstedt).

Klockarbol, skolmästare och klockare Estman.

1776 Lika utom att vid Nr 3 står 1/2 penningland bonden Anders Ersson i Skälby.

Klockarebol Carl Hymnelius.

1778 Lika utom vid Nr 1 Anders Ersson brukare.

1779 Nr 1 Anders Ersson, brukare.

Nr 2 Länsman Carl Holmberg.

Nr 3 Olof Jansson.

1780 Lika utom att Uppsylta brukas av Jan Mårtensson, Gripenstedt äger.

1781 Nr 1 Rustmästare Anders Erssons änka.

Nr 2 Brukare Hendrik Jansson.

De övriga lika.

1782 Nr 1 Bataljonsadjutanten von Hellern, Rustmästare under Sigtuna Kompani. I övrigt lika.

1783 Lika som föregående.

1785 Nr 2 brukas av Anders Persson i Skälby.

Uppsylta brukas av Jan Jonsson.

I övrigt lika.

1788 Nr 2 kronolänsman Hammarlind, länsman i Bro Härad på lön och boställe.

I övrigt lika.

1789 Lika.

1790 Lika.

1791 Lika.

1792 Lika.

1794 Lika.

1795 Lika.

1805 års jordebok.

Nr 1, Nr 2 lika.

Nr 3 Hindric Horns arvingar sig tillbytt 1 spannland 1/6 öresland. Frantz Konsbjörn köpt.

1815 Länsman Lind brukar nr 1 och nr 2.

Klockare P Lindberg.

1825 Nr 1 Rustmästaren vid Upplands Infanteri Regemente och 3:dje Majorens Kompani på lön och till boställe.

Nr 2 Länsman i Bro Härad på lön och till boställe.

Nr 3 Hindric Horns arvingar sig tillbytt. Inroterat i Roten Nr 75 vid 3:dje Majorens Kompani.

Klockare Apelgren.

1875 års jordebok.

Nr 1 Boställe för sergeanten vid Sigtuna Kompani Uppland Regemente.

(Det har aldrig funnits något klockarboställe vid Sylta, vilket kan uppfattas så i den här uppräknigen. GS)

1795-1874.Svenska Arkivbyråns excerpter

Skrivelser finns på kammarkollegiets första provinskontor.

1795-04-07 Utsyning av byggnadstimmer till rustmästarbostället Sylta

1851-01-31 Memorial ang ekonomisk besiktning på länsmansbostället i Sylta.

1856 -08-01 Utslag ang frihetsår för en uppodlad trakt till länsmansbostället Sylta m m.

1866-09-11 Ändringar av namnet på sergeantbostället Sylta nr 1

1874-05-21 memorial ang länsman C O Julins ansökan att få avträda sitt boställe Sylta nr 2.

1866-11-13. Vickberga.

1866-11-13 skall enl Kongl Kammarkollegie beslut namnet på sergeantbostället Sylta Nr 1 förändras till Sylta Nr 1 eller Vickberga.

Enl Lantmäteristyrelsens beslut den 27 juni 1952 skall beteckningen vara Sylta Nr 1.

Artikel om Sylta för medlemsbladet

av Herman Svenngård. 17 maskinskrivna sidor.

Som tidigare nämnts i förra numret av Medlemsbladet beboddes Sylta by av fyra karlar, som troligen hade 1 markland var. I början av 1600-talet blev, enligt jordeboken, en gård inlagd på grund av att byn var för högt skattad. Just vid denna tiden var flera av gårdarna öde och det kan vara orsaken till att antalet minskades genom inläggning av en av dem.

Till byn hörde en mindre gård 1/2 hemman, som låg ett stycke söderut men högre upp. Det kan vara det inlagda hemmanet. Gården kallas Uppsylda, Oppsylda eller ibland Lillsylda. 1578 talas om Lillsylda och först 1715 Oppsylda.

Gårdarna var inte åtskilda i handlingarna utan kallas helt enkelt första, andra och tredje gården. För landborna fanns ej något som angav på vilken gård de bodde, så det är omöjligt att avgöra var de hörde hemma.

En annan besvärlighet var att landborna endast kallas med förnamn. Flera av dem hade samma förnamn, vilket gör det ännu svårare att placera dem rätt.

Jag har upprättat långa listor över bönderna på gårdarna, men är inte helt säker på att det är rätt. 1604 fanns på kronans gårdar Lasse, Nils och Bertil. I första gården fanns Lasse till 1619, medan Nils och Bertil ersätts av Jacob Jordansson och Knut.

1361 utfärdade konung Magnus Eriksson ett brev till innevånarna i Bro och Håbo härader, att de skulle avlämna korn till hospitalet i Enköping. 1370 befallde ärkebiskop Birger att prästerna skulle lämna tionde till hospitalet. Den 21 okt 1438 utfärdade Rikets Råd ett öppet brev att flytta Enköpings hospitals rättigheter och skyldigheter till St Görans gård i Stockholm.

Det var någon gång under 1500-talet, som Sylta by donerades till Danviks Hospital för dess underhåll. Hospitalet hade 1578 till Kronan avstått hemmanet Skebo kvarn jämte en mjölkvarn och två ålkistor i Edbo socken i vederlag mot tionde i Lagga och Östuna socknar. Detta tionde blev bytt mot tionde i Bro, Lossa, V Ryd och Näs socknar, vilket bekräftades av Gustaf II Adolf den 24/2 1627.

Genom de många krigen vid den här tiden fostrades en skara framgångsrika och skickliga fältherrar och dugliga ämbetsmän. För att visa sin erkänsla brukade konungen ge förläningar eller adelskap, ibland bådadera.

En av de mera kända fältherrarna är greve Lennart Torstensson, som givit namn åt Lennartsnäs. Han hade förlänningar på många platser i Uppland. 1648 bytte Danviks hospital bort tre hemman i Sylta till greve Torstensson mot några, som han hade i Markim. Året före hade han meddelat Häradsrätten i Bro, att han hade för avsikt att bygga sätesgård av Tuna, Hamra och Kölsvik, vilket beviljades.

Bytet med Danviks hospital resulterade i en långvarig kontrovers med Torstenssons arvingar. Förhandlingarna sköttes av svärdottern Christina Stenbock. Hon blev krävd på 4 139 daler silvermynt. Man förstår att hon energiskt bestred kravet, då hennes make Anders Torstensson förlorat allt han ägde vid reduktionen. Han dog 1686.

Som en följd av Karl XI:s omorganisation av krigsväsendet och genomförandet av indelningsverket behövdes bostäder åt både soldater och officerare.

På 1690-talet blev ett par av gårdarna anslagna som boställen åt Kronans befattningshavare. En av gårdarna kom att bli boställe till rustmästaren vid Upplands Regemente och den andra till Länsmansboställe åt Länsmanen i Bro Härad. Den tredje behöll Kronan så länge. Enligt uppgift blev en gård inlagd, vilket betyder att den delades upp och slogs ihop med de andra hemmanen i byn.

Både befäl och meniga soldater avlönades med boställen och hemmansräntor och underhölls med rustning och rotering, som bestreds av krono- och skattehemman.

År 1700 hette rustmästaren på Sigtuna Kompani på Sylta boställe Anders Brink. Nästa var Olof Hammar 1702-1705. Den tredje hette Zachris Ström 1706-1707. Hans Björkman stannade bara halva året 1709. Ludvik Lorens 1710-1711 och Abraham Cron 1712- 1714. 1715 bodde Erik Markman där nio månader. 1716-1717 hette han Anders Salin. Efter honom kom Erik Öhrman under halva året och efterträddes av Petter Svan till 1722. Nästa var fourir Olof Holm. Alla har nog inte bott i Sylta 1, utan någon bonde har brukat jorden. Anders Ersson var brukare till 1705, då han flyttade till Svartsjö. Efter honom kom bonden Nils Ersson, som tillsammans med sin hustru och barn dog i pesten 1710. Regementsskrivare Nybom tog hand om all deras kvarlåtenskap.

Bråket kring bytet med Danviks Hospital fortsätter. Genom en kunglig förordning 26/7 1731 stadgades, att alla t o m 1680 gjorda byten skulle stå fast oberoende vem som vann eller förlorade, Kronan eller enskilda. Men grevinnan Christina Stenbock var redan borta då. Hon dog 1719.

Hur själva gårdarna tog sig ut, vet vi inte mycket om, med undantag av Sylta nr 1. Eftersom det var rustmästarställe skulle vid byte av boställshavare noggrann besiktning och husesyn ske. Då fördes alltid husesynsprotokoll. 1720 års protokoll är bevarat och enligt det såg det ut så här: Mangården hade gäststuga, 8 timmervarv hög och 4,8 meter i fyrkant. Den hade halmtak, 4 fönster med 4 rutor i varje. Nu var dock 15 rutor trasiga. Bagarstuga, fyrkantig något större än den förra med användbar spis, men dåligt golv. Troligtvis har det funnits en förstuga mellan dessa stugor. På västra sidan fanns bodar med dåligt halmtak. Av plank och grind och ett gammalt portlider har brukaren Erik Olofsson satt upp en ny bod. Det fanns förstås ett hemlighus, dåligt och utan dörr. Badstuga och humlegård. Så bodde brukaren av gården. Boställshavaren bodde där endast undantagsvis. I ladugården fanns foderhus, stall och fårhus. På gårdet låg ett vagnslider och en sädeslada med 3 golv och en loge.

I början av 1700-talet hade länsmansbostället Sylta 2 under flera år två landbor, som brukade tillsammans. 1708 tog länsman Ödman själv hand om skötseln tillsammans med en av de föregående brukarna. (Ödman dog tillsammans med hustru, svärmor och 3 barn i pesten 1710. GS.) Bostället övertogs 1712 av Knut Ekman. 1720-talet nämns länsman Petter Westring som på senare år brukade gården tillsammans med Lars Bengtsson. Westring var kvar till 1733. Anders Sundberg och hälftenbrukaren Bengt Isaksson fanns 1747. Han efterträds av Holmberg och omkring 1755 har han till sin hjälp hälftenbrukaren Erik Jansson. Samtidigt tog rustmästare Bång rustmästarbostället med hälftenbrukare Erik Markusson. Båda fortsätter in på 1760-talet.

1765 kommer rustmästare Sergeant Georg von Hellern som brukade tillsammans med gästgivare Holmström i Tibble. Von Hellern var född 12 maj 1734 i Livland. Han sändes som lindebarn till Sverige, sedan föräldrarna dött. 1749 började han som kadett vid Amiralitetet och gjorde samma år en resa till Levanten dvs delar av Västra Asien, Turkiet, Grekland och Egypten. 1757 blev han genom en skrivelse av överste Sparre av konungen utsedd till rustmästare vid Upplands Regemente. Samma år kommenderades han till Pommern. 1789 blev han i nåder utnämnd till Fendrik.

Han var gift med Maria Elisabeth Gerike och hade sönerna Jan Adolf f 1766 och Carl Gustaf f 1775 och en dotter Carolin f 1763.

Sonen Carl Gustaf von Hellern gick i faderns fotspår och blev furir. Han bodde i soldattorpet Knektbacken. Hustrun hette Margareta Elisabeth och de fick två söner, Carl Gustaf f 1813, Johan

Adolf f 1819 och en dotter Sofia f 1817. Hon påstås vara dövstum, men har bevistat ett husförhör den 10 juli 1842. Fortfarande 1805 finns von Hellern kvar som boställsinnehavare.

På länsmansbostället har på 1770-talet varit Carl Blomberg och Jonas Hammarlind, vilken var verksam ännu 1805.

Man finner ibland att landbon inte kunde klara gården. Det kunde bero på att han inte orkade under primitiva förhållanden, att utskylderna blev för betungande eller helt enkelt missväxt, då det inte fanns utsäde. Ett sätt att klara upp situationen kunde vara att gå till ägaren och begära frihetsår. Man behövde inte betala utskylder. Detta gällde krono- och frälselandbor. I Domboksprotokollen står då att häradsrätten begär attest på att bonden verkligen är i behov av hjälp. Sådan frihet beviljades i de flesta fall.

Vid av- och tillträden till kronans boställen var bestämmelserna stränga och en synenämnd såg till, att de förbättringar den avträdande hade skyldighet att göra, blev verkställda. Hade han inte fullgjort sina skyldigheter fick han betala den tillträdande.

Vid husesyn 1859 i Sylta hette den avträdande sergeant Nordström och den tillträdande furir C G Sandelin. Vid Nordströms tillträde två år tidigare hade hans företrädare byggt för ett år mindre än han skulle. Han fick då betala 1/6 till Nordström. Det gällde husröta, som han borde åtgärdat. Kostnaden för laga skifte var 209 riksdaler och uppdelat på 20 år. Där fanns rest som Sandelin skulle stå för. Den ombyggnad, som Nordström skulle gjort på stugan, ansågs av synenämnden dåligt utförd. Tillträdaren yrkade på att huset skulle utdömas, vilket Nordström motsatte sig. Nämnden beslöt sig ändå för att godkänna bygget, med vissa reservationer. Det fattades mycket inomhus, bl a var nio stockar till husbygget bortlånade. Efter tre år begärde Sandelin att husen skulle flyttas till lämpligare och mindre sank mark, vilket också skedde. Den nya platsen blev Vickberga. Det första syneprotokollet därifrån är daterat 7 aug 1871.

Den tredje gården i Sylta innehades under 1660-talet av greve Anders Torstensson. 1700-1727 ägde sal Henrik Horns arvingar och efter dem sal Nils Posses arvingar. I slutet av 1750-talet köptes Sylta nr 3 av superkargören Henrik König och omkring 1775 övergick det till Ceremonimästare Gustaf Wachschrager. Troligen ägde han det tills sin död 1812.

Fru Anna Bese, gift med Påvel Abrahamsson (Gyllenstierna av Lundholm) förlänades jord i Sylta, vilket möjligen var det som kallats Uppsylta. Även hennes andra make Knut Knutsson Lilie av Ökna fick detta Syltahemman i förläning.

1573 förefaller det som att greve Pontus de la Gardie skulle lagt detta hemman under Sundby gård, som han fått i förläning. 1683 hör Uppsylta till Körnings arvingar, men tillfaller kronan vid reduktionen.

I början av 1700-talet innehas hemmanet av fru Elisabeth Funk och hennes arvingar, varefter Gripensstedt på Lejondal äger det från 1747 fram till 1772 då Wachschrager tar över.

1839-12-12. Ur syneprotokoll för Sylta länsmansboställe

Ur ett syneprotokoll från den 12 dec 1839 framgår att mangårdsbyggnaden var byggd så sent som 1814. Den innehöll förstuga, sal, 2 kammare och 1 kök. Byggnaden hade brutet brädtak. Innertaket var panelat. Det fanns en inbyggd trapp upp till vinden med en skrubbe under trappan. Salen hade två fönster med fyra större rutor i varje, spis med spjäll. Kökskammaren hade kakelugn med luckor och spjäll. Även den andra kammaren hade kakelugn. Köket låg till vänster med ett fönster och spis med spjäll.

På gården fanns brygg- eller bagarstuga med drängkammare under tak av näver och torv. Där fanns fönster och spis och bakugn. Spannmåls- och visthusbod var byggda 1829. Där fanns också en mindre bod.

Källaren var murad av sten och påbyggd av fyra varv timmer och halmtäckt tak. Det fanns loge och stall med yttertak av halm och rö. Sammanbyggt med logen var fähus och lada. Vidare ett redskapsliider byggd av en gammal matbod. Svinhus och badstuga hörde också till gården.

1534-1538. Anteckningar ur jordeböcker över kyrkogodsens i Uppland och Västmanland

Verkar tveksamma.

1600-1710. Listor på landbor i Sylta by alla gårdarna och Sylta torp

1540-1875. Listor på Sylta nr 1, nr 2, nr 3 och spannländet. Brukare, areal, åbor, ägare, innehavare

Uppställning över Georg von Hellerns militära bana.

Hans liv i korthet och meritförteckning.

1772-10-23 I ett brev skrivet i Skälsta beklagar Georg von Hellern, att han inte kan visa prästbevis över sin ålder. Han var född i Livland och fördes som lindebarn till Sverige, då föräldrarna dött.

1866. Handlingar om Sylta.

Negativa fotokopior. Ej tolkade

1866-11-13 Brev till befallningshavaren i Uppsala angående namnändringar av Sylta Nr 1. (Kladd).
Undertecknat Thyselius, Sjöqvist, Fagerström.

1866-11-03 Brev angående namnförändringen av sergeantbostället Sylta nr 1. Då detta hemman och ännu ett måste utflyttas på betydligt avstånd från varandra, kommer namnen att orsaka betydande olägenhet om de behålls. Det nya namnet skulle vara Vickberga. Häradsskrivaren i fögderiet anser namnbytet onödigt, då det bara finns tre hemman med namnet Sylta. Befallningshavaren ogillar dock denna invändning. Innan beslut fattas skall Kongl Kollegium rekommendera om de andra boställsinnehavarna bör tillfrågas i namnfrågan. Hemställer att den gjorda ansökan att få kalla hemmanet Vickberga eller Sylta nr 1 godkännes.

Undertecknat Fagerström.

Rustmästare Carl Gustaf von Hellern föddes i Näs socken i juni 1775. Fick sin första fullmakt som rustmästare 14/11 1794.

1866-09-17 Brev till Kongl Maj:ts och Rikets Kammarkollegium från Konungens Befallningshavare. Han anser inte att de skäl, som Kronofogden och Häradsskrivaren anfört, att det skulle göras misstag i räkenskaperna om man ändrade namn på Sergeantbostället Sylta nr 1. Förslaget som befallningshavaren godkänner är Vickberga eller Sylta.

Undertecknat Hamilton, Joh Kjell??

Utdrag av 1825 års jordebok för Näs socken och Bro härad.

Kronohemmanet Sylta nr 1 Rustmästaren vid Upplands Infanteriregemente och 3:dje Majorens Kompani på lön och till boställe.

Sylta nr 2 Länsmannen i Bro Härad till lön och till boställe.

Sylta nr 3 Frälsehemman.

1866-08-21 Brev från fögderiet till Kammarkollegiet.

Angående namnbyte på sergeantbostället Sylta till Vickberga får fögderiet vördsamt anföra, att även om ett sådant byte kan vara av ringa betydelse, så kan misstag göras i jordeböcker och räkenskaper, då de övriga hemmanen i Sylta fortfarande behåller namnet. Fögderiet anser namnbytet onödigt.

Undertecknat M G Groth, C R Norelius

1866-08-04 Brev från Landshövdingeämbetet till Kronofogden M G Groth och Häradsskrivaren C R Norelius.

De uppmanas att inom en månad med ett vite av 5 Riksdaler inkomma med sin förklaring. Förväntas även mottagningsbevis.

Undertecknat Joh Kjell?? J S Åkerman.

1866-08-02 Inneliggande ansökning tillställs befallningshavaren i Uppsala län, som fordrar undertecknades förklaring och därefter skyndsamt insända den till Kongl Kammarkollegie.

Undertecknad på Kongl Kolligiets befallning Hassell.

1866-07-26 Brev från Regementschefen till Kongl Maj:t och Rikets kammarkollegie.

Då bostället är utflyttat ur byn med namn Sylta, måste det anses lämpligt för undvikande av missförstånd att namnet ändras. Jag får i det hänseendet föreslå namnet Vickberga.

Undertecknat Otto von Knorring.

Svenngårdska samlingen - Pärn Ålsta - Öråker

Innehållet i sammandrag av Gudrun Sandén 1996

Ålsta

Fornminne

Röse ca 410 meter N om Ålsta och ca 110 meter VNV om Klodal, ca 8 meter i diameter och 0,75 meter hög.

Promemoria angående Ålsta hemman och utjord

i Uppland, Bro härad, Näs socken.

Ur Kammararkivet: Sandbergska samlingen YY 22.754

2 maskinskrivna sidor - 2 negativa fotokopior

1571-07-29 har Johan III skänkt och unnat sal Pontus De la Gardie, hans barn och efterkommande arvingar hemmanet Ålsta till evärdelig tid.

1647-03-19 skall sal Lars Kruse Jespersson uppdragit detta hemman Ålsta i byte till Kongl Rådet och Fältmarskalken sal greve Lennart Torstensson, mot ett frälsehemman Sjöröd i Skaraborgs län och Vartofta härad.

1647-08-21 har greve Torstensson bortbytt till Fru Christina Mörner ett halvt hemman i Ålsta och en utjord samt en utjord i Bro socken, Svarvarviken med fyra torp: Svartkärr, Tingsviken, Tillegrås och Hellkana mot Hamra och Kölsvik i Näs socken.

1648-08-15 Köpte greve Lennart Torstensson av bönderna Erik Mattson och Mårten Andersson, en utjord i Berga om 2 öresland för 40 Riksdaler Speci.

1693-02-14 har Reduktionskommittén observerat 1571 års donation till Pontus De la Gardie och beslutat att detta hemman skall tillfalla kronan med 1683 års ränta.

Samma år skall Hans Staffansson i Berga inlagt en böneskrift till landshövdingen greve Jacob Gyllenberg och begärt att han inte behöver betala räntan på en utjord, som kronobefallningsman Mårten Litz fordrar.

1693-05-30 skall greve Gyllenberg remitterat böneskriften till befallningsman Litz, med befallning att tillse att Staffansson inte skall betala ränta för en utjord han inte brukar.

1708-10-26 Uppvisar kronobefallningsman Petter Stening en uträkning på de 2 öresland som är sålda från Berga och som under hans tjänstgöringsår 1703-1708 uppgår till en summa av 121 daler.

1709-03-30 har befallningsman Stening givit en skriftlig räkning till fru Elisabeth Funk, att hon skall betala till handelsman Johan Hjerpe, 400 daler i avräkning på skulden för Berga utjord i Ålsta.

NB. Denna promemoria har tillställts lantmätaren Leitz av baron och landshövding Funks fogde på Bro gård i aug 1727, när utjorden skulle utbrytas.

1727 Ålsta (Berga och Frölunda utjord).

4 maskinskrivna sidor - 7 positiva fotokopior

Till följd av baron och landshövdingen Magni Cronbergs order av den 1 sept 1720 och 10 juni 1726 var undertecknad tillsammans med domare Anders Bengtsson i Skälby och tolvman Lars Andersson i Tuna den 25 aug 1727 på Ålsta i Näs socken för att utbryta Berga och Frölunda utjordar. Närvarande på Funks vägnar var Nils Lundberg för Ålsta hemman, men för kamrer Anders Hedersköld var en man utskickad med ett memorial, som lästes upp. Kamreren får inte närvara för sina Ämbetssysslor, då han är ägare av jord i Berga och Frölunda. Lantmätaren ville ur Ålsta by, som består av 2 hela och 2 halva hemman utbryta 2 utjordar, så att de kommer att ligga på samma ställe.

Befallningsman Lundberg svarar att Berga inte äger någon utjord i Berga, sedan greve Torstensson köpt den av bönderna Erik Matsson och Mårten Andersson. Han äger inte heller Frölunda utjord, då gamla män kan vittna, att de aldrig hört talas om någon utjord till Frölunda här i Ålsta. Man krävde att köpebrev skulle visas. Befallningsman Lundberg lovade att tillskriva baron Funk om detta. Jag kunde dock börja mätningen den 26.

Den 27 en söndag.

Den 28 fortsatte till den 29 vid middagstiden, då jag begav mig till Skälby för att verkställa den där påbörjade delningen.

Den 4 sept kom jag tillbaka och fullföljde mätningen till den 16. Dock hindrades jag av regn och att inte det fanns hjälp vid mätningen. Räknade dock ut kartan. Letade också rätt på gamla målstenar, för att

se om man kunde få någon kunskap med hjälp av dessa. De voro mestadels borta och inget att rätta sig efter.

Den 16 ville jag avtaga rågången mellan Aspvik och lät genom länsman Westring tillsäja befallningsman på Aspviks gård att visa rören mellan Ålsta och Aspvik. Han svarade, att det kunde han inte göra utan sitt grevskaps tillåtelse. De vistades nu i Stockholm. Därför måste jag låta den förrättningen anstå till en annan gång.

Den 18 infann sig jämte häradsdomaren och tolvman på kamrerens vägnar befallningsman Anders Blomqvist och man jämförde tidigare attester, där Ålsta by bestod av följande hemman:

Halvt skattehemman om 7 öresland

2 frälse hemman utan öretal

2 kyrkohemman, som fanns redan 1550 och kommit under Sundby gård. Kom åter 1576 och införs som frälse till 1691. Sedan inlagt till de bägge frälsehemmanen och innehas av Sven Ribbing eller Erik Körnings arvingar. 1633 blir det en utjord, som Christopher Assarsson köpt till frälse tillsammans med Berga och Frölunda.

Berga har 1550 utjord i Ålsta.

Redovisning av örestalen på de olika hemmanen.

Befallningsman Lundberg säger att han kommer att kunna uppvisa köpebrevet.

Redovisas för storleken och placeringarna av utjordarna.

Skogen kan man inte göra något åt innan man vet om rågången mellan Aspvik är riktig.

Att ovannämnda utjordar är utbrutna attesterar Johan Leitz.

1677-1793. Ur domboken - Häradsprotokollen.

1677 Mats Bertilsson i Ålsta skall ge hustru Ebba Nilsson på Sylta 3 daler för en sugga, som hon vårdat åt honom. Suggan åt upp sina kulingar, som Ebba skulle fått som lön.

1682 Fjärdingsman Pål Jonsson i Ålstad klagade över att Erik Bengtsson i Sylta kallat fjärdingsmans far för skälm och rövare och hans mor för röverska. Erik skulle också brukat våld när han tagit en vret för dem. Han hade som vittne tolvman Erik Olufsson, vilken intygade att han hört smådeorden. Pål ville få vreten igen och Erik straffad. Erik påstår att han snarare blivit beskylld för att vara en skälm och anser sig ha lika stor rätt till vreten.

Rätten dömde Erik till 40 mark för skällsorden. Då han är mycket fattig och gammal slapp han undan med bara 40 mark. Kan han inte betala pliktarna med fängelse. Vad vreten angår lämnas den till syn och delning.

1683 Sven Ribbing Thuresson hade behagat 5 års frihet till hustru Margareta Andersdotter och fjärdingsman Pål Jönsson på två frälsehemman. Nämnden intygade efter länsman Erik Johansson och domare Bengt Johanssons syn, att det ena hemmanet är helt ruinerat och det andra i dåligt skick. Det mesta ligger i linda. Därför behövs de fem frihetsåren för att kunna upprätta hemmanen, särskilt som inte den ringaste skog finns till timmer, gärdsel eller stör.

1793 Anteckning om grytan, som var inväxt i tallen.

På Ålsta frälsehemman, som arrenderas av Gustaf Sundstrand, fanns en stor gammal tall. Då man skulle hugga ned den, var en gryta inväxt i den på en höjd, där man vanligen lämnar stubben. Det fanns tecken på, att någon kan ha bott där för länge sedan och vräkt ut en gryta med hål i botten. Den tycks ha fastnat i den växande tallen.

Det blev väldig skrämsel och förskräckelse vid gården och särskilt hos dem som högg, då yxorna gav eld och smällde som 1/2 kanonskott. När grytan kom i luften föll den sönder. Man kan föreställa sig de gissningar folket haft vid detta tillfälle. Om deras filosofi eller fysik blivit förbättrad vill jag inte avgöra. Jag anser att händelsen är så sällsam att man bör berätta den.

Öråker

1794 Ur jordeboken

Öråker nr 1 1/2 skattehemman 8 öresland, grosshandlare Björkman, Stockholm.

2 kartor fotograferade.

Angående vädermjölkvarn

1855-07-31 Kongl Maj:ts befallningshavares i Upplands utslag angående Gustaf af Ugglas ansökan att anlägga en vädermjölkvarn på sin tillhöriga egendom Öråker.

Den 8 maj företogs den undersökning, som enligt förordning och brev från 1804, skall göras vid sådana anläggningar och följande protokoll skrevs.

Den 8 maj 1855 inställde sig undertecknad vice häradshövding och t f domhavare vid Öråker, för att med anledning av baron Gustaf av Ugglas ansökan att på sin egendom få anlägga en vädermjölkvarn om trenne par stenar, två för sammanmald och ett par för sikt, för att göra en undersökning. Kvarnen är ämnad att mot tull betjäna allmänheten. Närvarande vid förrättningen var häradsdomare Carl Erik Carlsson i Brunna, nämndeman Anders Jonsson i Lerberga, Jan Jansson i Frölunda, Anders Ersson i Finsta, Carl Johan Wallinder på Dävensö, Carl Adolf Östberg i Härnevi och Johan Erik Erlander i Kvista. Orsaken till att af Ugglas ville anlägga en ny kvarn, var att den enda i orten varande kvarnen av vattenbrist under längre tider inte kunde hållas igång.

Befallningshavaren i länet har remitterat ansökan till domhavaren, som ålades att i Näs, Bro, Lossa och Västra Ryds kyrkor från predikstolarna läsa upp kungörelsen, så att grannar och de som har gamla kvarnar blir informerade.

När Häradssynerätten sammanträdde kom baron af Ugglas ombud, inspektör Carl Hällenius vid Öråker samt närmaste kvarnägaren greve Lantingshausens ombud, inspektör Johan Källström och Carl Oscar Julin.

De kvarnar, som ligger närmast, är Aspviks skattelagda kvarn och Tranbygge, båda ägs av greve Lantingshausen. Hans ombud förklarade att greven inget hade att erinra mot den nya kvarnen. Vid förfrågan, om de befintliga kvarnarna i trakten räckte för ortens mäldbehov, svarades att de ofta var stillastående och att man tvingades besöka kvarnar, som låg ända till sex mil bort.

Härefter besåg man platsen för den tilltänkta kvarnen. Här anmärktes att kvarnen skulle ligga på en hög stenbacke i ett åkergräde, 380 alnar västerut från mangårdsbyggnaden vid Öråker. 1000 alnar från häradsvägen och 200 alnar från vägen mellan Öråker och Tuna by.

Häradssynerätten föreslog följande mäldelag: Frölunda, Skälby, Skälby löjtnantsboställe, Ålsta, Sylta, Sylta länsmansboställe och sergeantboställe, tillsammans 11 1/4 mantal. Här skulle malas 225 tunnor spannmål och hemmanets husbehovsmalning. Dessutom vara behjälplig vid vattenbrist vid Aspviks kvarn.

Utlåtande. Häradssynerätten tillstyrkte ansökan och kunde inte se, att de kvarnar som redan fanns skulle lida skada. Man beräknade att tullen skulle ge så mycket att kvarnen kunde skatteläggas. Baron af Ugglas ålades att ersätta rätten för deras besvär varefter man avträdde.

På Häradssynerättens vägnar Karl Barthelson.

Landshövdingeämbetet har inget att invända mot Häradsrättens godkännande av ansökan, särskilt som tullen inbringar 9 tunnor. Redogörs för sedvanligt överklagande och är undertecknat Johan Kellin, Bodin.

Ur Vadstena klostets jordebok.

(Historiska handlingar del 16).

Handskriften anteckning

1384-12-10 Tuna jämte Asker och Öråker skänktes 10/11 1384 av riddaren Anund Jonsson (lejonansikte) vars avlidna hustru Ramborg Israelsdotter (två nedvända vingar) erhållit gårdarna i morgongåva av sin 1:e man Philip Nilsson. Hon hade önskat att de måtte givas till Vadstena kloster. Dottern Kristina Anundsdotter och hennes man riddaren Anund Sture stadfäste 3/4 1425.

Gustaf I:s Registratur band 20.

Sid 225 år 1549

Handskriften anteckning från 1963-07-14

1549-06-05 Till Botvid Larsson (Anckar) ang ett jordbyte som konungen gjort med Gerdt Olofsson.

Vet Botvid att vi med denne brevisare och vår undersåte Gerdt Olofsson, har gjort ett jordskifte på ett hemman, som honom kom till i Olesta på Färingsö, som var 12 öresland. Vi har upplåtit åt honom ett annat hemman igen, halva Öråker i Bro socken. Vill vi att de på tinget gör ett lagligt skiftebrev, vilket han själv kan berätta. Öråker ligger härefter under krono skatt. Eftersom detta hemman är mindre än hans på Färingsö, vill vi, att det måtte något bliva medlat med honom.

Undertecknat Nygård 5 juni 1549.

Sammandrag

Ur Vadstena Klosters jordebok 1500.

Bro hundare. Parochia Näs vid Almarestäket till Tuna ligga dessa afgårdstorp, först Öråker avrad 4 pund korn, 1 mark penningar, 1 landbo.

1 gård i Öråker avrad 4 pund korn och 1 mark

1466 Öråker 1 landbo, debet 4 pund korn och 1 mark svenska

Peder i Öråker 4 pund korn och 1 mark svenska, ensam 1480, Öråker en gård, avrad lika som 1466.

1649-1696. Ur domboken, Häradsrätten.

1649-05-21 I Öråker 3 öresland 6 penningland hus och jord, har Erik Thomasson i Myrby i Skå socken, sålt till greve Lennart Torstensson. Uppbjöds första gången.

1672 Länsman Anders Johansson i Frölunda tilltalade på sin hustrus vägnar hennes brorssöner Thomas Persson i Överby och Anders Hansson i Smedby angående besittning av deras skattehemman Öråker i Näs socken. De har nu suttit där i 14 års tid och dragit fördel av det. Länsman har under tiden inget fått och begär nu att på sin hustrus vägnar få samma fördelar. Tomas svarade, att under hans tid hade länsman haft sina öker där under sommaren. Länsman var inte nöjd med detta, utan vill ha besittningsrätten. Brorsonerna visade häradsdomar på de avtal de hade sins emellan, att Tomas skulle vara där 7 år och Anders 7 år.

Beslutet blev, att länsmanshustrun ännu äger sin del och brorsonerna har sitt avtal om besittningen, så kan de inte begära besittningsrätt. Bröderna skall betala årligen 40 mark för sin fördel. Länsman överklagar domen.

1672 Olof Tommesson i Öråker fordrade av sin hustrus brorson Anders Hansson i Smedby ett tunnland åker i fördel, från den tiden Anders farfar först tillträdde och brukade hemmanet Öråker. Länsman Anders Johanssons hustru som hade lika rätt som Tommassons hustru hade fått ett tunnland i fördel. Länsman tillstod detta, men menade att det var ett litet stycke, som inte gav mycket säd. Länsman nekade att det var ett helt tunnland. De begär olika penningssummor som fördel och Rätten beslutar att Anders Hansson skäligen skall ge Olof Tommesson ett för allt 32 daler.

1672-05-22 Länsman Anders Johanson i Frölunda uppbjuder 1 öresland i Öråker, som är hans hustrus och hennes barns arv och köpejord till salu första gången.

Olof Tommesson i Öråker uppbjuder första gången sin hustrus jord i Öråker 20 penningar, som han sålt till Anders Hansson i Smedby, Fresta socken. Han är hennes brorson och köpebrevet är daterat 1 maj 1672.

1672 Olof Tommesson i Öråker besvärade sig över Per Tommessons barn i Överby, som är skyldig hans hustru 10 2/3 öres kopparmynt och ränta för 16 år. Han fordrade också någon fördel av Tomas Persson, som brukat hans hustrus del i Öråker. Tomas lovade 12 daler i förlikning, men Olof ville inte låta sig nöja. Rätten uppsköt målet till nästa ting. Om svaranden inte infann sig då, skulle de bli skyldiga och fällda för Olofs fordran.

1672-02-10 Olof Tommesson i Öråker uppbjuder 29 penningland där till salu andra gången.

1672 Eftersom Olof Tommesson i Öråker inte har fått uppvisa sista tingets beslut för Tomas i Överby och hans syskon, utställdes den till nästa ting, vilket skrevs på ryggen till hans fordran.

1680 Tillsades länsman Erik Johansson i Öråker, att fordra 5 mark av kyrkoherde Örn i Ryd och lika mycket av Runsa frälsehemman i Österröra och ge till Mats Larsson och Joen Jönsson i Österröra, som detta hemman lagt ut för inkvartering.

1680 Förordnades Erik Johansson i Öråker, Per i Tibble och Johan Nilsson i Jursta att hålla huse- och gårdssyn på hemmanet Klöv. Nya åbon är ditsatt av kyrkoherde Jöns Cloverus. Förra åbon Joen Eriksson kan vara närvarande.

1686 Olof Persson i Frölunda berättade att han städjat gossen, som tjänat i Hernevi hos Erik Olsson 11 dagar före stadslotiden, men sedan kommer länsman Erik Johansson och städjer honom till sig. Länsman menar att han talat med gossens husbonde och hans föräldrar och sedan i laga tid tagit honom till sig, vilket Jacob Staffansson i Finsta och Per Johansson i Klöv vittnade om. Olof Persson hade däremot helt olagligt framfarit, vilket han borde näpsas för.

Rätten ansåg att länsman gått lagligt tillväga, som talat med husbonden och föräldrarna och gjort detta på laglig tid. Olof Persson däremot hade städjat i förtid utan att tala med förra husbonden eller föräldrarna. Beslöts att länsman behåller gossen i sin tjänst, dock skall pojken plikta 3 mark för att han inte infunnit sig i Rätten.

1689 Anders Hansson i Smedby, Fresta socken uppbyder 4 öresland jord i Öråker som han köpt till fasta första gången. Han skall vid nästa ting uppvisa köpebrev.

1689 Samma dag blev beslutat att till sommaren skall Bengt Johansson och Jöns Olsson skifta åker i Öråker grannarna emellan.

1689 Anders Hansson i Smedby uppbyder jorden han köpt i Öråker andra gången.

1689-10-15 Anders Hansson i Smedby, Fresta socken uppbyder jord i Öråker tredje gången.

1695-05-27 Köpmansgesällen Johan Tomsson och stadskamreraren Johan Andersson tvistar om jord i skattehemmanet Öråker.

1695-05-27 Beslöts att Johan Andersson äger njuta sitt andra uppbud.

1695-05-27 Slottskanslibetjanten Petter Myra protesterade genom domare Bengt Johansson i Skälsta mot att kamrer Johan Andersson och Johan Carlsson i Stäket vill tränga sig in på hemmanet i Öråker. Myra menar att hans hustru och styvbarn är arvingar till jorden. Han kräver att fordringar och ränta skall vara betalda innan hemmanet bjuds ut till köp.

1695-10-25 Kamrer Petter Wendelberg, som fullmäktig för köpgesällen från Stockholm Johan Tomsson framlade Tingsrättens beslut av den 27 maj 1695 angående de penningar som statskamrer Johan Andersson betalt.

Johan Andersson, som för sitt ämbete inte kunde inställa sig, vill genom sin skrivare Tomas Wennerström förklara sig. Enligt Kongl Plakat av den 10 juni 1684 skall den som äger ett fjärdedels hemman lösa ut sig. Nu äger kamreraren halva hemmanet och Johan Tomsson bara 2/12, alltså kan inte Tomsson ha någon talan. Wendelberg protesterade.

Rättens utslag blev att trots att köpgesällen Johan Tomsson anser sig vara den som bör få jorden genom att han har bördsrätt, har han inte betalt de utskylder, som fanns på hemmanet. Detta har då blivit skattevrak och därigenom äger han ingen talan längre. Kamrer Andersson har två köpebrev på egendomen medan Tomsson bara äger 2/12. Han skall alltså tillåta inlösen av sin del.

1696-05-18 Hovrätten har remitterat saken till Extra ting. Rätten menar att befallningsman Erik Carlsson skall få njuta sina 6 år som arrendator på jorden i Öråker, enligt kontraktet med bonden Tomas Persson och hans son köpgesällen Johan Tomsson. Kontraktet upprättades 3 mars 1695. Rätten menade att stadskamrer Andersson äger hemmanet, mot vilket Erik Carlsson och Johan Andersson inlade vadepengar till sakens fortsättande.

1696-10-13 För statskamrer Johan Andersson uppbjöds jord i hemmanet Öråker andra gången. Även jord, som kamrer Andersson köpt av Johan Tomesson uppbjöds första gången. Befallningsman Erik Carlsson reserverade sig sin rätt i hemmanet och att ingen fasta får ges till kamreraren förrän han fått sin betalning av ägarna.

1696-12-22 Blev Extra ordinarie ting hållet den 1 dec angående saken mellan befallningsman Erik Carlsson och bonden Tomas Persson och hans son, köpgesällen Johan Tomesson. Befallningsman hade arrendekontrakt, vilket Persson och Tomesson brutit genom handel med statskamrer Andersson. Beslöts att Tomesson hade rätt att under arrendetiden försälja sin egendom och erkände honom fri för brytande av kontraktet.

Erik Carlsson protesterade mot domen.

Öråkers huvudbyggnad.

Blyertsanteckning

Huvudbyggnaden är av trä i tre våningar med två flyglar, troligen från 1790-talet och enligt uppgift överflyttad från Finland av S Hedengran. De båda flyglarna är med brutet tak och av ålderdomlig typ. I huvudbyggnaden finns flera skulpterade dörröverstycken och spegelinfattningar samt antika kakelugnar. Husen omges av trädgård och park.

Ur domboken

Handskriven anteckning.

1830-01-21 hölls ting i tingshuset i gästgivargården i Näs. Gudstjänst i Näs kyrka. Häradsdomare var Erik Persson i Fiskeby och bland nämndemännen Johan Andersson i Sylta.

Kronobefallningsman Johan Abraham Lindh krävde bokhållare Per Zacharias Ahlenius på 24 riksdaler 32 skilling Banco för gjorda inköp vid en auktion vid Aspviks kvarn den 8 nov 1827. Ahlenius erkände skulden och skall betala ränta och rättegångskostnader.

Handlingar om väderkvarnen

Svenska Arkivbyråns excerpt

1856-04-10 Skattläggning av vädermjölkvarn på skattehemmanet Öråker finns i kammarkollegiets första provinskontor 1860 års expeditionen nr 25.

15 negativa fotokopior

1860-05-25 Fortsättning av föregående memorial angående skattläggning av en vädermjölkvarn med 2 par stenar för sammald och 1 par stenar för siktmald uppförda på skattehemmanet Öråker i Näs socken.

Efter Kongl Befallningshavarens i Uppsala redogörelse för mäldunderlaget och de olika sädeslagens bearbetning får provinskontoret föreslå följande skattelägningsförslag. Utslag skall utfärdas och brev utgå till Befallningshavaren i Uppsala med anmodan att låta anteckna förhållandet i kronans jordebok och räkenskaper. Följer detaljerad redogörelse för de olika stenparen.

1860-04-16 Till Kongl Maj:ts och Rikets kammarkollegium från R von Kraemer.

Angående skatteläggningen av Öråkers väderkvarn har Befallningshavaren infordrat och får härmed överlämna uppgift på beloppen, så väl av de skilda slags mäld och även olika sorters spannmål, som är tänkt att malas där.

1860-04-14 Till Konungens befallningshavare i Uppsala län från P G Janke.

Får översända utdrag ur Bro härads Dombok angående skattläggning å Öråkers vädertullmjölkvarn.

1860-03-02 utdrag ur domboken hållen vid lagtima vinterting med Bro Härad i tingshuset vid gästgivargården i Tibble.

Från befallningshavaren i Uppsala till vice häradsdomare P G Janke.

Häradsrätten har vid undersökningen av vädertullkvarnen i Öråker uppgivit mäldetal, men underlåtit att meddela, hur mycket som skall siktas. Vid senare upplysning visade det sig, att endast vetet skulle siktas, men all råg och korn sammanmalas. Då de av Kongl Kollegiet önskade upplysningarna var meddelade var inget mer att göra vid ärendet, annat än att domhavanden insände utdraget till befallningshavaren. Underskriften svärläst.

1857-03-05 Till Kongl Maj:ts och Rikets Kammarkollegium. Johan Kellin, Sjöberg.
Den skatteläggning, som den 4 okt 1855 blivit verkställd å Öråkers väderkvarn med 2 par stenar överlämnas. Uppsala Slott i Landskontoret.

1856-10-04 sammanträdde undertecknad kronofogde, häradsdomare Carl Carlsson Bro, nämndeman Erik Andersson Ekhammar vid Öråker, för att till följd av befallningshavarens utslag av den 31 juni 1855 samt order av den 11 sept samma år förrätta skatteläggning av en nu uppförd vädermjölkvarn vid Öråker. Tillsammans med friherre Gustaf av Ugglas begav man sig till kvarnen, som var uppförd på en höjd väster från gården ganska nära. Kvarnen hade lös huv och var efter Holländsk modell, 16 alnar i diameter och med 6 vingar som var 16 1/2 aln långa. Det paret stenar, som var tänkt till sammanmald utgjorde i diameter 2 1/2 alnar och var 32 tum tjocka. Det andra paret saknades ännu, men ägaren berättade att det skulle bli 10-11 tum i diameter och 32 tum tjocka. Tredje paret för sikt var 2 1/4 alnar i diameter och 37 tum tjocka. Kvarnen var belägen 1/4 mil från allmänna landsvägen nära häradsvägen och var omgiven av följande vattenkvarnar: Aspvik, Tranbygge, Husby, Aske, Slangvik och Kvarnibble, alla inom ett avstånd av 2 mil. Vidare fanns väderkvarnar vid Torsätra, Stäket, Säbyholm, Aske och Kvarnibble. Man kunde inte bestämma högre mäldbelopp än 225 tunnor årligen och beräknade skatten därefter. Undertecknat M G Groth, G Bovin.

1857-03-05 Denna skatteläggning är granskad och ingen anmärkning finns.
Undertecknat Johan Kellin, Sjöberg.

Utdrag ur 1825 års Specie Jordebok från Uppsala, Bro Härad.
Öråker nr 1, 1/2 mantal skatte - 8 öresland - Ränta 7:39
Augment på Rusthållet nr 4 under Livregementet och Majorens Kompani - Inroterat i Roten nr 80 vid 3:dje Majorens Kompani.

1859-06-26 Ödmjukt memorial angående vädertullkvarn vid Öråker.
Till Kongl Kollegium har inlämnats från Landshövdingeämbetet ett den 4 okt 1856 upprättat instrument angående skatteläggning av en kvarn på Öråker. Då ingen anmärkning finns är skatteläggningen beviljad. Redogörs för mäldelag och tull. Då man inte uppgivit någon fördelning av spannmålsslagen, får Första Provinskontoret hemställa att landshövdingen begär denna upplysning av skatteläggningmännen. Stockholm den 26? juni 1859 L R Ferlin?.

Handskrivna anteckningar rörande socknen.

Blyertsanteckningar

1549 gjorde Gustaf I ett jordbyte med en man i Ölsta i Färentuna på Svartsjölandet vid namn Gerdt Olofsson. Kungen sände honom med ett brev till sin fogde, Botvid Larsson, som vid den tiden bodde på sin gård i Bro socken. I sammanhanget kan nämnas att hans sonson Botvid Larsson d y blev adlad 1625 med namnet Ankar.

Gustaf I vill byta med Gerdt Olofsson, vars hemman var 12 öresland, mot hemmanet Öråker i Näs socken, som var 6 öresland. Nu ville kungen att Botvid Larsson, "som haffver herede rätten udi samme heredhe och sokenn", skulle låta tinget upprätta ett lagligt skiftesbrev på jorden, så att Öråker hädanefter skattade till Kronan. Gustaf hänvisade till att Gerdt själv kunde redogöra för bytet. Då Öråker var något mindre till öretalet än Kungsberga hemman, ville kungen att Botvid Larsson skulle förhandla med Gerdt Olofsson i saken.

Ur Axel Oxenstiernas skrifter och besvär

3:e bandet, brev 1625-27.

Handskrivna anteckningar

1625-07-27 till Gustaf II Adolf.

Eljes allernådiga Konung har jag med de andra här äro på Ers Majestäts nådiga befallning och förordning således disponerat sakerna här nere, att överstelöjtnanten under Christoffer Assersson med 4 kompanier under hans ledning, vardera 100 man äro beskedde till Kåkenhusen och Salburg, som i often draga här förbi, vet avlösa dem, som nu däruppå äro. Allt det övriga folket under Christoffer Assersson och Ernst Kreutz, som nu är spridde äro, hava vi befallt att retirera och samla sig i staden.

Denne Christoffer Assersson f 1583 och d 1/4 1628 i Riga, var översteguvernör på Kokenhusen, en stad och fästning i Livland vid floden Dyna, i närheten av Riga. Han adlades 1619 med namnet Mannersköld.

I Axel Oxenstiernas brevväxling med konung Gustaf II Adolf 1625, då han befann sig i krigslägrer Kaggum vid floden Dyna, nämnes flera gånger överste Asserssons regemente under stridsrörelserna kring Kokenhusen.

I ett brev den 30 juli 1625 till Christoffer Assersson själv skriver Axel Oxenstierna och råder honom att avstå från en förläning i Finland, som han fått av konungen, men som denne redan givit åt en Dr Hintelman sedan flera år tillbaka.

Det synes som om det var ett visst sammanhang mellan nyssnämnda förläning och den förläning, som Christofer Assersson sedan fick i juni 1625 på flera gårdar i Näs socken.

Till Måns Månsson Palm Koggum.

Sedan låter jag er vänligen förnimma, att jag haver avdelat härifrån upp till Kåkenhusen 4 kompanier av Christoffer Asserssons knektar, av vilka tvenne kompanier skola bliva kvar på Kåkenhusen.

1625-07-30 Till Christoffer Assersson Mannerskiöld vid lägrer vid Kaggum.

Hintelman klagat hos Axel Oxenstierna ang det förhållande att konungen förlänat Assersson ett gods i Nitouske län, som Hintelman tidigare erhållit. Oxenstierna vill att Assersson skall avstå från den förläningen.

1626-08-02 Till Johan De la Gardie skrivet i Åbo.

Christoffer Asserssons regemente är avfärdat till Riga.

Anders Bergencrantz f omk 1687 d 1734, g m Catharina Rudbeck f 1693.

Olof Rydbeck d y f 1660 d 1740, g m Catharina Giöding f 1661 d 1693.

Barn Catharina f 1693, g m Kapten Anders Bergencrantz f 1687 d 1734.

Barn Carl Fredrik Bergencrantz f 1726 på Asker d 1792, g m Elisabeth Christina von Linné f. 1743 d. 1782.

Johan Andersson d 1697, g m Brita Giöding f 1655 d 1707? Syster till Catharina Rudbeck.

Asker köpt till skatte enligt Kammarkollegie köpebrev den 13 jan 1797.

Mantalslängder .

1650 Näs socken 60 personer

1651 73 personer

1656 80 "

1666 90 "

1674 109 "

1678 112 "

1709 152 " (kan knappast stämma, då 125 personer dog i pesten året därpå GS).

1672 Länsman Anders Johanssons hustru hade till synes någon del i Öråker. Det gjorde åtminstone länsman anspråk på, då han begärde vid tinget att få njuta sin hustrus del i hemmanet i proportion till hennes arv och inlösen. Hennes brorsöner Thomas Persson i Överby och Anders Hansson i Smedby ägde och brukade Öråker.

Handskreven artikel om Öråker av Herman Svenngård.

Den äldsta uppgiften vi har om Öråker finns i Vadstena klostrets jordebok. Där står bl a att Tuna jämte Asker och Öråker den 10/12 1384 av riddaren Anund Jonsson (lejonansikte) skänktes till Vadstena kloster. Anund Jonssons avlidna hustru, Ramborg Israelsdotter (två nedvända vingar) hade erhållit gårdarna i morgongåva av sin första man Philip Nilsson, och yttrat en önskan att de skulle skänkas till klostret.

Vadstena klostrets jordebok för år 1447 anger även att Öråker på den tiden var ett avgärdatorp till Tuna d v s torpet låg inom bolbyn Tunas mark, men utgjorde där ett med gårdsgård avskilt torp.

Arrendet till klostret var 4 pund korn och 1 mark i penningar och det brukades av en landbo, d v s en arrendator under klostret. 1466 hette landbon Pedher och han hade samma arrende som landbon 1447. Uppgifter saknas fram till 1529, men det året hölls herremöte i Strängnäs 17-21 juni. En fullmäktig från Bro härad deltog, nämligen Jon i Asker. Detta herremöte bekräftade Västerås recess.

Mellan 1540-1550 hette landbon Jöns finne. 1552 kallas hemmanet 1/2 sätting och bestod av 6 öresland. Brukaren hette Bertil. Det ser ut som om det kommit två landbor på hemmanet nämligen Bengt och Lasse och var nu 2 öresland större. Från 1542-1680 var Öråker skattehemman och vi vet mycket litet om gårdens öden. Det finns en del uppgifter om landbornas namn. Från 1597-1622 hette han Thomas. 1610 blev han och hustrun pålagda en ny skatt nämligen hjonelagspenningar 6 mark för sig själva och 3 mark för sina 2 barn och 1 piga. Denna skatt bakades snart in i andra skatter.

År 1624 kommer ett nytt namn upp i handlingarna, nämligen Öråkerstorpet. Där bor 1624 och några år framåt hustru Malin, troligen änka efter någon landbo. 1666 anges torpet som öde.

Forts. av ålsta1.doc

Sammanfattad av Gudrun Sandén 1996.

Senare bodde en båtsmansänka där, varför det måste blivit satt i någorlunda beboeligt skick.

Flera av egendomarna i Näs under slutet av 1500-talet ägdes av Vadstena kloster, men 1595 stängde Hertig Karl klostret och egendomarna kom under kronan. Enligt Kongl Brev fick Christoffer Assersson Öråker, Berga, Frölunda och Ålsta i förläning den 15 juni 1626. Det står i samma anteckning, att Assersson i kompensation till kronan givit 3220 daler, varför gårdarna torde ha blivit skattehemman.

Omkring 1647 började greve Lennart Torstensson att intressera sig för de södra delarna av socknen. Han anges som ägare till Öråker 1649. Under några år köpte han jordstycke efter jordstycke, som tillhörde bönder som genom arv eller delning fått flera ägare. När Torstensson dog 1651 ärvde hans son Anders egendomarna. Han dog 1686. 1693 indrogs de till kronan genom reduktion och tilldelades landsstaten. Det blev boställe för häradsskrivaren.

1696 blev Öråker augmenthemman åt Asker rusthåll Nr 4. Det innebar, att räntan på Öråkersgodset anvisades till hjälp eller fyllnad åt Askers rusthåll, vars avkastningsränta tydligen inte var tillräcklig för rustningsskyldigheten. Under första tiden brukades jorden av Erik Carlsson, som även brukade det nybildade rusthållet Asker.

Efter Carlsson kom 1701 Olof Jeffersson, som efterträddes av sin son Mats Olsson till 1720. På Asker satt stadskamrer Johan Andersson, med bonden Anders Olsson som brukare. 1712 står madam Giöding, stadskamrerarens änka med samma brukare. Hon fick på ordinarie hösttinget den 25 sept 1699 fasta på Öråkers hemman, 8 öresland eller 1 markland. Det var samma storlek som gården hade 1554.

Omkring 1720 kom till Askers rusthåll major Carl Fredrik Bergencrantz, vars hustru Catharina Rudbeck var syster till madam Giöding. Därefter arrenderades Öråker av kvartersmästaren Nils Brandberg, som finns upptagen till 1727. Året därpå kom kapten Anders Blidberg. 1729 tycks Bergencrantz ha tagit hand om även Öråker. Han dog 1734 och året före står generalskan Märta Bonde som brukare på Öråker med egen avel fram till 1737, då gården arrenderades av kamrer Eric Lövenmarck till 1746. Därefter tar landshövding Carl Carlschöld vid. Han var landshövding i Västerås och innehade Öråker till 1774 eller 1775. Under några år brukades jorden av två hälftenbrukare och från 1763 av åbon Jan Jansson. Han höll sig kvar några år hos efterträdaren assessor Sven Hedengran.

Till Öråker hörde en backstuga med namnet Lund, som framträdde i handlingarna första gången 1752.

Under kapten Bergencrantz tid på Öråker och Asker hände det, att han på Marie bebådelsedagen den 27/3 sände sin piga, Liskan Isaksdotter, till Skälby för att bjuda sin svägerska fru Hårleman till middag på Asker. Pigan meddelade dock, att Fru Hårleman inte kunde komma, därför att hon höll på att klara brännvin. Detta hade oturligt nog skett under predikan, och när pigan kom med meddelandet, var kaplan Spilhammar närvarande och så fick länsman reda på saken. Det blev stämning till tinget och där uppgavs att det var kapten Bergencrantz som anmält. Fru Hårleman svarade, att hon inte väntat en sådan angivelse av sin svåger, men eftersom det nu skett ville hon att han skulle bevisa sitt påstående. Det ville inte Bergencrantz, då han fått beskedet av pigan och visserligen sagt det till länsman, men inte bett denne stämma fru Hårleman. Hon fick plikta 40 mark silver för sabbatsbrott, varav 1/6 tillkom angivaren och det övriga delades lika mellan kyrkan och de fattiga. Hur det sedan gick med släktmiddagarna förmäler inte historien.

Vid någon tid ser det ut att ha funnits en kapten Christer Cöhler, som varit tilldelad boställe trolingen i Skälby. Han har använt Adam Persson i Skälby att tilltala fru Caisa (Catharina) Bergencrantz för skada på vetet genom att hennes svin kommit lösa. Hon blir inte svaret skyldig, utan anklagar domare Anders Bengtsson i Skälby och bonden Erik Persson i samma by för att de håller så dåliga gärdesgårdar, att svinen tagit sig in i åkern.

Häradsdomaren nekade och skyllde på att resande inte stänger efter sig när de far fram på häradsvägen. Fru Bergencrantz frikändes.

1727-05-29 Kapten Bergencrantz anklagar soldat Petter Wettersten, Anders Örn och Hans Blomberg för att de stulit en resslåde från Asker. De skulle fört den till Skälby på fru Hårlemans begäran, eftersom Bergencrantz lånat den av henne.

1713-02-13 beklagade sig hela häradsnämnden att de blev för hårt belastade av exekutioner, extra ting, husesyner och utmätning hos allmänheten för skulder till kronan och hästar på resan.

1728 bodde kapten Paco Hårleman på Skälby.

Torpet Tingelsten uppträder första gången 1757 men förklaras 1781 för öde. 1784 bebos det av volontären Nils Thunelius, varför det synes ha reparerats så att det blivit beboeligt.

Assessor Hedengren tillträdde Öråker 1776 eller 1777 och Asker arrenderades från samma tid av bonden Anders Carlsson till 1779 och sedan av tolvman Karl Bengtsson och efter honom bonden Carl Andersson. 1796 då grosshandlare eller brukspatron B M Björkman köpte det av kronan den 9/2 1796. Han köpte senare även Öråker av Hedengran.

Under Hedengrens tid byggdes sannolikt huvudbyggnaden, troligen timrad i Finland och sedan förd hit åtminstone efter den muntliga traditionen. På en karta från 1777 låg huvudbyggnaden nedanför flyglarna mellan dessa och sjön, men har senare blivit flyttad till sin nuvarande plats.

Brokare från 1540 - 1805.

Handskrivna anteckningar

Ur Oxenstiernska samlingen.

Brev på tyska från Ludvik Hintelman.

Handskriften avskrift

Krigskollegiet protokoll 1779-02-03

Bengt Magnus Björkman f. 1745-09-04, d. 1824-05-04, ägde bl a Görväln Jakobsberg Öråker m fl. Gift med Ulrica Magdalena (Ulla) Lewin f. 1777, d. 1828-09-04

B m Björkmans fader härstammade från Värmland men hade flyttat därifrån till Moheda i Småland
Hans son Lars Magnus Björkman adlades på finska riddarhuset med namnet Björkenheim.

1634-1686. Jordeboksuppgifter

Handskrivna anteckningar

Bl a Christoffer Asserssons inköp av Öråker åren 1641-1652.

1628 Ur Upplands kopiebok.

Gustaf Adolfs brev att "vår trotjänare Olof Giöstafsson till att sätta sig ned vid Stäket i Näs socken och där ansätta och uppehålla ett gästgiveri. Och på det han desto bättre må kunna göra, då unne vi honom torpet med dess ägor, som färjkarlen där sammastädes innehaft och besuttit. Desslikes den ängen i Bro socken, färjkarlsängen benämnd att bruka och behålla, på vilket vi och unne honom frihet för alla utlagor, som där avgå bör oss till en behaglig tid.

1693 Öråker Anders Andersson tillhör Landsstaten, Häradsskrivare på lön.

1696 Öråker 1/2 hemman 8 öresland, kavalleri augment till kamrer Johan Anderssons rustning Asker nr 4 under Majorens Kompani. Erik Carlsson och Johan Andersson.

1700 Öråker 8 öresland 1/2 hemman Kavalleri, augment under Majorens Kompani på nr 4.

1701 Öråker 1/2 hemman, Oluf Jeffersson, 8 öresland, kavalleri augment under Majors Kompani på nr 4.
 1702-1706 Öråker 1/2 hemman, 8 öresland, Oluf Jeffersson, enl ovan.
 1707-1720 Öråker bonde Matz Olofsson.
 1721 Öråker brukas under Asker gård.
 1722 Öråker brukas under Asker (Professorskan Catharina Rudbeck)
 1723-1724 Öråker Nils Brandtberg.
 Asker Sekreterare Gustaf von Schantz
 1725 Öråker kvartersmästaren Nils Brandtberg.
 Asker Aktuarien Gustaf von Schantz.
 1726 Öråker som ovan.
 Asker kapten Bergencrantz brukar med egen avel.
 1727 Öråker kvartersmästare Nils Brandberg augment på nr 4 under Majorens Kompani
 Asker kronohemman Kapten Bergencrantz brukar med egen avel. Rusthåll nr 4 under Livregementet och Majorens Kompani.
 1728 kapten Anders Blidberg.
 1728 Asker lika som 1727.
 1729 års jordebok fanns 2 vattenkvarnar, 1 sågkvarn och 2 väderkvarnar.
 Brukare av Stäkets kvarn från 1742-1775.

Svenska Medeltidsregister Thunberg 1937.
 Svenska Riksarkivs pergamentsbrev fr o m 1351. (1868).
 1729 Öråker och Asker, Bergencrantz.
 1730 Öråker och Asker, Bergencrantz.
 1732 Öråker Jan Mattson augment på nr 4.
 Asker Fru friherrinnan von der Noth brukar med egen avel. Rusthållet nr 4.
 1733 Öråker brukar generalskan Märta Bonde med egen avel. Augment på nr 4.
 1734-1735 lika som ovan.
 1736 Öråker brukar Märta Bonde augment.
 Asker Joen Mattson (krono) Rusthåll nr 4 vid Livregementet Majors Kompani. Varit tillförande 1 mantal, gammalt frälsehemman som sedermera Kronan hemfallit och 1696 blivit skattebelagt till motstående ränta.

1737 lika som ovan.
 1738 Öråker Kamrer Löfwenmark.
 Asker lika som ovan.
 1739-1745 lika som ovan.

1748 Öråker Krigsrådet Carlsköld genom 1/2 brukare Johan Eriksson. Augment på nr 4.
 Asker som ovan.
 1749 Lika som ovan. Tingelsten och Lund ej upptagna bland torpen.

1750 Öråker Carlsköld.
 Asker Jan Mattson.
 1751 som ovan.
 1752 Tingelsten ej nämnt och Lund krono, Erik Öhrman.
 1753 Öråker som ovan.
 Asker två brukare Lars Jansson och Jan Jansson.

1755 Öråker två brukare Jan Ersson och Jan Jansson.
 Asker som ovan.
 1756 Öråker och Asker som ovan.
 Lund Erik Öhrman.
 1757-1759 lika som ovan. Lund Erik Öhrman.

1760 Öråker brukare Jan Ersson och Olof Ersson.
 Tingelsten torp Fredrik Ersson Öhman.

Asker som ovan.

1762-1766 lika som ovan

1767 Asker Jan Jansson och Lars Jansson.

Tingelsten Fredrik Ersson.

Asketorp Lars Persson.

1768-1769 Öråker brukare Anders Bengtsson.

Tingelsten som ovan.

Asker som ovan.

1765-1767 Öråker som ovan

Tingelsten som ovan.

Asker som ovan.

Askerstorp Erik Öhrman under Askers rusthåll.

1770-1774 Öråker som ovan.

Tingelsten som ovan.

1775 Öråker ingen anteckning.

Tingelsten som ovan.

Asker Lars Janssons änka.

1776-1777 Öråker Anders Bengtsson.

Asker Anders Carlsson.

Tingelsten Fredrick Ersson.

Lund Anders Ludvigsson.

1778-1779 Öråker Hedengran brukare Anders Bengtsson.

Asker Anders Karlsson.

Tingelsten öde.

Lund Anders Ludviksson.

1780 Öråker Assessor Sven Hedengran.

Asker Karl Bengtsson.

Tingelsten Per Ersson.

Öråker statorp Jon Persson, Anders Lindström, Anders Ludvigsson ?

1780-1781 Öråker och Asker som ovan. Tingelsten öde.

1782-1783 som ovan.

1785 Öråker som ovan.

Asker som ovan.

Statorp Jonas Persson.

1789 Öråker Hedengran. Brukare Jacob Jonsson.

Asker Carl Andersson.

1790 Öråker som ovan.

Asker Karl Andersson.

1791 Öråker Sekreterare Gustaf Sundstrand arrenderar.

Asker Karl Andersson.

1792-1795 Öråker Björkman i Stockholm.

Asker som ovan.

1805 Öråker Björkman köpt till skatte den 13 jan 1797.

1815 Öråker och Asker, Björkman.

1825 Öråker och Asker rusthåll.

1875 Öråker och Asker rusthåll.

1794 Öråker Grosshandlare Björkman i Stockholm brukar. Augment på nr 4.

Asker Carl Andersson.

Svenngårdska samlingen - Pärn Näs - p12

I sammandrag av Gudrun Sandén 1996

1969-10-02. Anteckningar enl uppgift av Sven Beckman till Ludvig Danielsson.

Omkr 1875 fick folk gå till järnvägsstationen för att hämta post.

Posten till Granhammar och V Ryd forslades med ryttare och väska till Granhammar.

Sockenbeskrivning 1960-tal

hur det såg ut i Näs under sten- och bronsålderstid.

Näs socken i Bro härad gränsar i N till Västra Ryds socken. I Ö bildar Skarven - sjöleden till Uppsala - samt fjärden Görveln gräns mot Stockholms län. I S begränsas Näs socken av Näs-fjärden och i V av Brofjärden samt en del av brolandet.

Namnet Näs har socknen sannolikt fått på grund av sitt läge och sin form. Omfluten av vatten på tre sidor bildar den en landtunga, ett näs. De äldsta gårdarna ligger där.

Socken skärs nästan mitt itu i Ö och V av allmänna landsvägen mellan Stockholm och Enköping. Söder om landsvägen är slättland med skog långt i söder och väster. Norr mot V Ryd är mest skog på morängrund. Socken är en mil lång från N till S och något mindre från Ö till V. Östra delen heter Stäksön. Den är höglänt och har både skog och åker.

Genom samarbete mellan Sveriges Geologiska Undersökning och Riksantikvarieämbetet har några nivåkartor utarbetats, som bl a visar vattenståndet vid särskilda perioder av forntiden.

Genom ismassornas tryck under istiden har jordskorpan tryckts ned, men när isen lättade och drog sig tillbaka strävade jordskorpan att höja sig.

Den första nivåkartan, fig 1, visar ett vattenstånd av 25 meter över nuvarande nivå och omfattar våra trakter under en del av stenåldern, som kallas gånggriftstid, för ca 4000 år sedan. Om vi studerar kartan närmare, finner vi, att det område av Näs socken, att det område där Lennartsnäs, Öråker, Tuna, Frölunda och Ålsta nu ligger samt slätten efter järnvägen låg helt under vatten. Över slätten omkring kyrkan bildade sjön en djup vik ända upp mot Brunna. Lillsjön och Örnässjön fanns inte som särskilda sjöar, utan bildade en sammanhängande sjö med allt annat vatten, varur de högre liggande delarna stucko upp som holmar och öar ur havet. Mellan det högre fasta land åt Rankhus och Stäksön gick ett brett sund och av Stäksön var vid denna tid bara några höjder synliga. De nuvarande ängarna Färjkarlsön, Strömängen och Arvedsängen låg helt under vatten.

Kartan, fig 2, visar en senare tid av vår utvecklingshistoria, nämligen bronsålderns mitt, då vattennivån var ca 14 m högre än nu. Där är bilden av landskapet en annan. Västra halvan av Lennartsnäshalvön har höjt sig över vattnet, medan östra delen fortfarande ligger under vattnet.

Marken kring Lillsjön och Örnässjön har höjt sig och avgränsat dessa sjöar till ungefär den form och storlek som de nu ha. Med hänsyn till, att de genom landhöjningen avskurits från omgivande hav, kan man kalla dem relikt sjöar.

Mellan marken söder om Lillsjön och det höjda landet på västra delen av Lennartsnäshalvön går vid denna tid ett smalt sund ungefär utefter järnvägens sträckning från banvaktsstugan vid Tibble till ett stycke förbi Aspviks kvarn.

Över Näs slätten utefter Tibbleviken sträcker sig vattnet denna period norrut till strax bortom Norrboda med en smal kvarbliven tarm upp mot Brunna.

Området, där kyrkan ligger, stod ännu under vatten, men höjderna väster om kyrkan var fria från vatten vid bronsålderns mitt. Stäksön hade framträtt ur havets grepp men sundet vid Norra Stäket eller vad vi i allmänhet kallar Ryssgraven, var fortfarande brett.

Stäksund var enligt kartan betydligt bredare och området där herrgården ligger liksom holmen där S:t Eriks borg byggdes stod under vatten.

Vid vikingatidens mitt, 900-talet e Kr, fig 3, stod vattnet i Näs socken 5 m över nuvarande vattenstånd. Det betydde att de lägst liggande delarna fortfarande låg under vatten. Tibbleviken sträckte sig västerut ända till Sylta vid vägen, som går från stora landsvägen till Lennartsnäs. Stäksön, utom Strömängen och

Strömsnäsudd var under vatten. Södra delen av Stäksön var mycket smalare än nu och vattnet gick över ängarna norrut alldeles in på den plats, där kyrkan nu ligger.

Det första synliga beviset på att mänskligt liv funnits i vår socken är de gravhögar, som finns i ganska stort antal i backarna här och var.

Efterverkningarna av istiden var i den lägre belägna delen av Uppland svårare än på andra ställen i landskapet, så tillvida att den nuvarande marken omkring Mälaren hölls i vattnets grepp längre än på andra håll i Uppland. Under det sista av istidshaven, Litorinahavet, som hade sin största utbredning 4500 f Kr stod vår del av Uppland under vatten.

Någon stenåldersbebyggelse kan Näs socken inte ha haft, då endast de högst belägna delarna varit små öar. Inga fynd har heller gjorts, utom ett par lösfynd. Man har funnit en mångkantig yxa vid järnvägsstationen och i Stäket har hittats en simpel skafthålsyxa. Dessa föremål har blivit tappade på platsen och visar inte på bofast bebyggelse. Trakten NNO om stationen ligger visserligen 45 m över havet, så där kan man kanske tänka sig boplatser.

Om den allt fortfarande pågående landhöjningen, ca 0,45 m per århundrade, skulle ha pågått i jämn takt alltsedan isen smälte, så skulle vattnet i vår socken vid Kr födelse nått omkring 8,5 m högre än nu d v s ungefär till kyrkans tröskel, vars nivåpunkt f n visar en höjd över havet av 8,37 m. Två årtusenden tidigare eller ungefär vid 2000 f Kr räkna vi med att bronsåldern började här i Sverige. Vid den tiden stod vattnet alltså ytterligare 9 m högre eller 18 m, varför endast de högst liggande områdena i vår socken kan ha stuckit upp ur vattnet. På nivåer, som ligger omkring 18-20 m över havet, kan det alltså finnas möjlighet att göra fynd från denna tid. Hittills ha mycket få bronsåldersfynd gjorts i Näs, vilket väl torde tyda på, att man inte kan räkna med att det funnits någon fast befolkning här under bronsåldern.

De tidigaste fynden synes härstamma från järnåldern, som brukar räknas från mitten av sista årtusendet f Kr födelse.

(De omtalade kartorna finns inte i pärmen).

1671. Bro härad, karta från 1671.

Här finns "Stäkets stad" inritad

Lösa lappar med diverse upplysningar. 1950-tal

Ur Peringskiöld s 66.

Assur Wikingasvärd eller landvärnsman med Konung Göthe vid pass 540 ef kr (då kristendomen här i landet först blev bekant). Han var Hakon Jarls son, på Logön, vilken fordom av honom kallades Håkanö. Hans minnesmärke i Bro kyrkmur i Uppland, än bibehållet, är infört i mina anteckningar till Teoderici vitam.

Peringskiöld s 32

Germind, lagman i Attundaland, år 1231.

Hagum Attunda Lagman samtidigt med Israel ? Lagman. Var med och undertecknade stadfästelse av Upplands lagen.

Parm är ett äldre svenskt hömått, av växlande storlek under olika tider. En s k kronoparm eller skattehöparm eller höåm mätte (instruktion av 19 maj 1688) 1 kubikfamn = 216 kubikfot (5,7) kubikmeter) således 6 fot i längd, bredd och höjd.

En parm i Stockholm var vida större och motsvarade 676,8 kubikfot (Kungl förordning 16 jan 1728).

1296. Deltagare vid arbetet med landskapslagarna, Upplandslagen; var 4 stycken från Attundaland: Filip från Runby, (Håkan Lagman), Eskil den skelögde, Sigvard Domare och Johan Gåsabog, enl Holmbäck och Wessén, Svenska Landskapslagar 1933.

Enligt författarna torde Håkan Lagman ha varit självskrivna ledamot.

Enligt Olaus Petri "En svensk krönika" sid 73 (4:de bandet) var de äldsta kyrkorna av trä och i varje härad fanns först endast en kyrka, en häradskyrka. Den första kyrkan i vårt härad torde alltså ha varit i

Bro. Bro kyrka anses också av fackmännen härstamma från 1100-talet. (Jämför s 34 not 8 i "Svenska Landskapslagar".

Britten Larsson f Boman 1866 d 1947.

Johan Larsson f 1840 d 1917. Gifte sig den 26/12 1898, annandag jul.

1932. Brev från Landsarkivet till Sven Beckman, Kungsängen.

Till svar på Eder skrivelse av den 9 febr får jag meddela följande.

Styffe (Skandinavien under unionstiden, 3:e uppl s 368) förelägger Ryssgravens uppkomst till den norske konung Olof Haraldssons härfärd i Mälaren 1007, då han enl isländska källor blivit instängd men grävt sig ut.

En annan tradition - se härom (P G Bergs) Svenskt Konversationslexikon, 3:e bandet, s 413, Stockholm 1848 - förelägger uppkomsten till det tillfälle under medeltiden, så "ryssarna", som av jarlen Birger Brosa instängts i Mälaren, grävt sig ut. Vad denna tradition åsyftar, skulle väl rimligen vara någon händelse under de estniska sjörövarnas härjningar i Mälaren 1187.

Givetvis är båda dessa förmodanden synnerligen osäkra - jag hänvisar i övrigt till Kjellbergs uttalande i "Uppland, I s 424.

Säkert är emellertid att vattnet haft fritt lopp väster om Stäksön, där Ryssgraven ligger, redan före år 1700. En i härvarande lantmäterikontor befintlig karta över Stäkets gård av Braun från 1696, visar nämligen hur landsvägen går över sundet med en bro. Samma förhållande visar en karta över Näs kyrkbys ägor 1755. Dessa båda kartor visar att ingen förändring skett mellan dessa år. Däremot visar 1802 års karta över Stäkets gård att sundet är utfyllt och Stäkesön är landfast. Sistnämnda karta, men ej de båda förutnämnda har namnet "Ryssgraven".

Jag har gått igenom en del handlingar rörande krigsfångarna under Karl XII, men ej kunnat finna något rörande ett grävningsarbete vid Stäket.

Sundet vid Lilla Stäket torde väl vara en naturlig led, som sedan någon gång - ovisst när - kanaliserats.

Troligen står väl några uppgifter om då levande tradition att få ur de på Kungl Biblioteket förvarade handlingarna rörande den under Karl XI företagna "Rannsakningen angående Antikviteterna". Uppsala i landsarkivet den 28 april 1932.

Lösa blyertsanteckningar, 1940-tal

Dalkarlsbacken byggdes som nödhjälpsarbete 1850-talet, därför att här rådde stor hungersnöd. Vid detta arbete blev 2 arbetare begravda av ras.

?

Jfr Cosway och Jean de la Wallée.

1786 års sockenprotokoll i Näs uppvisades en ny kalk av silver, som var tänkt att nyttjas vid sockenbud. Wachsclager?

Skatter.

Jordeboksräntan eller årliga räntan.

Under denna benämning började man 1718 i jordeböckerna sammanföra de gamla jordreäntor, som dittills ensamma upptagits i jordeböckerna, medan de yngre jordreäntor, vilka på 1600-talet tillkommit genom en del bevillningars förvandling till ständig efter mantal utgående grundskatt och först vid ovan angivna tid skulle införas i jordeböckerna, sammanställdes under benämning mantalsränta.

1718 års jordeboksmetod förde de olika skatterna under den gemensamma benämningen mantalsränta (även kallad hemmanstalsränta och extra ordinarie ränta).

Dagsverkspenningar

en gammal grundskatt inlagd som särskild titel under mantalsräntan.

Den infördes först med dräng - och ökdagsverken (s k mantalsdagsverken) och sedan i persedlar samt blev 1855 satt i pengar.

Byggningshjälp en vinterkörsl, en urgammal svensk skatt som leder sitt ursprung från allmogens skyldighet, att i mån av behov bygga och underhålla gränshus, slott och kungsgårdar, en förpliktelse som i tidernas längd hade förvandlats till en årlig skatt efter mantal. Byggningshjälp erlades, i en mängd persedlar (byggnadsmaterial och ved). Denna skatt var betungande och sänktes 1622 till hälften. (Byggnadshjälpen kallas också Vind och vask. GS 1996.)

Landstågsgården eller endast Gården en ständig grundränta i jordeböckerna och vid skattedebiteringen inlagd under mantalsräntan, men från början en tillfällig bevillning.

Benämningen, som sedan antyder ändamålet, nämligen underhåll av krigsmakten, förekom redan på Erik XIV:s tid.

Boskapspenningen,

en av de många skattetitlar, vilka tillsammans bilda den s k mantalsräntan. Skatten beviljades vid 1620 års riksdag till betalande av riksgälden och underhållande av försvarsverket. Den bestod först av en avgift av vissa ören för varje kreatur, men blev 1642 en efter mantal årlig utgående grundränta.

Lösa fynd i Stockholms-Näs socken, 1940-talet

sammanställt av Herman Svenngård.

Yngre stenåldern 3000 - 2500 f Kr. Döstitid.

Mångkantig yxa, funnen ovanför stationen i Kungsängen. Nr 8264

Simpel skafthålsyxa av grönsten funnen i Stäket. 2000 - 1800 f Kr. Nr 6352

Järnåldern 700 f Kr - 1050 e Kr.

Fynd vid Ekhammar

Ryggnappspänne med granatinläggningar och silversnodd, pärlor, pincett av brons, järnknyv, skaft av brons till örslev från brandgrav 550 - 600 e Kr Nr 15482

Likarmat bronsspänne rund bronsplatta efter 550 Nr 15481

Tibble grav 26, runt bronsspänne, 600 e Kr

grav 29, ring med torshammare

grav 31, spjutspets, förra hälften av 800-talet

grav 33, klinknaglar, pärlor

grav 34, bronskedja, pärlband, torshammare, vikingatid Nr 22287

Fynd vid Färjkarlsäng: lerkärl, brända ben, järnnitar Nr 20081

Fynd vid Stäkets borgruin: yxa av järn, pilspetsar av järn, både med holk och tånge, fragment av sporre, stigbygel av järn, dolk av järn, bågare av silver, 2 silvermynt från Sturarnas tid Nr 4441

Eneggad järnknyv med fyrkanttånge Nr 17343

Fynd vid Ensta: ett arabiskt mynt, präglat för Ahmed Ben Ismail i el Schasch, 912 e Kr.

Fornlämningar i Stockholms-Näs, sammanställda av Herman Svenngård.

Gravfält, N om Prästgården NV om Kyrkan, 25 högar, den största ca 8 m i diameter, 0,9 m hög.

Gravfält, NO om Tibble och SO om vägen Tibble-Norrboda i SÖ-sluttningen, 8 stensättningar och högar.

Röse, N om Sandgrind, 15 m i diameter, 1,25 - 2,5 m högt.

Gravfält, S om Aspvik, på en gårdsplan; består av 5 högar och stensättningar.

Gravfält, 140 m SO om Aspvik med ett 20-tal stensättningar och högar, de flesta skattgrävda.

Hög, 260 m SSV Aspvik, 10 m i diameter 1 - 2 m hög.

Stensättning, rund, fylld i Korsängen 1:18.

Gravfält, vid Ensta, ett 50-tal högar, den största 12 m i diameter 1 m hög. Möjligen från romersk järnålder, Kr födelse - 400 e Kr.

Röse, N om Ålsta.

Gravfält, S om Sylta, 5 högar, den största ca 10 m i diameter, 1 m hög.

Gravfält, N om Skälby, ett 50-tal högar och stensättningar, runda och rektangulära samt 2 st treuddar, den största av sistnämnda 9 m mellan spetsarna; 1 skeppssättning 6 m lång. Den största högen 13 m i diameter, 1 m hög.

Gravfält, S om Skälby, ett 40-tal högar och stensättningar, runda och rektangulära samt 1 röse, 12 m i diameter, 1 m hög.

Rösen, 2 stycken 400 m N om Tuna och 140 m N om -----, ca 15 m i diameter.

Stensättning i Tuna och Asker.

Gravfält i Frölunda, ett 20-tal högar och stensättningar, största högen 12 m i diameter och 1,25 m hög.

Gravfält, NV om Lennartsnäs, ett 40-tal högar och stensättningar, runda och rektangulära, den största högen ca 15 m.

Gravfält, vid Tibble många gravar.

1940-tal. Spridda anteckningar.

Maskinskrivet blad

Uppgifter ur Fischerströms bok 1785. m. fl.

1303-05-20, Konung Birger förklarar, att strömmen i Aspvik, Näs socken, vid Almanir tillhör nunnorna i Skokloster, vilka där uppfört kvarn.

Tingsställe vid Bro kyrka, sannolikt å kyrkplanen samt klockarstugan och även vid Bro prästgård, år 1312, 1600, 1666. I Stockholms-Näs finns antecknat år 1667 - 1668 sockenstyga. Men var? Sockenstugan i Tibble tycks uppträda först 1739. Bro sockenstuga, Bro tingsstuga, Tibble Domargård 1685.

Nils Pedersson (Persson), sekreterare i Kungl Kansliet, ägde gård i Tuna 1640. Makarna har skänkt kyrksilver, en mässingskrona, nu försvunnen.

1820 fanns i Näs 5 gamla soldatrotar och 5 1/2 extra rotar samt 3:ne rusthåll. Där bodde över 700 personer, därav 20 fattighjon.

Samma år klagar kyrkoherden över överflöd i kläder och matanrättningar vid tillfälliga samkväm. Nästan försvunnen är den svenska enfalden att vid offentliga tillfällen bära hemmaförfärdigade kläder, ja t o m dragon - och soldathustrur kallade sig madam. På de s k knallarna klagades som sålde lyxtyg på kredit.

Rannsaking angående antikviteter under Karl XI
i Bro Härad och Näs Socken.

Ett gammalt nedbrunnet slott vid Stäket som Ärkebiskop Trolle innehaft.

Uppå Stäksön, öster om landsvägen strax vid Broängen och Färjkarlsängen finns 1 stor runsten.

På Stora Sanden på kyrkbyängarna och öster om vägen finns 2 källor grävda i hårda berget. De är runda och innehåller några kopparmynt och nålar, häktor och annat smått.

I Askermarken finns 2 stora ihopburne stenhögar och en stor del med jättegrifter, alla med sten omkring dels skogöverväxta, dels utan och syns bättre.

I Skälbybacken en hop jättegravar lika formerade som de i Asker.

Ryd socken.

I kyrkan ett urgammalt vapen sittande under taket med röd färg och gult (guld?) kors uti.

En runsten i vapenhuset och 2 i vapenhusmuren på kyrkogården under taklaget, samt 1 nedanför prästgården åt norr.

Stor hophuren stenhög, samt några jättegrifter, norr för prästgårdet vid Österröraby.

2 stora runstenar i Torsätragårdet NV till utmed vägen.

1 runsten vid Tranbygge kvarn, strax om norra gårdet.

1 runsten på Tibblebacken, men ritningen ligger mot jorden.

På samma tomt en stor jättegrift om 11 alnar och en hög sten vid vardera änden av griften.

I beskrivningen från 1820 står: Två små träbyggnader utgöra gårdens urgamla mangårdsbyggnader. De sägs ha stått sedan Lennart Torstenssons tid, vilket de små fönstren och gyllenläderstapeterna kan bestyrka, 1542 i Undervisningen.

I Stäket fanns väderkvarn 1690.

Namnet Kongsängen förekommer 1735.

1733 fanns Hellebrotorp.

Torpet Långsand fanns 1802 och viken kallades Långsandsviken.

Torpet Slängan låg 1763 på gränsen mellan Vickberga och Aspvik.

Skarphagen låg ungefär där Vickberga ligger.

Holmen i Örnässjön heter Courageholmen.

1785 skriver Fischerström i sin bok om Mälaren bl a. "Skogen sköttes så dåligt att bränsle saknades. När bonden inte har värme eller ljus, går han till sängs så snart det mörknar och stiger inte upp förrän det ljusnar. Vanartigare folk och sämre brukade hemman finns knappast än näst omkring gästgivargårdarna, detta är nog bekant.

Röra backe i Låssa är en stor höjd varifrån är utsikt 3-4 mil med stenar omringat som kallas Röra Ring, där fordom om somrarna allehanda övningar och lekar av ungdomen anställa.

Ålbrunna har varit lagmansboställe.

Den första byggnaden, som uppfördes i Kungsängens samhälle var instrumentmakare Lyths. (Nuvarande Viboms ännu 1996). Arrendekontraktet på tomten är utfärdat den 1 maj 1882.

Uppländska sockenöknamn:

Bro och Danmark kallas judar. Näs kallas grynen, beroende på näsbornas obetydlighet. Knivsta kallas knivar.

Uppländska ordstäv.

Rad i rad, sa kärringen, mota i vall sin enda ko.

Det kommer ändå igen, sa kärringen, gav grisen fläsk.

Det är både ynkligt och löjligt, sa den, som snöt sig och fick näsan i näven.

Nu ska julen firas, sa den, som köpte två kannor brännvin och en bönbok.

Nu är det slut med "myssla", sa pojken och skar av sig läppen.

Det en håller kärast är alltid fan framme och tar, först tog han kon och nu kärringa, sa bonden.

Är det någon död, så kom fram, sa muraren, när ställningen rasade.

Jag gick ed, men slapp svärja, sa gumman, när hon hade vittnat.

Det är värst för en själ, sa kärringen, när gubben dog.

Här har vi knuten, sa skomakaren, tog loppan på becktråden.

Ordspråk.

Torva giver skorva.

Prästen och hunden förtjänar maten med munnen.

Små grisar grymtar jämt.

Bittida herrar blir snart drängar.

Dåren är visast, när han tiger.

Min uppväxttid.

Mitt första minne, bostad, mat, kläder, jordbruksskötsel, maskiner och verktyg. Den första slåttermaskinen omkring 1890, liksom ångtröskverk, träpumpar, och ledningar, spadar av trä, timmerbrunnar, hantverkare, tröskverksbyggare, timmermän, sadelmakare, pumpmakare, piskmakare, målare, positivhalare, tyskar, björngubbar, elgubbar, som sålde voltakors och giktringar, karamellgummor. Barlach, sporten bestod att kasta triss, resa mast, spänna kyrka, gå på styltor, slagsmål på vägar och danslogar.

Oxar, salpetertillverkning, hökörning i pund, dravhämtning, gammalt bröd och truffdricka, Trädgårdsanläggningarna kring corps logierna, väderkvarnar fanns överallt.

1741 Tuneld - ur Inledning till geographien öfver Sverige.

jfr Tuneld. Geographie öfver Konungariket Sverige ... 6:e uppl 1785 (Nord. Familjebok)

Våra förfäder begravde sin döda i stora grifter under kummel och stenrör. Efter denna "kummelålder", som varade i 500 år, förordade Oden att man skulle bränna de döda, och förvara askan i urnor, vilka insattes i högar. "Brännåldern", det snygga begravningsskick avtog, efter Kung Freiars död, som obränd sattes i hög. Sedan började "högåldern". Så uppkom bruket att begrava de döda i vigd jord, som alstrat den oförnuftiga vanan, att uppfylla städer och kyrkor med ruttnande kroppar, att vid öppna stinkande gravar läsa långa böner och sjunga långa psalmer och avhöra långa predikningar.

I sanning är vårt begravningssätt farligt för folkets hälsa och templens majestät.

Runstenen i Näs socken, vid Västerstäckets färjestad, har ett fruntimmer låtit rista över sig själv, när hon skulle göra en pilgrimsresa till Jerusalem.

Älgar, dessa förträffliga skogsdjur, som för länge sedan borde varit upptagna som tamdjur, blir mer och mer sällsynta. Deras Majestät blev under skallgång vid Gripsholm i tillfälle att nedskjuta 12 älgar. Den som känner älgan, vet att han äger oxens storlek och styrka, vida överträffar hästen i snabbhet, kan tämjas som renen och under vintern föder sig på löv, barr och kvistar. Vilken skada att jaga dess djur så hårt, att de drivs från det ena länet till det andra. Skall aldrig någon författning tagas till deras fredande? Har någon gjort sig förtjänt av de premier för älgens fredande, som finns? Man kan lätt fånga dem i gropar och kastrera dem som renarna. De blir då fogliga och oskygga, feta och frodiga. I maj kalvar älgkon och får ofta två kalvar. Det tar tre år innan de är färdiga för avel. Deras ålder kan bestämmas av grenarna på hornen, de blir 16-20 år.

Man tror att jord hämtad från Björkönen fördriver råttor. Pulvriserade läderlapper skulle vara ett gott medel mot boskapens sjukdomar. Skatan som lever av tordyvlar, roar barnen med sitt svattrande. Kråkan varnar för höken. Träpicken trivs i Skåne, men har setts i Stäket. "När svalan bygger är bäst att mura", säger bonden.

Paddor (*Rana Bufo*) är inte trevliga att se, men visar sig på skuggrika ställen, där stinkande örter växa. En lantman vid Skokloster botade ett frätande fulslag (*Paronychia*) genom att lägga på en sönderhuggen padda. Våra läkare försöker också detta botemedel mot kräftskador. Duger även mot ormbett, men det bästa sättet är att rista upp såret med kniv, gnida med salt eller tobak och lägga på spansk fluga.

Svenngårds anteckningar 1955-01-27

4 sidor anteckningar inför något föredrag 27/1 1955

Dito. Lösa lappar med diverse innehåll:

Skogsförordningen av år 1664

Tjänstehjomsstadgan 1723.

1715-02-01 kristnades Erik Boye i Asker. Han var född 30 jan. Fadern var magister höglärde Erik Boye och modern Johanna Christina Goedingh. Fadrdar var Jacob Volcher och Maritta Boye, som dog den 5 febr.

Ett register.

Förord

Socknens topografi

Fornlämningar, fasta fynd

Kyrkan

Gårdar, namn och historia

Skolväsendet

Näringsliv, åkerbruk och boskapsskötsel

Skjutsning, Genomgångssocken

Byskvaller och trätgirighet.

Anteckningar av Herman Svenngård.

Näs socken i Bro Härad finns inte mer. Enligt utvecklig och moderniseringens orubbliga lagar har den helt enkelt försvunnit, den behövdes inte mer. Den har uppgått i en storkommun. Namnet torde dock leva kvar länge än i namn som Näsjärden, Stockholms-Näs kyrka, och i belägenheten på ett näs.

Den gamla socknens liv och lämningar finns delvis bevarade i gamla handlingar och bevakas av behöriga myndigheter. Det är tryggt att veta att den inte blir alldeles utplånad.

1966 kom förslag om att kalla församlingen Kungsängens församling i stället för Stockholms-Näs.

Stäks län, Håbo Ärlinghundra och Bro Härad fanns på 1630-talet.

Ett särskilt Stockholms landshövdingedöme upprättas vid samma tid 1647.

Uppland, Sernander och Förberg.

Så slät som vår socken är kan man tänka sig att landet under långa tider varit ett grunt hav med uppstickande öar och holmar. Sedan ett lågland med många grunda sjöar och träsk. Där fanns säkert vadare och simfåglar som häckade vid stränderna.

På de uppstickande landpartierna hade kommit en rikedom av landdjur, som betade på ängarna, när de blivit torra.

1860. Karta över Kungsängen.

Anteckningar Svenngård. Lösa blad. 1960-tal

Ur Upplands fornminnesförening band 2.

Stockholms-Näs socken förekommer som självständig socken 1314.

Tinget var någon sorts intressekontor eller rådfrågningsbyrå (rättshjälpsbyrå), där man kunde få hjälp i livets alla besvärligheter.

Hur namnet Näs skrevs under olika århundraden.

1530-talet För att fullgöra sista delen av skulden till Lübeck, klockskatten (Gustaf Vasa), Bro Härad, Näs socken håller lika. Herr Lars Martinii, Olof Månsson, Karl Bengtsson.

Förteckning över anammade klockor från Uppsala stift.

1534 Item Näs socken i Bro härad

Attundaland. En av de tidiga kungarna i Attundaland hette Sigver.

Efter kristendomens införande i Sverige skulle de döda begravas i eller invid kyrkorna i stället för i gravhögar eller under slät mark. De gravfält som vi finna ute i bygderna, peka på att deras döda blivit begravda omkring tiden för kristendomens införande i Sverige eller vid tiden strax före 1000-talet.

Näs har sannolikt fått sitt namn av sin belägenhet på ett näs eller utskjutande udde eller halvö. Vi ha i Uppland åtminstone tre Näs, som ha sitt namn av samma anledning och därför har det för att särskilja dem fått ett förnamn efter närmaste stad t ex Uppsala-Näs, Enköpings-Näs och vårt eget Stockholms-Näs.

Stockholms-Näs har sjögränser på tre sidor, nämligen öster ut en bit av Skarven och fjärden Görväln, söderut Näs-fjärden och västerut Bro-fjärden.

1627-1938. Antal innevånare i Näs socken,

sammanställt av Herman Svenngård.

Tabell angående årliga ränta.

Tingställe - klockare - sockenstuga. 1944

Ur "Rig" årgång 27 av Axel Emmelin.

"I Bro härad tycks ting ha hållits först i Bro och senare i Näs. Det är påfallande, att tingställen, som nämnts eller kunna antagas ha varit tingställen under medeltiden, ofta återfinnes i de ortsangivningar, som förekomma i 1600-talets böcker".

"Klockarstugan eller klockarbolets ålder kan ej närmare bestämmas. Bolen hör till den kyrkliga organisationen. Intet hindrar, att under tidig medeltid, sedan en kyrka uppförts, ett boställe anlagts i närheten av kyrkan för den person, som skulle hjälpa prästen. I allmänhet torde dock uppförandet av klockarstugor ha ägt rum senare. Efter Gustaf Vasas reduktion av kyrkans egendom upphörde flertalet klockarstugor att besittas av klockarna."

"Sockenstugorna uppfördes liksom klockarstugorna invid eller i närheten av kyrkorna. I Uppland och Västmanland synes de ofta ha sammanbyggts med klockarstugor".

Tingsställen från 1600 till 1701.

5 sidor med datum och årtal och plats för tinget.

Värdefulla upplysningar.

1954-11-06. Ritning och uppmätning av yttermåttan på klockarstugan i Stockholms-Näs.**Handskriften anteckning av Svenngård. 1950-tal**

Under yngre stenåldern ha blott de delar varit bebodda, som nuförtiden ligga mer än ca 25 meter över havet.

Under den nivån var landet då sjöbotten, vilken Östersjön täckte med sitt vatten. Våra numera bördiga lerslätter var fjärdar ur vilka skärgård stack upp, liknande nuvarande Stockholms skärgård.

Många av våra diken var åar, på vilka både båtar och skutor kunde ta sig fram.

Ur Uppsala ärkestift i ord och bild. 1950-tal

sid 603. Uppland.

Med sin styva lera är det inte över sig bördigt. Marken betecknas som svårbrukad. Upplänningen anses som trög, betänksam och konservativ.

I byalaget, där tegarna lågo om varandra, ibland i en annan del av socknen, måste byborna ta allra största hänsyn till varandra, om något skulle bli gjort. Arbetena måste utföras samtidigt och ibland måste de arbeta gemensamt.

När arbetet skulle göras bestämdes på byastämman. Gemensamheten var naturlig. Det var självklart att arbetshjälp skulle ges, där hjälp behövdes.

Forst från näs-01.doc

Sammanfattning av Gudrun Sandén 1996

Fornlämningar i Stockholms-Näs socken. 1950-tal

Centrala delarna, 2 blad.

Osäkra fornlämningar. 2 blad

1370-03-29 Pergamentsbrev nr 926. RA

Ärkebiskop Birger befäller kyrkoprästerna i Håbo och Bro härader att under allmänna gudstjänsten å Marie bebådelsedag och nästföljande Palmsöndag strängeligen förmana de sockenmän, som vägrat till Enköping Hospital avlämna tionde i fullgott mål, att innan nästföljande påsk denna skyldighet fullgöra hos hospitalets syssloman, herr Ragvald i Thorstuna så kärt dem vore att ej bliva förvägrade nattvardens bruk under påsken. Ärkebiskopen beseglar.

1396. RA pergamentsbrev nr 2796

Olaus Magni präst i Naes (troligen Uppsala-Näs), rektor vid St Eriks Capell i Uppsala, nämns 1396 utsedd till innehavare av Kanikprebendet Oknö vid Uppsala domkyrka.

Oknö är en ö i Mälaren förr tillhörigt Vallby-Arnö pastorat numera till Aspö i Strängnäs stift.

1400. RA pergamentsbrev nr 3073

Prästen Johannes Swensson, sigillvittne, Christin.....dotter den 22/2 1400, har till Uppsala domkapitel av Riddare Nicolis Abiörnsson grundlagt, skänkt 21 1/2 penningland jord i Tibble i Näs socken av Bro hundare. Därav framgår att hr Johan var kyrkoherde i Stockholms-Näs.

1710. Monumenta Uplandica. Peringskjöld

Enligt Peringskjölds Monumenta Uplandica" 1710 redogörs för Attundaland. Haqun, Israel och Olaf var lagmän runt 1300.

Landshövding var Assur Wikingavård i Bro, med minnesmärke på runsten i Bro. Olaf Strale år 1330, sin häst och vapen anordnade han till Bro kyrka, vilken han utvalde till sin lägerstad.

Utdrag ur "Riksdagens Historia" av Sven Beckman 1944.

I Uppsala och Enköping uppträdde Sten Sture vid de stora marknaderna, bearbetade den folkliga opinionen och försökte vinna trakterna söder om Mälaren för sina syften. Då ärkebiskop Jacob Ulfsson, vilken försökt undvika anslutning till regimen, till sist måste böja sig, skedde detta vid ett större folkmöte i Näs kyrka i juni 1502. Man har sagt att detta möte är en riksdag, eftersom Sture omtalar, att riksföreståndaren och ärkebiskopen och tre höga prelater var närvarande. Även borgmästarna och rådet i Stockholm, kopparbergsmän, silverbergsmän och meniga Sveriges allmoge fanns på plats. Hemming Gadh berättar i ett brev att en mäktig folkskara, särskilt från Dalarna var med. Dessa hänvisar senare till det "tal" som de hade samman med Sveriges allmoge på Näs äng.

1528. Svenska Synodalcirkulär

Herr Petrus in Nääs prope Stäk nämns bland "defuncti" (avlidna) i 1528 års Synodalcirkulär.

1546. Upplands handlingar

Bentth Nielssons opbord och Regenscap av Stäkslän pro Anno 1546.

Opborden för sålda partzeler, en gammal bonad af Näs socken i Bro härad, penningar 13 1/2 mark.

Tilläg med blyerts

Vid Tuna backe finns lämningar - grund - av ett gammalt hus, som enl Nils Ålenius kan ha varit ett gilleshus. Typiskt skulle enl sagesmannen vara att huset hade tillsynes endast ett rum med härden mitt på ena långsidan.

1533-05-15. Gustaf I:s Registratur.

"Stockholm 15 maj 1533. Utdrag av brev för herr Måns Ambernj och ärkebiskopen i Uppsala." "Af Stockholm nest före Erik Anno 1533".

Skrev och biskopen i Uppsala till att de i socknar Ryd och Näs måtte komma under en präst efter intet thera mäktar föda en präst.

Bengt murarmästare äger svara till Bro, Håbo, Erlinghundra härader, Konungshusby uti Bro socken, även en konungsby Sylta i Näs socken. Stäks fiske, skall han ha uppseende på och fisken där skall sändas till Svartsjö. Även 3 ängar på Stäksön; även 1 äng vid Näs kyrka.

1626-08-08. Arrendekontrakt

Maskinskriven tolkning 2 blad. Negativa fotokopior 2 blad.

Arrende kontrakt för Anders Jönsson och Anders Eriksson på Färentuna och Bro härader på 3 år. Daterat Stockholm 8 aug 1626.

Vi underskrivne, Sveriges Råd och Kammar Råd gör veterligt att vi upplåtet för arrende på tre år till Anders Jönsson och Anders Eriksson i Färentuna och Bro härader. De behålle ränta och kyrkotionde och andra skatter. De är skyldiga att årligen den första februari betala det fastställda arrendet i penningar till H K Majt:s Råntekammare. Skulle de inte betala åläggs de att första månaden betala 1 daler pro cento, andra månaden 2 daler, tredje månaden 3 daler på resterande belopp o s v.

1600-talet. Stäks län = Håbo, Ärlinghundra och Bro härad.

Det gamla Stäks län var delat i två förpaktningssdistrikt. Claes Depkens kontrakt på kopparbergsmännens vägnar den 5 mars 1630 gällde Ärlinghundra härad och lydde på 3 år. När 1633 lupit ut, befinns att Knut Eriksson, som tidigare innehåft arrendet, fått tillbaks det. 1636 var han borta, häradet förenades då under en fogde med Håbo härad. Anders Jönsson efterträddes av Sigtuna borgaren Olof Olofsson, som fick ett kontrakt 12 juli 1632 på 2 år. Senare utvidgades distriktet med Vallentuna härad. När han 1639 avgick, efterträddes han av fogden i Trögd.

Av det föregående syns att Bro härad under denna perioden ingick i olika kombinationer med områden som låg utanför häradet. Det tillhörde 1635 - 1647 Svartsjö län, 1648 - 1661 Trögds fögderi och från 1662 Håbo.

1612-1651. Ur häradsrättsprotokoll.

1612 Kom för rätten Erland i Näs och David Ängsvaktare för träta om ett gårdsel. De förliktes och 40 mark sattes som vite.

1642 Församlingen i Näs besvärar sig att komedianten Christer Thun vill tränga sig in på klockartomten och lägga den till sitt hemman. Thun vill egentligen byta med klockaren och Rätten tillsade honom att han då måste få tillstånd av konsistoriet.

1651 Ett frälsehemman i Näs uppbjudes tredje gången.

1651 Pigan Brita Eriksdotter besvärade sig över att hon blivit stätt i tjänst hos Mats Nilsson i Näs kyrkby och fått 16 öre i städselpenning. Efter 5 veckor vill Mats köra henne från tjänsten och hon blir då tjänstelös. Rätten beslutade, att då ingen tjuvnad eller annat fanns att klaga på skulle han betala henne det han lovat eller ta henne tillbaks i tjänsten.

1612. Upplands handlingar

Maskinskrivet blad. Negativ fotokopia

Anno 1612 den 30 febr uppmättes vid Näs kyrkhärbre inför Erik Andersson, kyrkvärdar och Sexmän denna mängd säd. Vetet och havren skall föras till slottet.

Undertecknat Andreas Olauui, pastor.

1615-07-05. Kungsängarna i Näs socken

Manskrivet blad.

Till Björn Christiernsson att han förhåller bönderna i Håbo härad att de såsom i fjol, bärga konungsängarna i Näs socken. 5 juli 1615.

Må i veta Björn Christiernsson, att i skall tillsäga häradsborna, att de, bärgar Korsängen i Näs socken, även som förra året skedde. Detta skall efterkommas. Gud befallandes. Datum ut supra.

1616-1622. Betalningslängd för Älvsborgs lösen

3 positiva fotokopior.

1945-12-01-Brev till Sven Beckman från L Sjödin.

Undersökningar i riksarkivet och kammararkivet har givit för handen, att en sekreterare Nils Persson år 1640 ägde en gård i Tuna by. Förmodligen är han sekreterare i Kungl kansliet och tillsammans med hustrun donator. Hennes namn är okänt, men hon dog 6 aug 1633 i Nikolai församling.

En annan Nils Persson blev sekreterare i Krigskollegiet 1631 och 1643 häradshövding i Färentuna härad. Han dog i jan 1653. Han adlades 1647 och fick namnet Silfvergren. Hans hustru, Ingel Påvelsdotter dog 24 aug 1652.

Det är troligen inte dessa.

För att visa, att er donator var kanslisekreteraren Nils Persson måste det uppvisas att han varit gift med Karin Hansdotter. Detta medför avsevärda forskning och därmed kostnader, då arkivmaterialet har stora luckor. Önskar ni trots detta en dylik undersökning, skall jag åta mig att förmedla kontakt med lämplig arkivtjänsteman.

1640. Uppsala Domkyrkas protokoll

Beslutade Domkapitlet "att var prästman som utan laga förfall uteblir, skall han var gång böta en Specie Riksdaler och blev denna gången sakfällda Magnus Sacellanus i Bro och Mattias Jacobi.

1643-1696. Ur domboken

Anteckningar ut Domkapitlets i Uppsala protokoll rörande Stockholms-Näs församling

1643-01-11 Presenterade Erics pastors brev i Näs angående Johannes att han inte kan bli antagen till klockarbordet där. Klockarmålan som konsistoriet redan beviljat honom, har han redan fått. Församlingen vill inte efterlåta honom något.

1644-07-10 Presenterades fru Christina Körnings på Hamra, skrivelse med begäran, att änkan måtte få behålla prästbordet till nästa Philippi Jacobi. Herr Johan står inte där efter, utan låter sig nöja med konsistoriets avsked.

Utslag. Då herr Johan har unnat henne åker och äng att bruka i sin livstid och därpå bortfört säden från prästbordet och till sitt hemman, vilket är mot lag och rätt, så kan hennes nådår inte förlängas. Antingen kan de förena sig om att byta åker och äng och kasta lott. Eller hon bärgar och behåller kvicktiondet, smörtiondet och annat som i kyrkoförordningen tillåts. De bör sedan vara nöjda båda.

1660 Michel Eriksson i Näs har haft misstankar och skällt Lars Hansson i Trappeberga för tjuv. Han har inte kunnat bevisa det, utan tog tillbaka sina ord och bötar 3 mark för otidighet.

1667 Befallningsman Johan Johansson Wigg drog Soldat Börje Pihl i Askermark och konan Elin Persdotter i Klockaregården för enfalt hor. Båda erkände och hon hade fött ett dött barn. Kaplanen Staphan i Näs hade besökt henne med nattvarden samma dag hon fött barnet. Hon erkände även då, att barnet varit avlat i klockargården och hon födde inte i enslighet. Börjes hustru Margareta Andersdotter förlät sin man. Bötade Pihl 80 silvermark och Elin 40 mark.

Fogden Oluf Westersson yrkade på konungsrätten av böterna eftersom greve Anders Torstensson äger kyrkbyn, där horet är begånget. Men som synden begåtts i klockaregården och kronobefallningsman Johan Wigg så väl som Tibble åbor Per Andersson och Per Michelsson, sägandes att klockarbordet sedan urminnes tider hört till kyrkan och kyrkan bör ha konungsrätten av böterna.

1667 Beslöts mellan Tibbleborna och Näs kyrkbys åbor, att kyrkborna skall hålla sina stängsel mellan gårdet och ängen på det vanliga stället. Vill kyrkborna stänga någon del av ängen stod det dem fritt med deras egen omkostnad och besvär.

1670 Greve Anders Torstenssons fogde, Oluf Westensson besvärade sig över att guvernör Gustaf Soop låter hugga på Näs kyrkbys och Ekhammars samfällda skog, mer än honom tillkommer. Efter fullmakt framträdde fiskal Johan Johansson Rotman och protesterade mot dels tingsförbandet och dels att man alltid kört 12 lass ved från de två gårdarna i kyrkbyn till Lennartsnäs, vilket guvernören inte åtalat. Ekhammarsbonden hade aldrig fört en stock till guvernörens behov.

Westersson svarade, att bönderna måtte ju ta sin ved på byns skog, att för några år sedan huggits 70 lass till Lennartsnäs, Torstenssons ladugård har låtit hugga katseved på denna skogen. Westensson nekade till de sista punkterna.

Anklagades Michel Eriksson i Kyrkbyn att hugga bästa skogen till egen nytta, varvid han utödar skogen för Ekhammarsborna. Westensson menade att bonden må bruka skogen till sin nytta och nödtorft.

Ängsvaktaren vid Lennartsnäs, Johan Jöransson hade förra året huggit stugtimmer på oskiftad skog, det domare Per Andersson i Tibble betygade. Detta kände inte Westensson till.

Begär Soop att Torstensson bevisar att Lennartsnäs byggnads och plankvirke inte är från denna skogen. Westensson sade virket kommit från Södermanland. Rotman ville ha bevis. Anklagelse och motanklagelser fortsätter. Så begär Rotman delning på skogen, vilket Westensson samtyckte till. De ville ha skogen i kvarstad så länge.

Beslöts att skogen skulle skiftas. Kan man bevisa att någon tagit för mycket skall det återbetalas.

1671-02-01 Domare Per Andersson
Nämndeman Per Michelsson i Tibble

Kaplan Johan Schelenius i Näs besvärade sig över ett brev han fått av fogden sal Jonas Perssons änka, hustru Maria Emporagria, där hon anklagar kaplanen för att han sagt, att hennes man inte var värd att ligga i kyrkan, utan borde grävas upp och läggas i ett alkärr. Kaplanen nekade och utpekade Johan Andersson i Skälby, som den, som har spritt ryktet. Olof Mattson hade också varit inblandad Han var inte närvarande och Johan Andersson nekade. Han begärde attest, då han befarade att han kunde bli instämmd till konsistoriet. Han fick sin attest.

Kaplan Johan i Näs instämde Erik Bengtsson i Väsby om resterande prästlön. Bengtson bötrade 3 mark, då han inte infann sig.

1672 Fogden Magnus Godag instämde kaplan Johan i Näs för skällsord. Han inställde sig inte och bötrade 3 mark.

Befallningsman vid Lennartsnäs, Olof Westensson, tillkännagav, att på kyrkoherden i Ryds begravning i Ryds prästgård, när skål dracks för greve Torstenssons barn och Fröknar, kaplan Johan kallat dem fröder, godor och kossor. Drängfogden vid Lennartsnäs, Lars Larsson, fogden Måns Godag, köksmästaren och Per Andersson i Tibble hörde och vittnade. Johan nekade och menade att dessa vittnen var otjänliga. Hans vittne var hovpredikanten vid Stäket, Siggoniam, vilken suttit hos Johan och inte hört honom säga så. Han återopade också nu frånvarande studenter. Detta noterades på begäran och Westensson skall lämna detta till grevens utförande i konsistoriet.

1672 Olof Eriksson i Berga anklagade Johan Schelenius, kaplan i Näs, att han skällt honom för hynda i sockenstugan. Johan bekände att han svarat så, när Olof menat att han var lat och hann väl predika i båda kyrkorna. Per Andersson och Per Michelsson berättade, att de av Olof fått höra, att kaplandens kallat dem Tibblekungar. Johan frågade i sockenstugan vem som sagt detta. Olof tillstod att det var han. Du ljög som en hynda, svarade Johan. Däremot protesterade och besvärade sig de berörde sockenmännen. Johan dömdes till 3 mark för okvädningsord i offentlig sockenstuga.

1672 Befallningsman Johan Wigg gav tillkänna att ett rykte cirkulerade, att kaplan Johan i Näs och klockaren Jöns Matssons hustru, hade ett olovligt umgänge med varandra. Både Johan och klockarhustrun, Karin Persdotter, nekade. Klockaren, som är en enfaldig man och spritt detta rykte, sa att han inte anklagade sin hustru. Han hade sett henne hjälpa prästen med bak och bryggd och en gång sett

henne ligga på bänken och sova bredvid Johans säng. Han återkallar vad han sagt i dröksmål och friar dem båda. Även i Rätten friades de.

1672 Hovpredikanten vid Stäket, Siggonius, angav inför Rätten, att några i församlingen av kaplan Johans ovänner, herrskapen ovetandes, förbjudit honom att gå upp i predikstolen, nu när ingen pastor finns. Det var Per Anderson i Tibble, Olof Eriksson i Näs och Börje Pihl, som suttit och druckit under predikan. Siggonius vill att herrskapet vid Stäket skall anmäla detta till konsistoriet.

1672 Kaplan Johan i Näs har instämt Börje Pihl i Asker för munbruk, bötar 3 mark, då han inte kom i Rätten.

1673 Förenades genom handräckning inför Rätten befallningsman Måns Godag och kaplan Johan Schelenio i Näs om missförstånd och ordkrig de fört sins emellan. Johan efterskänker 3 halvspann säd som Godag lånat av honom. Sattes 12 daler silvermynt i vite mellan dem.

1674 Anders Andersson vid Stiernviks tegellada anklagades av båtsman Johan Andersson i Kyrkbyn för slagsmål tredjedag påsk. Vid ett bröllop hos Anders Olofsson i Kyrkbyn hade han fått 4 sår. Böter på 15 mark för såren och en kanna vin till Näs kyrka för förargelsen.

1674 Johan Andersson i Näs bötar 20 mark för lönskaläger med hustru Anna, som han sedan gifte sig med.

1674 Klockaren i Näs Jöns Mattson är instämnd av Erik Persson i Ytterby och Sollentuna socken om arv. Inställde sig inte bötar 3 mark.

1679. Hustru Kerstin i Kyrkbyn fordrar av Bengt Joensson i Skystad 12 daler för en galt, 20 daler som hon lånat hans bror Erik Joensson av sekreterare Erik Larsson Brunell. Pengarna för grisen bör han genast betala, resten som han nekar till får hustru Kerstin skaffa bättre bevis för till nästa ting.

1683 Landshövdingen har remitterat den attest, som gavs den 13 juni 1682 här vid Rätten angående frihetstid på 2 år till bonden Lars Tommasson i Ekhammar. Greve Anders Torstensson unnade honom detta. Efter noggrann rannsaking intygade domare Bengt Johansson och tolvman Jöns Olufsson i Tibble att detta hemman var så förstört att det inte kan repareras på 2 år trots att det finns någon skog. Ärendet hänskjutes till landshövdingens bekräftande.

1683 Domare Bengt Johansson, tolvmännen Per Michelsson och Jöns Olufsson i Tibble har besiktigat det hygge på Näs kyrkbys obydda skog, som Ekhammar mot laga förbud tagit tegelugnsved från. På greve Anders Torstenssons vägnar vill lagman Petter Rigman förbjuda att mer hugges till tegelbruket.

1685 Hustru Maria Danielsdotter vid Ekhammar och Oluf Ersson i Näs anklagar skriftligen utridaren Anders Johansson i Kyrkbyn, att han skällt henne för hora och måtterska och överfallit Oluf och sparkat honom. Orsaken var att Anders kallat länsman för skälm och Maria för hora, då Oluf bett honom tiga. Utridaren påstod att han under dryckenskap råkat sparka Oluf och att hustrun fått en släng. Först nekade han till skällsorden, men erkände sedan och bad om förskoning på grund av att han var drucken. Länsman påtalade inte det han sagt om honom, utan förmanade honom att ta sig i akt. Rätten dömde ändå på de andras klagan för angreppet på länsman och skällorden till hustru Maria och angreppet på Oluf. För sin stora fattigdoms skull kom han undan med 40 mark och 6 mark för såret.

1685 Kronolänsman Erik Johansson anklagade å Ämbetets vägnar arrestanten Sven Höök av Upplands Regemente och kapten Ekelunds Kompani, för skällsord och slagsmål när tinget hölls i Tibble gästgivargård. Han anklagades samtidigt av befallningsman Paul Jönsson vid Lennartsnäs och profossen Måns Persson Lustig för att ha fällt den senare till marken. Paul Jönsson anklagade honom för att han

angripit honom och kallat honom S:V Fogdefitta m m och ville tvinga honom att skaffa en häst. Höök påstod sig bara vilja ha hattpengar. Han nekade till anklagelserna att han skulle ha slagit Jöns med en snusdosa över ögat. Att han kullkastat profossen var bara tänkt som en lustighet. Han anklagades också för att ha skällt på länsman. Vittnena menar att Höök varit våldsam och nästan satt Paul Jönsson i dödsfara. Han dömdes att plikta med kroppen. Domen hänvisas till Hovrätten.

1685 Tolvman Jöns Olufsson i Tibble har av greve Anders Torstensson gynnats med 4 års frihet mot att han upprättar ett av grevens frälsehemman i Näs, som under krigstiderna blivit i ödesmål. Rätten skall bekräfta hur hemmanet ser ut. De lämnar en detaljerad beskrivning av hemmanet och vittnar, att utan frihet kan detta hemman inte upprättas. Rättens besiktning sändes till landshövdingen.

1686 Anklagades Johan Johanson i Tuna och Jöns Mattson för det slagsmål de för två år sedan haft. Johan hade blivit slagen med 7 yxhammarslängor i Näs, när han kommit och begärt igen ett par strumpor, som pigan Brita skulle sticka vid. Befallningsman Oluf Bertilsson vittnade att han sett blånader på arm, skuldror och rygg, men minns inte hur många. Jöns Mattson är nu humlegårdsdräng vid Stäksön och säger att han var så drucken att han inget minns. Pastor i Ryd Olof Örn berättade, att Jöns Mattson varit hos honom och berättat, hur han sett pigan Brita och Johan i en bod, där Johan skulle hävdat henne på olovligt vis. Då angrep Jöns Johan. Brita och Johan nekar att något otillbörligt skett. De förliktes och för sin stora fattigdoms skull betalade han endast 20 mark för beskyllningen mot pigan och 9 mark för blånaderna han tilldelat Johan.

1686 Hustru Gertrud Perdotter, komminister Israel Alzenii förestånderska, anklagar klockaränkan i Näs hustru Karin för ärebördigt tilltal. Karin nekade och Gertrud hade inte sina vittnen till hands, varför målet uppskjuts.

1696-05-18 Kaplan i Näs Per Lund förliktes med bonden Oluf Persson. Oluf gör dagsverken åt kaplanen.

Anklagade kaplanen i Näs Lund, Kongl Maj:ts lakej, Nils Wendt, för att han orsakat ohägn på ett råggärde, där hans kreatur kommit in, för att han hyst kaplanens dräng i 7-8 veckor och för en gårdsgård han huggit ned. Wendt nekade till allt helst som Rättens synemän besiktigat skadan på råggärdet och inte funnit att kaplanen lidit någon skada. Beträffande drängen hade han tagit hand om honom då han var sjuk och varit ur tjänst hos kaplanen. Vad gårdsgården anbelangar vill han ha syn på den, vilket Rätten medgav. För övrigt blev Wendt helt frikänd.

1680-talet. Svenngårds anteckningar på lösa lappar.

Ur allmogens besvär 1682 ang drängars flyttning.

I drottning Kristinas tid fick var gård ge 2 Riksdaler, varigenom man var fri för alla skjutsningar gäst- och gångpenningar och gården (landtågsgården?).

"Durchmarscher" undandrog man sig ej men bönföll att en omläggning måtte ske, så att militärpersoner måtte vara nöjda med husmanskost och vad bonden kan förmå honom att lämpa sig efter. Och som tågordningen ringa eller inte alls upprätthölls anhöll bönderna att den skulle avskaffas.

Kungl Maj:t hade frikallat personer, som uppnått 60 års ålder från utskrivning. Nu anhöll bönderna att bli befriade från 3 daler gubbepengar och 12 öre i utskrivningskostpenningar, som de vid utskrivningen måste lägga ut.

Vidare ville de komma ifrån salpeterhjälpen samt att salpetersjudarna skulle ha fri skjuts för sig och sina saker.

Allmogen nämner i sina besvär att de vill ha rättelse i det förhållandet, att en del utverkar sig höga överhetens brev att de får hugga på allmanningen och taga som dem lyster.

1680 års skrivelse från allmogen och menige man i Bro härad begär pengar till Stäketsbrons uppbyggande. De förslår att Kungl Maj:t tar bropengar efter fast taxa, då kostnaderna snart skulle vara betalda. Det skulle vara en lättnad att slippa det besvär färjan orsakar och allmogen i de närmaste häraderna lär inte dra sig för att hjälpa till med dagsverkerna.

1682 framhåller allmogen i sina besvär att "deras resa oftast är åt Stockholm till och över Stäkets bro, som är alldeles förfallen", och "det faller sig svårt att alltid söka färjan".

1679-1685. Präster i Näs

Kaplan i Näs 1679 är herr Israel Mårtensson.

Komminister 1685 är Isrel Allzenius.

1677-12-19 Kyrkplikt för otukt med barn

hade Erik Persson i Toppmäla, Dalby socken pliktat för att han belägrat sitt syskonbarn. Nu skall ha stå kyrkoplukt i den församling där skammen är bedriven, nämligen i Ryd och Näs, fjärdedag jul, söndagen därefter och nyårsdagen. Han skall ge 1 riksdaler till kyrkan varom avkunnas i predikstolen.

1684. Johan Hadorfs "Avritningar av kyrkor I".

"Anno 1684 den 7 okt begav jag mig på resan till Bro härad".

"Strax efter E:rs H Greflige Excellens (Magnus Gabriel de la Gardie) sista avresa från Stockholm begav jag mig ut på landet igen att fullfölja monumenternas avritningar och besiktningar, som restrar i Uppland och började i Bro härad vid Stäket, fullföljande det först igenom till Trögden, som består av 14 socknar, vilket härad jag med sina öar genomreste och slutade så vid Enköping där häradet slutade.

1689 Vargar voro vanliga i Näs,

på många håll höll man vargnät för 5 daler.

1696-1718. Ryds och Näs församlingar.

Olaus Örn skriver angående kaplans lön 1696 att prästbostället Frölunda var till öretalet 5 öresland (1/2 hemman). Besås höst och vår med 5 tunnor och har 8 lass äng.

Bekommer av pastor loci i lön årligen efter deras gjorda avtal sins emellan.

Av församlingarna i Ryd och Näs, såväl herrgårdar som bönder 18 tunnor spannmål.

Klockare i Näs är Jöran Jacobsson. Han får i lön ena året 7 fjärdingar säd, andra året 1 tunna 1 fjärding spannmål. Får av församlingen 7 tunnor 4 fjärdingar spannmål.

Klockarlönen i V Ryd är vart år 1 tunna och 4 fjärdedelar utsäde. Dessutom av församlingen 6 tunnor och 4 fjärdingar.

Men som Rev D:nus pastor för sitt svaga villkor, stor missväxt och denna svåra tiden intet kunnat av egna medel löna mig, som dess adjunctus har varit och ännu är. Det är detsamma med klockarlönen, förmedelst Högvördigaste Faderns H:r ArchiEpiscopi remiss vorden mig till vedergällning för mitt trägna arbete tillslagen. Som härmed betygas. Ryd den 24 okt 1699, Nicolaus Betulius Olaus Eriki Örn.

Utdrag ur Visitationsakternas tredje punkt, som hölls i Ryds och Näs församlingar den 22 jan 1700.

Peder Lunds hustru begrovs Tomasmässodagen 21/12 1698.

Peder Lund hade ordnat lysning och vigsel i Stockholm utan Pastor Örn's vetskap, havandes copulation gått för sig Dominica 7/7 1699. Pastor framhöll även att Lunds hustru fallit i för tidig barnsäng, vilket skett åtta dagar före jul 1699. Församlingen tyckte det var illa gjort, men ville bedja för honom.

Prästmantal i Ryd och Näs socknar

Ryd 26 1/2

Näs 39 1/2

Prästbordet 1 1/4

I brev den 10 sept 1701 undertecknat Petter Dijkman anhåller denne att ärkebiskopen utser fullmäktige att vid Bro härads ting, vid vanligt ställe vid kyrkan, den 27 och 28 sept besöka Ryds prästgårdsägor.

Nytt ting, höstting den 16 okt 1703 enl landshövding Johan Hoghusens brev den 2 sept 1703. Mannerheim på Sundby i Ryd rekommenderar den 28 sept 1701 Nils Betulius till kaplan efter Petter Lund.

Jacob Staffanssons namn står på en rekommendation från Näs församling 20 okt 1701. I april 1719 står att Olof Örn nyligen avlidit.

1701-01-28. Ur domboken. Tingsprotokoll.

Hela protokollet maskinskrivet.

1701-01-28-30 hölls ordinarie vinterting med allmogen i Bro härad i närvaro av kronolänsman Johan Brant och underskrivne Häradsnämnd.

Domare Hans Staffansson i Berga

Tolvmän Bengt Johansson i Toresta, Eric Jönsson i Örsta, Mårten Johansson i Granhammar, Per Andersson i Tuna, Mats Bengtsson i Österröra, Anders Johansson i Stora Ullevi, Jacob Staffansson i Tuna, Eric Olsson i Härnevi, Erik Hindersson i Tibble, Johan Andersson i Härnevi och Mats Larsson i Sanda. Efter gudstjänst och tingsfrids publicerande företog de skrivna ärenderna.

Hovrättens brev till häradshövding Petter Dijkman av den 27 sept 1700, angående målsägarrätten uti enkelt hor lästes upp.

Även det straff, som följer på oljud som sker vid tingspredikningarna vilka hålls i länsmansgårdarna eller andra avlägsna orter från kyrkorna.

Jacob Johansson, torpare i lilla Stäket anklagade tjänstedrängen vid Granhammar i Ryd socken, Erik Persson för övervåld och slagsmål. Drängen begärde att ärendet skulle skjutas upp, då han sedan han fått stämningen varit med sin herre greve Wachtmeister till Uppsala och inte kunnat stämna Johanssons hustru vice versa. Hon hade först givit honom en örfil. Tredjedag jul hade Lars Samuel och Mats kommit och bett att få köpa öl och siklöjor. Då hon gick efter siklöjorna hör han skrikande ute på isen och ser Eric och Hans komma i land. Där bröt de en gårdsgårdsstör och kom in i stugan hälsade dem allesammans för tjuvar och skälmar. De begärde och fick öl, men när de ville ha mer sade hustrun att nu var det slut. De började bråka och slog omkull ett bord, där det stod ett fat med mat, som tillhörde en inhyses-hustru. Hunden åt upp en del och annat blev nedtrampat. Samuel ville betala fatet. Men Eric sade, betala Fan ett gammalt fat din fotza. Hon slog Erik en örfil för munnen, och han rev av henne hatten och drog henne i håret. Hennes man kom och slog Eric i golvet. De fortsatte att slåss, trots att Samuel menade att de skulle hålla julfrid. Hustrun lyckades köra ut Eric, men blev slagen med en stövel och sedan slog han på dörren med en gårdselstör, så att skador blev på dörren. Dem hade Per Andersson besiktigat. Hustrun hade dagen efter visat Per Andersson och fogden på Stäket, Johan Falkström, som kommit förbi sina skador och visat håret som var avrivet.

Erik minns inte mycket av det som hänt. Hustrun har alltsedan haft ont och knappt känt några fosterrörelser längre.

Rätten tar inte upp detta med fostret, utan de får söka Erik länge fram när barnet är fött om de gitta.

Erik döms för sår och blånader han orsakat och för skällsord. Samuel och Erik, som med sitt brottande slog sönder fatet och förstörde maten skall ge hustru Ingrid 3 mark silver.

Uppbjöds halva skattehemmanet Frölunda i Näs socken som Hennes Maj:ts Riksänkedrottningens mästarkock Zacharias Halling köpt av konterfejaren Anders von Behn den 18 maj 1699 för 500 daler.

Forts från näs-02.doc

Sammanfattning av Gudrun Sandén

1701-1705. Ur domboken

Maskinskrivet.

1701-05-27-28 hölls ordinarie sommaring med allmogen i Bro härad i närvaro av kronobefallningsman Mårten Litz och häradsnämnden.

Domare Hans Staffansson i Berga, tolvmännen Bengt Johansson i Toresta, Eric Jönsson i Jursta, Mårten Johansson i Gällövsta, Per Andersson i Tuna, Anders Johansson i Ullevi, Erik Olsson i Härnevi, Jacob Staffansson i Tuna, Erik Hindersson i Tibble, Mats Larsson i Sanda, Johan Andersson i Härnevi. Tolvman Mats Bengtsson i Österröra var sjuk.

Efter gudstjänst och påbjuden tingsfrid började man med de instämnda målen.

Upplästes brev från landshövding Hoghusen av den 14 maj 1701 till befallningsman Litz, att publicera Kongl Maj:ts tillståndsbrev, att vem som vill får köpa kronohemmanet till skatte.

Påmindes om betalning av årets kontributioner och lästes Kongl Maj:ts brev av den 25 april 1701, där han tillsäger sina trogna undersåtar att hjälpa kronan med medel mot kronopantsättning.

Lästes ett brev angående en borgare i Stockholm, Johan Wasbein, som missbrukat Kongl Maj:ts leigde, att efterslös.

Befallningsman Litz begärde, att det skall bli infört i protokollet, att länsman Johan Brant har mottagit 128 daler, som skall utbetalas till allmogen för de dagsvärken de gjort på kronans äng, Korsängen.

Ur häradsdomboken.

1701 Klockaren i Näs, Jöran Jacobsson och hans moder säljer öl och brännvin otillåtet mot Kongl Gästgiveriförordningen. De ger också tjänstefolket tillfälle att när de går från kyrkan ägna sig åt dryckenskap och försumma sin tid till deras husbönders skada. Klockaren och hans mor är inte instämnda men allvarligen tillsagda och vid ett vite av 20 mark silver om de det ringaste säljer.

1704 Bonden Måns Nilsson i Ålsta hade förlorat en vagn, som han ville ha ersättning för av gästgivaren Adam Persson i Tibble. Vagnen togs av kornetten Jöns Hall, vilket gästgivaren hört av madam Grubb hos fru Maria Hägerstierna.

Hans Staffansson i Berga sade att vid Olofsmässotid hade madam Grubb bett honom säga till Måns Nilsson och gästgivaren, att kornetten fanns i Stockholm på "Halvmånen". Måns hade talat med Jöns, men han menade att det finns så många Hallar. Gästgivaren frikändes.

Besvärade sig kyrkoherde Olof Örn över att korpralen Måns Larsson Silversten på allhelgonadagen överfallit honom vid kyrkdörren efter slutad gudstjänst med svordomar, eder och förbannelser. Korpralen hade inte inställt sig i Rätten utan farit till Stockholm. Han bör innan han reser i fält, svara för sitt brott.

Drängen Erik Olsson i Sylta förliktes om lön med .....

1704 Länsman Johan Ödman tilltalade Johan Staffansson i Härnevi och hans hustru Anna Ersdotter att de inte gått i kyrkan på påskdagen. De hade varit vid kyrkan, men när gudstjänsten började hade hustru Anna gått in i Husby och tubbat Nils Johanssons styvdotter att ge henne mjöl, bröd, torrfisk och fläsk. Johan Staffansson försvarade sig med att han haft svår frossa och inte kunnat komma tillottesängen. Dessutom var ingen hemma hos barnen. Han hade tänkt gå i högmässan i stället, men det hölls ingen den dagen, så han hade kommit försent. Kyrkoherde Eric Arenius berättade, att orsaken till att det endast hölls en gudstjänst, var att även han hade frossan. Anna Ersdotter berättade, att hon hade ett sjukt barn hemma, som längtade efter fisk, så hon gick till Nils Perssons hustru i Husby, Anna Andersdotter och begärde fisk av henne. Anna Andersdotter var nu närvarande och berättade att eftersom hon ingen fisk haft, hade hon visat hustru Anna till Nils Johansson. Där var bara styvdottern hemma och hon gav Anna två små gäddor och lite fläsk, 2 bullar bröd och lite mjöl till det sjuka barnet. Hustru Anna hade givit henne en knytning om 2 1/2 kvarter långt, men det var inte betalning för maten. Styvdottern förhörde och berättade att hon givit lite mat till det sjuka barnet, men knytningen hade hon fått tidigare. Nils Johansson hade inte vetat om detta förrän

tre veckor senare, då han angivit dem för kyrkoherden. Arenius menade att de aldrig tidigare försummat gudstjänsterna, men att de nu skulle varnas. För övrigt tog Nils tillbaka sin talan.

Besvärade sig skräddaren Erik Asps hustru, Brita Eriksdotter, över att trädgårdsmästaren på Bona gård Carl Eriksson, hade tagit ifrån henne 2 gamla och 3 unga får, för en silversked, som hennes son Erik Erikson lånat av Carl Eriksson. Sonen hade förskingrat skeden och nu var han soldat och bortgången med Upplands regemente. Hon vill ha tillbaka sina får. Carl påstår sig ha blivit stämd försent och att fåren tillhör hennes son.

1704 okt Kärade bonden Jacob Mattson i Näs till bonden Nils Andersson i Skälby angående 3 lass hö som Nils fått pengar för. Nu säger han att köpet gällt säd och att han betalt hustrun. Beslöts att Jacob Matsson skall behålla höet och vara nöjd med det som återstår. Nils Andersson skall betala honom och sedan låter Rätten det vara.

Påmindes länsman Johan Ödman av Rätten, att han inte får begära att allmogen skall föra ved till Tinget. Detta skall betalas av tingsgästpengar och han skall göra upp detta med kronobefallningsman.

1705 Upplästes på länsman Johan Ödmans begäran i kronobefallningsmans Petter Stenings ställe specifikation på dem som 1704 arbetat på Korsängen.

1705 maj kom Anders Larssons hustru Karin Nilsson på Hammaren och tillkännagav att hon ville ha igen sina kvittenser som länsman Johan Ödman tagit förra året. Han svarade att de satt fast vid restlängden för år 1703 och att det var kronobefallningsman som satt dem där. Då han inte var tillstades kunde inte rätten befatta sig med målet utan hänsköt det till landshövdingen.

Rubriker ur protokollen från maj 1705.

1705-10-06 hösting med kronobefallningsman Petter Steninger och nämndemännen.

1705 okt upplästes skattelängder och avgifter.

Uppbjöds panter för räntor, med varning att de skulle lösas inom 14 dagar. De skulle först värderas av några tolvmän. Uppbjöds ett får för 1 daler 16 öre, som Michel Michelsson blivit dömd för.

Redovisas saköreslängd.

1708-06-26 brev till kommissarie Anders Becker från Carl Gyllenstierna.

Gyllenstierna ber att Becker skall bevaka hans och hustruns intressen i den långdragna tvist mellan rustningsstammen Ekhammar och Näs socken samt det s k klockarbordets åkrar.

1640-1714. Uppsala Domkapitels protokoll.

1640 Beslutade domkapitlet att var Prästman så väl Adelsmans Präster som andra, som utan förfall sig obsenterar (uteblir), skall var gång böta en Specie Riksdaler. Denna gången blev Dn Magnus Sacellanus och Mattias Jacobi i Bro bötfällda.

1673-06-16 hölls husesyn i Ryd och Näs.

Domaren Hans Staffansson var fadder vid barndop. Nils Andersson och hans hustru Kerstin Persdotter i Skälby var föräldrarna och barnets namn var Kerstin.

Nils Betulius hustru hette Christina Örn. De bodde i Frölunda.

Var Hans Staffansson och hans hustru Maria Schaij faddrar.

Kyrkoherde Olof Örn's hustru hette Anna Rydenia och var fadder 1701-01-26, 1707-09-29, 1708-02-05, 1709-01-26, 1709-03-28.

1710-1711. Följande personer avled i den smittsamma sjukdomen och farsoten:

I Tuna

Johan Mårtenssons hustru och svärmoder

Erik Anderssons hustru, son, dotter och legoflicka

Soldaten Wiss hustru och dotter

Per Janssons hustru, 2 söner och 3 döttrar

Jonas Mattson och 2 söner, 1 dotter

Erik Mattsons son

Erik Johanssons hustru och svärmoder
Jacob Mårtensson och syskon

Öråker
Mats Olssons syster
Lennartsnäs

Mäster Törngrens hustru, döttrar, 2 pigor, 2 gossar
Aspvik

Drängfogdens son och svärmoder
Trädgårdsmästare Per Larssons hustru, 1 son, 3 döttrar

Nytorpet
Anders Perssons hustru, 1 son, 1 dotter, styvfader, svärmoder, svägerska

Sylta
Soldattorpet inhysespersoner 5 stycken

Sylta by
Länsman Ödman, hustru, moder, 2 söner, flicka
Nils Eriksson, hustru, 2 söner, 1 dotter
Rustmästerskan och 1 son

Uppsylta
Per Johansson, 1 son

Tibble
Eric Hindersson, hustru och 1 piga
Adam Persson, 1 piga

Tibble backstuga
Mor och dotter

Hagtorpet
Hustrun och 2 inhyses

Ekhammar
Per Perssons 2 söner

Kyrkbyn
Klockaren Jöran Jacobssons 2 döttrar och 2 söner
Jacob Mattsons svärmor, 2 söner, 1 dräng
Inhyses Sven Olsson och hustrun
Inhyses soldaten Thorengrens hustru
Klockaränkans dotterdotter och 1 inhysesshjon

Knektbacken
Hustrun, 1 gosse, 2 flickor

Stiernvik
Tegelslagaren Ludvik och 5 döttrar

Långsand
Hustru Malin

Stäksbacken
Jacob Jansson och 1 dotter

Stäkets kvarn
Mjölnaren, hustrun och 1 inhysesjon

Stäkets färja
Erik Larsson, hustrun, 1 piga, 2 inhysesjon

Stäket
Befallningsman Pils 2 söner

Skälby
Johan Perssons svärmor, 1 son, 1 dotter

Frölunda
Olof Persson, hustrun, 1 dotter
Jon Larsson, hustrun, 1 dotter

Grindtorpet
Johan Olsson, hustru, mor, 2 barn
Mellan 22 sept 1710 och 12 jan 1711 avled 125 personer.

1712 bodde gästgivaren i Västra Tibble.

Det fanns en spöghubbe som hette Per Johansson.

18 dec var det dopkalas hos sal mantalskommissarien Anders Becker och hustru Maria Löfman. Faddrar var kamreraren Lars Wissing, Hendrik Sahlgren, Mons Nils Lund, hökare i Stockholm och madammerna Stina Linman och Stina Lövman.

1712 vigdes komminister Johannes Bure och hustru Christina Örn.

1712-05-13 begrovs mantalskommissarien Anders Becker.

1713-01-04 begravdes Anders Erikssons i Dunderhus gosse, vid namn Anders 14 veckor gammal.

1714-01-20 döptes Erik Andersson född 16/1. Fader Anders Eriksson och moder Brita Erikdotter.

1714-07-26 föddes Magnus Johansson i Stäket, fader befallningsman Johan Simson moder Kierstin Nilsson. Faddrar greve Magnus de la Gardie, bokhållare Arvid Hempling, grevinnan Britta Kruus och fröken Elsa Wrede.

Klådal nämnt 1714 i dopboken.

Anteckningar Svenngård

Ur Kyrkoarkiv

1666 Sal Pastoris efterleverska hustru Elena Andersdotter

1673 fick Olof Örn 190 daler i gåva från Hennes Nåd Frun på Stäket.

1714-02-04 blev Lars Träbom länsman i stället för Petter Stening, som avlidit.

Fjärdingsmannen hette Erik Andersson i Tuna och Jöns Mattson i Härnevi i Bro.

Erik Anderson begärde avsked. I hans ställe förordnades Erik Persson i Frölunda för Näs och Ryd.

Vice länsman var Adam Persson.

1714-02-04 ordinarie vinterting. Ur domboken

kronobefallningsman Lars Träbom

Erik Hindriksson i Tibble

Anders Bengtsson i Skälby

Nils Andersson i Tuna

I häradsdomare Hans Staffanssons ställe Per Jansson i Sundby, Staffansson var vid denna tid talman i Stockholm.

1714-06-03 ordinarie sommarting

Kronobefallningsman Lars Träbom

länsman Carl Lund

1714-08-23 vid extra ordinarie ting i Bro sockenstuga länsman Carl Lund.

1714-10-18 ordinarie höstting

Befallningsman Lars Träbom

1673-1758. Landsarkivet. brev.

I Landsarkivet E:V:109,1 och E:V:110 finns brev till och från ärkebiskopen och konsistoriet 1673-1758.

Artikel om vägar av Svenngård. 1960-tal

4 maskinskrivna sidor.

I äldre tider färdades man helst sjöledes, då vägarna var primitiva och bristfälliga. Detta beroende på att bönderna själva skulle hålla dem farbara.

Regeln var den att den som ägde jorden, där vägen gick fram skulle underhålla den vägsträckan. Om jordägaren inte skötte landsväg, kyrkväg eller kvarnväg kunde han bli bötfälld.

Medeltidens vägar var nog som våra skogs- och sämre byvägar. Men det fanns fina vägar även då t ex Jarlabankes bro i Täby.

Vägsyn skulle hållas av länsman vår och höst. Landsvägen skulle vara 6 m bred, men häradsväg, kyrkväg och sockenväg 3,6 m breda.

I april 1716 skrev länsman Träbom till Landshövding Ribbing och påpekade att, när åkerbruket var förbi, var det dags att börja den allmänna landsvägslagningen i häradet.

Han påpekade också att många vägstycken året förut blivit olagade, därför att ingen kändes vid dem. Någon ny indelning av underhållsskyldigheten ville man inte veta av. Kronolänsman föreslog, att en lantmätare kom och förrättade en ny vägdelning genom hela häradet.

I ett nytt brev till landshövdingen berättar Träbom att han för bötespengar i Bro och Håbo härad köpt 30 stockar till milstolpar och låtit framköra 19 mil- och fjärdingsstolpar på stora landsvägen mellan Stäket och Segersta vid Ekolsund och till stora Salbergavägen. Alla stolparna var 9 alnar långa (5,40 m). 2 skulle stå vid varje milstolpställe och 1 vid fjärdingsstället. De övriga var uppsatta vid Övergrans, Yttergrans och Näs kyrkor, som alla låg efter landsvägen. Avsikten med de senare stolparna var att de skulle kunna användas till vägbommar och låsas, så att resande inte skulle kunna fara förbi när predikningar hölls, vilket hade hänt.

Länsman ber landshövdingen sända en duktig timmerman från Uppsala, att mot betalning förfärdiga stolparna och sätta upp dem. Landshövdingen gick med på förslaget. Häradsborna kunde dock inte betala för skjutskostnaderna för stolparna, då bötespengarna inte räckte.

Milstolpar av trä var mycket opraktiska. 1755 konstaterar landshövding Carl von Groth att stolparna ruttnat och fallit omkull.

Stolpar av sten borde anskaffas för att spara på skogen, som det var brist på i Häradet. Bötespengarna räckte inte till stenstolpar. På förslag av landshövdingen skulle man ta ut 1 daler av varje hemman och en mindre summa för mindre hemman. Detta förslag väckt opposition och man skrev till Kongl Maj:t och klagade över landshövdingen egenmäktiga beslut. Det blev bakslag för landshövdingen. Kongl Maj:t ansåg att de polerade stenar i polerad marmor med utsirade bokstäver blev för dyra och befallde andra enklare stenar. Dessutom skulle innevånarna höras och själva bestämma om det extra tillskottet. Det var framförallt Iserhielm på Torsätra och Tranbygge och Lantingshausen på Granhammar som protesterade mot att

landshövdingen utan att fråga lagt på häradsborna denna avgift. De ville dock inte att någon ändring skulle ske, när avgiften blev frivillig.

1769-1723. Svenska Arkivbyråns excerpter

1769-09-26 Kungl Befallningshavaren skrivelse angående vägarna i Näs (42 sidor).

1723-05-04 Skattläggning av ett kronohemman i Näs (7 sidor)

1722-1735. Ur domboken

1722 Komminister Spihlhammar önskar att förmyndare tillsattes för hans styvdotter Anna Catharina Hedman 4 år. Hon är dotter till kaplan Olof Hedman. Hennes fars morfar var kyrkoherde Olof Örn.

1735-08-13 upplästes kyrkoherde Henric Sahlgrens skrivelse å Näs församlings vägnar med anhållan av medel att reparera kyrkan. Beslöts att hos landshövdingen å kronans vägnar och å konsistoriets vägnar utse kyrkoherden i Håtuna Johan Grundel att förordnas att besiktiga kyrkan.

1736 upplästes kyrkoherden i Ryd och Näs Henric Sahlgrens skrivelse av den 13/1 1736 om kyrkans reparation. Kostnaden är beräknad till 3000 daler vartill anhålles om extra kollekt. Beslöts att för dessa kyrkors nödvändiga utvidgande och nybyggnad skall de förunnas en kollekt från stiftet.

1735-09-3-4 var det ordinarie höstting

Kronolänsman Anders Sundberg

häradsdomare Matts Larsson i Tibble

tolvman Nils Andersson i Tuna

Johan Ersson i Ålsta

Per Jönsson i Tibble

Man fick inte begå vittnesed utan att ha gått till nattvarden.

Soldat Olof Fogel gick till Stockholm för att besöka sin sjuka hustru. I allmänhet red man. 1735 tog man Säbyholmsbåten till Stockholm.

1700-talet. Prästerskapets arbetsuppgifter

Bland prästerskapets arbetsuppgifter kom även hjälp åt sjuka att ta stor plats, då inga provinsialläkare fanns. Först 1773 beslöt statsmakterna att inrätta ett par tjänster i Uppland. Dessa läkare kunde naturligtvis inte ta hand om alla utan det blev prästerna som fick hjälpa till.

1697 var det missväxt som följdes av svåra epidemier. 1710 kom den stora pestepidemin även till vår bygd. Näs förlorade på 3 månader 125 personer. Låsa församling förlorade från 16 sept till årets slut 89 sockenbor.

På våren 1755 uppträdde fläckfeber vid Stäket, varvid 5 personer avled.

1767 berättas att en gosse kvävts av sin fostermor under sömnen.

Prästerna måste verka för att allmogen bidrog med pengar till sjukhus, men allmogen var i allmänhet avvissande. Man talade om barnmorska för att försöka minska barnadödligheten.

I detta härad gav allmogen 1 öre silvermynt av varje öresland till reservpengar och hjälp till soldatlega. Dessa pengar utnyttjades aldrig så allmogen ville slippa den avgiften och få reda på vart pengarna tagit vägen.

Man begärde också hjälp från Håtuna och Håbo-Tibble till gästgiveriskjutsningarna, när kronoskjutsning var för handen. Det var omöjligt för de 4 små socknarna att klara detta annars.

Vill slippa femmänningskarlar, som bildades 1702, och bestod av en man som utrustades av 3-5 rotar gemensamt.

1700-tal. Soldater

När utskrivningarna skedde lämnade många blivande knektar sina tillhörigheter kvar hos anförvanter för att få den tillbaka, om och när de återvände. I somliga fall hade de hemmavarande, då de bortdragna inte

hörts av på 10-15 år trots att deras anhöriga stupat eller tillfångatagits och därför lagt beslag på eller sålt sina släktingars tillhörigheter. När så soldaten långt om länge återvände hem uppstod ofta stridigheter, därför att han ville ha sina tillhörigheter tillbaka. Han kanske var i trängande behov av dem. Då blev det tingsak och ovänskap mellan syskon och släktingar.

1724. Kyrkan

1724 Enligt komminister Spilhammar skulle examen med dem som besökt katekesförhöret hållas 3 gånger om året i Näs församling.

1774-05-19. Klockarsyssla i Näs

1774-05-19 hade genom kungörelse i Nya Dagligt Allehanda inkommit sökande till den lediga klockarsysslan i Näs.

- 1) Linnevävaren från Sigtuna Johan Liman, skriver skäligen, sjunger jämt, dock inte efter noter.
- 2) Timmerman från Stockholm, befanns i bokstavering och innanläsning nog oredig och opålitlig att lära begynnare i bok, hade inga löftesmän.
- 3) Murargesällen Jacob Hedman från Stockholm, i bokstavering och innanläsning försvarlig, i räknande ovan, skriver illa och har späd röst, färdighet i åderlåtning.
- 4) Vice klockaren Carl G Hymnelius från Tierp, i bokstavering och innanläsning ren och redig, i räknande tämligen övad, kan slå åder, skriver skäligen och sjunger efter noter.

Den 11 juni 1775 antogs Hymnelius till klockare.

1771. Ur En bondehövding i 1700-talets Tierp

Vid den tiden hade klockartjänsten i Tierp blivit ledig. Församlingen önskade sonen till förra klockaren utnämnd. Prosten hade dock fattat agg till honom, om befogat eller inte är svårt att avgöra.

Klockarsonen Carl Hymnelius hade genom olyckshändelse råkat skjuta en ung flicka. Då han skulle avlösas av kyrkoherden på grund av denna händelse, svarade han på prästens ord att han skulle besinna, huru han hade hennes liv på sitt samvete: "Det var inte jag som vållade det. Hon dog i kallbrand." Detta räknades honom till nackdel.

För övrigt påstod prosten vid behandlingen av ärendet i kyrkorådet, när klockaresysslan skulle tillsättas, att Carl hellre driver omkring med bössan än tager sig något nyttigt för, som t ex att lära sig läsa och räkna

Några bönder hade hos Domkapitlet anhållit att Carl Hymnelius skulle återinsättas i vikariatet under moderns nådår, vilket frångits honom på grund av olyckan. Domkapitlet beviljade det med förbehåll, att han tills vidare icke får leda sången och svaren vid mässan. Den 1 maj 1771 upphörde klockaränkans nådår och därmed fick även sonen Carl avsked och en annan anställdes. Han hade emellertid ingen framgång.

Tredje böndagen tog två bönder saken i egna händer och drog fram de båda klockarsonerna Carl och Matts till sångrummet i koret. Därefter förklarade de för komministern v adjunkten medan prosten var nere i prostgården, "att de hade så stor rätt som prosten att insätta klockare".

Prosten insände en klagoskrift över detta till Domkapitlet, varvid han yrkar staff för oljud och förargelse i Herrens hus.

Det drog om innan klockarfrågan blev ordnad. Efter annons i Post- och Inrikes Tidningar anmälde sig nio sökande, däribland Carl Hymnelius. Men han hade inte mycket att komma med bland sina medsökande. Prosten gjorde allt för att avslöja honom. Läsa svenska kunde han någorlunda, men med de latinska orden var det sämre. I räkning var han okunnig. Det sade han, att han glömt. I kristendom var han svag.

Carl Hymnelius slog sig ned i Årsta, som någon sorts skrivare.

År 1787 befanns han vara klockare i Näs församling.

Församlingen i Tierp begär vid sockenstämman i mars 1787, att Hymnelius fullmakt från Domkapitlet och kyrkoherdens i Näs "hedrande vittnesbörd" skulle uppläsas. Så fick "Klockar-Callen", som han kallades en sen men god upprättelse.

1744. Vägsynslista. Stora landsvägen genom Näs

1744 Vägslagning, fyllning och dikning, på stora landsvägen genom Bro Härad den 5 sept. Den började vid Stäkets färja och vid gränsen mot Håbo. Listan gäller Näs och upptar namnen och hur många alnar var och en skall åtgärda.

1755 Ur protokoll från Prosteting i Näs kyrka

den 22/1 1755 bestod Näs socken av 32 hemman.

1753-1754. Ur domboken

1753-10-24 Komminister Hiller i Ryd och Näs meddelar att general Lantingshausen påstår delning till storskifte i byn, där kaplansbostället är beläget. Frågar Konsistoriet hur han skall vid denna förrättning skicka sig.

Beslöts att han skulle ställa sig efter bästa förstånd.

1754-05-01 skrivelse angående Lantingshausens begäran om ägornas delning. Eftersom kaplansbostället är beläget där vill han veta om delningen beviljas eller ej.

Beslut. Konsistoriet känner inte till ägornas beskaffenhet och begär att kyrkoherde Johan Scharin i Häggeby, så snart som möjligt skall tillsammans med Hiller besiktiga dem och insända sin berättelse till konsistoriet. Så får man se om bostället kommer att lida skada av en delning.

1754-06-12 berättar kyrkoherde Scharin i skrivelse att han gjort besiktning och funnit att var åkern beträffar bostället inte lider skada av delning. Däremot har skogen varit gemensam och blivit mest utnyttjad i den södra delen som ligger närmast byn. Den är helt medtagen. Den bättre skogen gränsar mot Granhammar. Föreslås att man vid delningen ser till att få både bra och dålig skog. Skulle man dela efter solskifte skulle bostället få mycket dålig skog.

Brev avgår till landshövdingen i vilket konsistoriet förbehåller prästbordet den rätt som finns anfört om skogen.

1947. Kyrkans inventarium, Brev från Sven Beckman

1760. Visitationsprotokoll

Sammanställning av Sven Beckman efter 1760 års visitationsprotokoll. Han konstaterar att mycket är försvunnet. Han har forskat efter givaren till den större ljuskronan och funnit att det är sekreteraren vid Kongl Maj:ts Kansli Nils Persson. Han ägde en gård i Tuna. Flera av dem som skänkt föremål till kyrkan har varit grannar och i vissa fall släkt t ex kamrer Johan Andersson, Brita Göding och Bergencrantz, vilka ägt Askertorp och Asker.

Inventeringen gjordes den 15 dec 1760, dagen efter kyrkoherde Olaus Jacobi Hernodius blivit installerad i Ryd och Näs. Här räknas upp alla inventarier och namnges de som skänkt de olika sakerna.

Undertecknat Johan Scharin, prost i Håtuna, S J Askroth, Hovadjutant.

1761-1762. Storskiftesförrättning

1761-10-14 i skrivelse från landshövdingeämbetet beslöts att prosten Scharin i Håtuna skall vara fullmäktig för Näs kaplansboställe vid Storskiftesdelningen den 30 i denna månad.

1762-10-03 upplästes komminister Granroths i Tibble berättelse om Storskiftesdelningens förlopp vid Näs kaplansboställe. Alla grannarna och boställets innehavare förklarade sig nöjda med delningen av åker och äng och att allt gott enligt till.

1768 Kyrkorådet. Skolhus. Lasarett i Uppsala

Efter någon ordväxling beslöts att de 38 matlagen skulle årligen ge 3 fjärdingar säd för att uppföra ett skolhus om 3 rum, som också skulle tjäna som sockenstuga och byggas strax utanför kyrkan.

Från den avgiften undandrog sig 3 hushåll i Ålsta, 3 i Skälby och 1 i Sylta. De är frälse och hör under hovjunkare Gripenstedt på Lejondal och ville inte ge mer än förordningen av 1681 föreskriver till klockaren.

Arrendatorn i Tibble, Petter Holmström och några till av bönderna där gjorde samma invändning, men inspektör Jonas Ryding ansåg, att deras höga principal baron von Lantingshausen skulle betala i deras ställe.

Pastor åtog sig att meddela konsistoriet och be dem utse två personer med pedagogiska egenskaper som dessutom hade erfarenhet i sång och åderlåtning och sända dem till att provsjunga i Näs. Sedan skulle församlingen välja.

I konsistoriets skrivelse frågades även om församlingen ville delta i inrättandet av ett lasarett i Uppsala. Man ansåg dock att på grund av det långa avståndet skulle man inte ha nytta av ett lasarett.

1951-10-07. Kopia av Medlemsblad nr 5 årgång

Uppland, vårt landskap.

1749-1859. Anteckningar ur Statistiska tabeller för Stockholms-Näs

1751 en mördare som lidit dödsstraff, sattes på stegel

1758 en kvinnsperson, som lidit dödsstraff för barnamord

1758 avled en kvinna, som var 98 år gammal

1761 en hustru fött trillingar

1764 fyra personer drunknade i sjön, två gifta karlar, en halv vuxen dräng och en piga

1766 en man dog 90 år gammal

1767 en man dog 93 år gammal

1767 dog ett gossebarn, genom kvävning av sin fostermor i sömnen

1771 en 22 år gammal man drunknade

1773 en 15 år gammal tjänstegosse drunknade

1774 Årsväxten medelmåttig, dock skördades mindre korn än råg. Priset var mellan 36-42 daler tunnan.

1775 var en stark flussfeber mycket allmän på våren och på sommaren stark frossa blandad med rötfeber, dock ej mycket dödande.

1775 förlidet år ganska stark och långsam torka varav växten led otrolig skada. Rågen var god på lerjord, men korn, ärter och hö blev helt litet. Därför klagas nu över foderbrist.

Vattnet i Mälaren torkade, så att där man dragit not kunde man köra med häst och vagn och sjöfarande kunde knappt ta sig fram ens med halvlastade fartyg.

1776 har intet märkvärdigt tilldragit sig på orten. Årsväxten har varit bättre än förra året.

1776 har en kvinna lidit dödsstraff för barnamord.

1777 har två starka orkaner vid Bartolomeitiden gjort skada på frukt och fruktträd samt drivit många fartyg i Saltsjön på land.

1778 grasserade hetsig feber på våren, koppor på sommaren och båda sjukdomarna på hösten.

1779 utbröt frossa på hösten.

1780-1781 frossa. Stark torka. Höskörden endast 1/3 del av vanligheten.

1782 Hetsiga febrar under våren. Vacker årsväxt trots våt höst. För tredje vintern mycket snö.

1783 koppor. Torr sommar och höst.

1784 frossa på våren. Årsväxten knapp. En person har litit dödsstraff för häststöld ute på marken. Han var dock nyligen inflyttad.

1785 Mässling hela året. En olägenhet, som denna församling inte sällan får vidkännas, då det som namnet säger är ett näs, är att regnet liksom skyr sjön på våren. Vid midsommar bjuder vattenytan molnen vara välkomna med svalka och regn.

1786 Kikhosta och mässling.

1787 koppor. Drängen Elias Hammarström har för kyrkotjuvnad i Näs kyrka lidit 40 par spö.

1788 koppor och rödsot. Ovanligt het sommar och stark köld före jul.

1789 frossor på våren och under hösten en okänd feber, fältsjuka. Ett barn dött av hunger. Modern begärde min attest då hon och barnet var i fara att svälta ihjäl.

1791 vårkoppor. All gröda i högsta mått välsignad. Ära vare Gud.

1792 frossor, halssjuka och styng. Rågen nästan helt borta mest hos mig. Folk har inte brödföda längre än till jul.

1793 mässling, frossa och halssjuka.

På Ålsta, som arrenderas av sekreteraren Gustaf Sundstrand, fanns i en gammal tall, som skulle huggas ned en gryta inväxt. I anseende till den skrämsel och förskräckelse detta förorsakade vid gården och särskilt hos dem som högg, yxorna gav eld och en smäll som ett 1/2 kanonskott hördes, har jag trott mig böra anförda händelsen som sällsam. När grytan kom i luften föll den samman. Man kan föreställa sig vilka gissningar folket haft. Om deras filosofi eller fysik blivit förbättrad, vill ja inte avgöra. En av de dragoner, som var med när skeppar Öhman från Uppsala slogs till döds vid Tärnsund, har fått 40 par spö.

1794 halssjuka och rödsot, augustifeber. En straffad för inbrottsstöld med 21 par spö.

1795-1796 frossor, kopper, halssjuka.

1797 frossa, bröstsjuka, kopper. En person straffad för kyrkotjuvnad och en för inbrottsstöld i Bro härad. Båda fick 40 par spö.

1798-1801 frossa, halssjuka, ögonsjukdom, bölder.

Fram till 1854 saknas uppgifter.

1854 Höstsåden blev medelmåttig, vårsåden kan anses som missväxt. Höskörden medelmåttig.

1855-1859 klena skördar.

1794-06-28 gjordes inventering i Näs församlings kyrka

(handskrivet blad, 2 negativa fotokopior)

i närvaro av kyrkoherden i Bro och Lossa Johan Eric Arenius, kyrkvärden Carl Bengtsson i Tuna, på församlingens vägnar arrendatorn på Tibble Petter Holmström jämte undertecknad kontraktsprost Sven Ekstedt i Häggeby och vice pastor Anders Rydwall.

Kyrkans räkenskaper befanns vara säkra fordringar 807 daler och kontant 66 daler, summa 873 daler.

Fattigkassan innehöll säkra fordringar 50 daler och kontant 41 daler, summa 91 daler.

Uppvisades kyrkans inventarier.

Förbehöll sig Doktor Anders Borg att även i fortsättningen bibehålla förvaltningen av kyrkan och fattigkassans kapital och räkenskaper.

Enligt detta inventarium mottager vice pastor allt i undertecknades närvaro.

A Borg. And Rydwall, J E Arenius, Pet Holmström Persson, Carl Bengtsson.

Näs sockenstämmoprotokoll syns vara illa skötta och det äldsta från 22 aug 1785, vilket är sent. Det lyder: Vid den husesyn som kommer att hållas i Ryds prästgård åtager sig överceremonimästare Wachschlager så vida honom är möjligt, assessor Hedengran samt bönderna Carl Bengtsson i Asker och Jonas Jonasson i Tuna att vara närvarande som fullmäktiga för Näs socken.

Undertecknat Petrus Holmström. Carl Bengtsson, Anders Borg, Anders Jansson.

1787-1793. Kyrkorådsprotokoll

1787-11-28 berättade hovpredikanten och kyrkoherden Anders Borg i Ryd och Näs att en kyrkstöld blivit förövad. Ur den järnbeslagna kistan, som var sönderbruten hade tagits 20 riksdaler specie. Kyrkoherden har anmält till landshövdingeämbetet och begärt efterlysning. Ärkebiskopen hade berättat för Borg, då de träffats i Stockholm att tjuven blivit ertappad. Det var drängen Elias Hammarström, som fick 40 par spö.

1788-07-23 sändes brev till prosten Sven Ekstedt i anledning av landshövdingeämbetets skrivelse om en tvist av ett ängsstycke vid Korsängen, som skall avskäras från Näs kaplansboställe.

1788-10-04 komminister i Håtuna Rudman berättar, att han varit tillförordnad fullmäktige vid Bro häradsting för att bevaka Näs kaplansboställe vid tvisten om Korsängen. Målet blev uppskjutet.

1789-04-01 Upplästes en skrivelse av komminister Rudman ur domboken i Bro av den 30/1 1789 angående tvisten om Korsängen. Domkapitlet förklarade sig nöjda med hans agerande. Beslöts att häradsprosten Ekstedt skulle säga till komminister Björklund att en karta skulle utlösas av Kongl Lantmäteriet över området.

Forts. från näs-3.doc

Sammanfattning av Gudrun Sandén

1794-1795. Angående altartavla i Näs.

Samtliga innevånare i Näs församling har i allmän sockenstämma överenskommit att förse kyrkan med en ny altartavla. Vi undertecknade, beder baron och överintendenten att draga försorg om att någon från Kongl Hovintendentsämbetet skickas ut till kyrkan för att ta mått på tavlan och göra en ritning och modell.

Över altaret är ett runt fönster, så vårt förslag är att ge tavlan en form av en öppen sol med förgyllda strålar placeras över själva tavlan. Allt bör dock underkastas baronens upplysta prövning och omdöme.

Det kapital, som kyrkan förfogar över till hela arbetet är 300-350 riksdaler.

Undertecknat Gustaf Wachschlager och Anders Borg.

1794-12-27 Härmed förordnas konduktören Thure G Wennberg, att besiktiga och mäta stället i Näs kyrka, där den nya altartavlan skall uppsättas. Han kommer att upprätta dessein, som skall inlämnas till mig och godkännas av mitt ämbete.

Undertecknat C F Adelcrantz.

1795-03-10 Enligt baron Adelcrantz uppdrag har jag den 22 jan i år besiktigt och mätt östra gaveln i Näs kyrka, där en ny altartavla skall uppsättas. Om fönstret över altaret skall vara orubbat blir utrymmet väl litet för en tavla, som är ämnad att utgöra den huvudsakliga dekorationen.

Fönstret bör minskas och man kan då tänka sig den dekorationen som församlingen önskat.

Då själva tavlan skall vara huvudsaken, fordras en mindre kostsam inramning. Man kan inskränka sig till en ram och två ornerade kapitäl och baser försedda med pilastrar.

Hela denna dekoration enligt den ritning jag nu får äran underställa överintendentens prövning, erhålles för den summa församlingen härtill anslagit.

Undertecknat Thure G Wennberg.

Ämbetes memorial.

1795-03-10 Näs församlings begäran hos överintendentsämbetet om besiktning av den plats där de önskar en ny altartavla blev utförd den 23 jan 1795. Med anledningen av den gjorda mätningen har följande dessein gjorts, som är lämpad både till församlingens önskemål och de anslagna medlen.

1795-06-16 Underdånigt memorial.

På Näs församlings begäran har besiktning av platsen för den nya altartavlan blivit verkställd. Ritningen som visats församlingen, återställs nu för Eder Kongl Maj:ts Nådigaste prövning vara underställd. Jag får nåden att överlämna desseinen och i underdånighet anmäla att tavlan kommer att målas av en ung, skicklig artist I Swedman och föreställa Frälsarens Förklaring på Berget. Detta ämne har församlingen valt. Tavlan kommer att vara huvuddekorationen i kyrkan.

Stockholm, Överintendentkontoret den 16 juni 1795, Carl Fr Fredenheim, Thure G Wennberg.

Utdrag ur Kyrkstämmoprotokoll.

Svampen har nu tagit överhand även i den s k nya kyrkan. Man befarar att både bänkar och själva pelarna under läktaren kan helt fördärvas. Beslöts att i höst borttaga bänkarna och gräva undan den sura jorden och fylla med torrt grus samt lägga tegel över.

Undertecknat G Nordstedt, pastor.

Räkning på altartavlan.

En målad altartavla, stor komposition 133 riksdaler. Strukturen av snickeriet och bildhuggeriet tillsammans 100 riksdaler, Förgyllningen 80 riksdaler, Målningen 15 riksdaler, Summa 328 riksdaler.

Till Överintendenten angående godkännande av åtskilliga insända Desseiner i Kyrkor bl a Näs.

Gustaf Adolph etc etc etc

Sedan Vi gillat följande av Eder författade och till oss i underdånighet insända Desseinen nämligen:
Till Ny altartavla i Näs kyrka i Uppland, ger vi i nåder tillkänna, att vi sänt Desseinen till Landshövdingen, för att byggnadernas verkställande iakttagas.

Under min Allernådigaste Konungs och Herres minderårighet, Carl.

1817-12-30. Flyttning av soldatrotering från Näs till Bro häradsallmänning

Landshövdingens skrivelse angående flyttningen av soldatroteringen från komministerbostället i Näs till skogvaktarbostället på Bro häradsallmänning (28 sidor) finns i kammarkollegie första provinskontor 1820 års expeditioner.

1828-1829. Tingsgudstjänst. Inventering av minnesmärken i Näs kyrka

Vintertings gudstjänsten hölls i Näs kyrka och tinget hölls i Tibble gästgivargård.

Klockaren ombesörjde enligt denna dombok lösöreauktioner vid olika tillfällen. Det framgår av de många instämningarna till tinget för att få betalt för de inropade sakerna. Det kunde gå år innan de betalades.

Finns taxa för förtäring på Gästgivargården i Tibble.

1829-08-29 hölls inventering i Näs annexförsamlings kyrka. Närvarande var hovpredikant och kyrkoherde Anders Wijkander, komminister Iuringius, konsistorieombudet krigsrådet Wahrenberg, kyrkvärden Johan Persson i Ekhammar och undertecknad kontraktsprost Anders Hallgren.

Om åldern på kyrkan kan inget sägas. Storleken är i förhållande till folkmängden tillräcklig och kyrkan är i gott stånd, nyligen målad invändigt och rappad utvändigt.

Altartavlan målad i oljefärg föreställer Kristi förklaring och skall efter kännarens omdöme vara ett mästestycke.

Predikstolen är åtkantig med bilder i antik stil.

I kortet hänger Körningska familjens vapen och i koret finns en grav tillhörig Svinhuvudska familjen.

Sakristian med en fönsterluft är byggd av gråsten med tegelvalv och av samma beskaffenhet som vapenhuset, som nyttjas till materialbod.

Man har inte funnit några böcker eller handlingar från forntiden, som skulle kunna tjäna fornforskaren till ledning.

Kyrkan har inte torn, utan de två klockorna sitter i en stapel av trä.

Kyrkogården är inte stor och omgives av en gråstensmur, prydd med en äldre allé och flera i nyare tid planterade träd.

1801-1857. Ur räkenskapsböcker för Stockholms-Näs församlings. Orgel. (Strand)

1827 flera personer lånade ur kyrkokassan bl a komministern, flera kyrkvårdar och klockaren. Pengar betalas till klockare Apelgren för barnundervisning.

1832 Orgelbyggare Strand fick 666 riksdaler för uppförande av orgelverket. Dessutom 66 daler för en extra stämma, Octava 2 fot.

Målare Bouveng fick 2 daler 24 sk för att han förgyllt nummertavlan.

1836 Henrik Sahlgren har gift sig med Olaus Örn's dotterdotter (han är dotterns måg).

1942. Föredrag i kyrkan av Sven Beckman vid folkskolans 100-års jubileum.

2 maskinskrivna blad

1831-02-20 hade änkan Sofia Öberg, som flera år bott i församlingens fattigstuga utan att njuta någon fattigdel, avlidit. Hon efterlämnade en 8-årig gosse, Johan, som var helt utan anhöriga. Anhölls hos församlingen om stöd åt gossen så att han åtminstone ett år fick lära sig läsa. Församlingens herdervärda ledamöter ingingo frivilligt att till föda åt detta barn ge ett halvt lisspund rågmjöl från varje mantal.

1833-04-21 valdes till klockare, organist och barnalärare Nils Gillberg.

Den 23 okt 1833 önskade Gillberg bli befriad från skolläsningen i socknen med avstående av lönen. Holmstens hustru i Tibble och torparen Carl Palms hustru Johanna Lundgren i Frölunda anställdes att gemensamt sköta denna syssla. De skulle dela på den lön som beslutats 5 maj 1816 på så sätt att spannmålen delades lika, medan pengarna fördelades efter hur många barn de undervisade. Detta skulle

pågå ett år under strängt överinseende av pastor på bägge ställena och om något behov förelåg av förändring skulle pastor meddela församlingen.

1840-06-14 androg pastor att undervisningen inte fungerade särskilt bra. Flera församlingsbor önskade få undervisningen mera gagnande och efter examen med barnen i sommar skall man ta ställning till om inte klockaren måste åtaga sig undervisningen, vilket han enligt lag är skyldig.

1842-12-18 hade sockenstämma blivit utlyst för att diskutera den nådiga stadga om folkundervisningen av den 18 juni samma år.

A) Församlingen har redan fast inrättad skola i sockenstugan, därför ansågs inget behov av någon ny finnas. Klockaren, som sköter barnundervisningen, har visat sig äga erforderlig kunskap och skicklighet att bibringa allmogens barn undervisning i läsning, skrivning och räkning.

B) Nu valdes en direktion för skolan, bestående av inspektor Unge på Tibble, nämndeman Erik Andersson i Ekhammar, arrendator Th Carlsson i Skälby, och bonden Ålander i Tuna. Om Pastor vore förhindrad att delta önskade han att komminister H P Ericsson behagade intaga ordförandeposten. Pastor lovade att under vintern upprätta ett skolreglemente och överlämna det till direktionens granskning för att sedan erhålla Domkapitlets stadfästelse.

Skollärarens lön skulle vara minst 16 tunnor spannmål. 3 tunnor 8 kappar skulle komma från af Ugglas från Öråker och Lennartsnäs, 2 tunnor av Lantingshausen i Kyrkbyn och 1 tunna och 8 kappar från Stäket. Resterande skulle erläggas i pengar. I socknen fanns nu 296 mantalskrivna personer och de skulle betala en avgift på 6 skilling per år. Troligt blir att inte alla 296 kan betala och då måste göras extra uttaxering av varje mantal.

En terminsavgift på 12 skilling skall erläggas av varje hemmansbrukares och jordtorparens barn. Dragoners, soldaters och statorparens barn är fria från avgift. Eftersom klockaren inte har något boställe borde han erhålla ett lämpligt jordland och 1/3 dels storfamn huggen ved från varje mantal.

Skolavgiften skulle efter pålysning från predikstolen betalas innan den 24 okt varje år. Husbönderna skall erlägga avgiften för sina anställda. Uteblir avgiften påförs den försumlige dubbel avgift.

1843-07-23 klagades att det var kallt i sockenstugan, där barnundervisningen hölls. Nämndeman Carl Carlsson i Kyrkbyn fick i uppdrag att reparera huset.

1851-03-30 har många barn, som inte kan få undervisning i hemmet, behov av att bevista sockenskolan. Deras utfattiga föräldrar kan dock inte ge dem matsäck. Beslöts att gårdsägarna, boställinnehavarna och arrendatorerna skulle avhjälpa detta hinder för de barn de ha på sina ägor.

1843-09-03 förekommer namnet Stockholms-Näs första gången i protokollen.

1856-06-22 togs frågan upp om att ingå i en pensionskassa för läraren.

1859-04-04 ansågs att inrättande av småskolor var onödig. Inga barn hade längre än en halv mil till de prydliga och ändamålsenliga lokaler i den fasta skolan. Alla barn som kom kunde hjälpligt läsa. Antalet barn som börjat skolan har varit 30-40 varje termin och vid examina har utrönts att läraren använt ospard filt och möda och att barnen gjort goda framsteg. Då nu den fasta skolan i socknen erbjuder fullkomlig undervisning i alla de ämnen som kunna vara behövlige för fattiga barn, som skall ägna sig åt jordbruk eller hantverk, vill församlingen inte inrätta småbarnsskolor och således inte begära statsmedel.

1834-1858. Förteckning över kolerajuka, lokalhistoria

Öråker, snickare Lundborg insjuknade strax efter sin syster Sofia. Fick läkare och tillfrisknade.

Lugnet, änkan Lundborg, som skött sin man och sina barn insjuknade svårt, men fick läkarvård och tillfrisknade.

Smedstorp, torparen J G Janssons hustru insjuknade efter en Stockholmsresa, fick läkarhjälp och tillfrisknade.

20 insjuknade, 7 dog.

Vid Lennartsnäs stationerades läkare C Reuterman.

1855-12-04. Brev från B Hallgren, Bro Prästgård

För undertecknad uppgavs att torparen Carl Nilsson i Hammartorpet avlidit. Han hade på onsdagen fått slaganfall, som följts av flera tills han på torsdagsmorgonen dött. Jag hade ingen anledning att misstänka någon osanning i denna uppgift, som lämnades mig av grannen, torparen Borgström i Freden. Då jag på

söndagen efter gudstjänsten i Lossa för förbi Hammartorpet fick jag höra att änkan insjuknat. Jag gick in i torpet och igenkände genast sjukdomen kolera. Kvinnan hade insjuknat på lördagsaftonen och plågades av häftiga uttömningar och kramper. Jag skyndade hem och återvände med de vanliga läkemedlen samt föranstaltade att doktor Olsson ? i Sigtuna tillkallades. Han förklarade att Carl Nilsson dött i kolera, vilket även drabbat änkan. Hon är klenare idag än i går, men inga andra har insjuknat.

Jag är övertygad om att man med uppsåt förteg omständigheterna vid Carl Nilssons död, på det man inte skulle gå miste om gravölet. Jag har nu strängeligen förbjudit det.

Jag motser att provinsialläkaren finner sig så fort som möjligt för att meddela rätta föreskrifter.

Kolerafarsoten 1834.

Brev till Kongl Befallningshavaren i Uppsala.

I rapport 19 sept 1834 från Sundhetsnämnden i Bro och Lossa nämns att general Bergenstråle på Toresta förklarade, att han inte godkände skomakare Holm som ordningsman i Ullevi rote. Holm hade dock blivit offentligt vald, så någon ändring kunde inte göras.

1834-09-05 rapport från Sundhetsnämnden i Ryd och Näs. (Groth; WestTibble)

Församlingen var indelad i 5 sundhetsdistrikt.

Sundhetsnämnden anser det högst angeläget att ordentlighet, renlighet och rökning med tjära och enris iakttages.

I varje distrikt är ett sjukhus om två rum med inventarier förberett.

I Ryd är också särskilda begravningsplatser förberedda för koleradöda.

I Näs skall de begravas på kyrkogården, mot vilket beslut pastor reserverade sig.

I Ryd har med hjälp av ortens antagne läkare, licentiaten Holmblads ordination ett koleraapotek inrättat. I Näs är varje sundhetsledamot försedd med medikamenter.

Sundheten är god, med undantag för några augustifebrar, som dock snabbt botats med kräkpulver.

Västra Ryd Prästgård den 5 sept 1834 A Wijkander.

I Bro och Lossa Sundhetsnämnd beslöts att den som återkommer från en resa till Stockholm och inte kan uppvisa sundhetsintyg eller undergår karantän i 10 dagar bötar 10 riksdaler. Böterna skall delas lika mellan Sundhetsnämnden och angivaren.

Koleran 1847-1858.

I Skälby dog statsdrängen A Färnström 54 år, den 24 sept 1854, hans hustru, 57 år, dog 28 sept, sonen Vilhelm insjuknade men tillfrisknade. Både han och modern hade läkare.

Arrendator Fahlström i Skälby och f d handlanden Grönlund insjuknade samtidigt, men Fahlström fick läkarhjälp och tillfrisknade.

I Lugnet insjuknade arbetskarlen C Lundberg, 63 år, sedan han kvällen innan biträtt vid Grönlunds begravning. Dottern Sofia, 22 år, insjuknade efter besök hos fadern. Hon tillfrisknade men fick tyfus och avled.

1891-05-10. Predikan

på 6:te söndagen efter Påsk, 2:dra årg. Oläslig underskrift.

1940-tal. Bidrag från läsekretsen. Kopia av medlemsbladet, lokalhistoria

Medlemsbladet har efterlyst uppgifter och beskrivningar av gamla ortsböor. Tyvärr har intresset inte varit särskilt stort. I dagarna har dock ett utmärkt manus kommit av 85-åriga Alfred Hedström.

I början av 1830-talet fanns vid Aspviks kvarn en mjölnare vid namn Svartling, som var ovanligt stark och enligt ryktet elak. Han stod i förbindelse med "hin onde" och kunde "ställa häst och vagn" så att det var omöjligt att komma ur fläcken. Detta gjorde han mot personer han ogillade. När hans lik skulle föras till kyrkan fordrades det två starka hästar, som var helt svettiga vid framkomsten.

Aspviks kvarn hade sen den gode mjölnaren, som hette Grip. Hos honom kunde vi Brobor köpa alla sorters gryn och mjöl vid hemresan från Dahlgrens handelsbod i Högnäs. I Bro fanns ingen affär.

1843 reste konung Karl XIV Johan förbi Tibble för att inviga den nya landsvägen. Han hade stort följe och egen kokvagn för sig och tjänstefolket. Då gick vägen uppför Dalkarlsbacken med många branta berg.

Det fanns många grindar och många gårdesgårdar efter vägarna. På höst och vinter måste postdilignsen dras av två hästar, som byttes vid gästgivargårdarna.

Mina föräldrar hyrde Nersylta i början av 1860-talet av kronolänsman Julin.

Under järnvägens anläggning 1873-1875 tände loket på i Aspviksbacken. Handelsman Dahlgren, som var liten till växten deltog i släckningsarbetet och följande visa diktades:

I Aspviks backen det sig så hände
att lokomotivet i skogen tände
de' brann i träd och de' brann i topp
men raska gutter de gjorde stopp.
De' var en parvel, men dock till åren,
han gav befallning över hela kåren:
stå ej och vila på era ben
ty här ska grävas kring varje sten.

I min barndom ägdes Tibble av greve Sparre på Brogård och arrenderades av Gustaf Bartelsson. Där såldes supvis på krogen till tegelbruksarbetarna och andra. Brännvinet kostade 2 kronor kannan och utminuterades i ett magasin på gården, 20-dubbelt och 10-dubbelt.

Vid Tibble vistades en "avdragare" (flåbuse), som hette Viberg. Han hade sitt arbete med att flå huden av hästar och hundar. Dörrarna tvättades efter honom och ingen ville ta i något efter honom.

Beväringsmönstring försiggick vid Tibble.

År 1890 stängdes krog och magasin av grevinnan Sparre på Brogård.

Ting hölls vid Tibble två gånger om året och häradshövding Janke bodde på Öråker. Där dömdes för många brott, däribland en kvinna för barnamord. Hon fick ett år. Lasse-Maja var till tings där och övernattade i Klöfs bondgård i Bro.

1832-1899. Ur sockenprotokoll

1832-12-02. Sockenstämmoprotokoll.

Här begärde kyrkvaktaren Anders Glad påökt. Sedan orgeln anskaffats tjänstgjorde han nu även som orgeltrampare. I stället för 2 kappar årligen fick han nu 3 från varje oförmedlat mantal samt den vanliga matmålan. När han dött anställdes den 2 juni 1833 den avskedade soldaten Carl Glad i hans ställe.

1834-07-27 enligt protokoll köptes taktegel till sockenstugan från Signhildsberg. Teglet levererades troligen med båt till Stäkets bro och kördes därifrån enligt mantal.

1853-07-03. Protokoll vid lagligen utlyst gällstämma vid Ö Grans kommun

Borttagande av bron vid Ryssgraven

Till fullmäktig inför sammanträde med Kongl Maj:ts Befallningshavare den 19 juli kl 11 f m i Tibble gästgivargård för yttrande angående herr Sundlers förslag, att i stället för bro vid Ryssgraven bygga fast väg, utsågs enhälligt arrendatorn A Skogsberg vid Wi.

1899-11-04. Protokoll fört vid Skolrådssammanträde - ang. dörrlås

under prosten Thormans ordförandeskap

att om lärarinnan, som sig bör, vinnlade sig om det rätta lärare- och lärarinnensinnet att föredömligt ådagalägga fromhet, förnöjsamhet, tacksamhet, tålmod och omtänksamhet i stället för att var missnöjda, skulle vara hjärtligen tacksamma, han för sin bostad och hon för sitt skolrum och inte vilja på något sätt medverka till att den församling vilkas bröd de äter, betungas av onödiga kostnader utan hellre tillse och beflita sig att inom området för deras verksamhet få allt att avlöpa så billigt och sparsamt som möjligt. Detta protokoll skrevs när fröken Andréns begärde ett dörrlås till sin lägenhet.

Boken "Uppland" nämner att 1833 var vargen svår.

Då sköts i Uppland 45 vargar och 1855-1860 ca 70 stycken.

1944-09-06. Brev till kyrkvården Sven Beckman från G Axel-Nilsson

Uppgifter om artisten Karl Vilhelm Svedman, som målat altartavlan i Stockholms-Näs.

Svedman var gift med överinspektoren vid Tullpackhuset i Stockholm Georg Heimbergers dotter och bodde hos sin svärfader vid Klara Strandgata 66. De hade en dotter Gustava. Han var elev och pristagare vid Konstakademien och ledde den s k principskolan där 1795-1840, då han avled. Han hade titeln hovmålare. Utförde historiska genrebilder t ex Maria Eleonora låter till minne av Gustaf Adolf fullborda Maria kyrkobygge, Ulrika Eleonora överlämnar åt sina barn det lusthus, hon låtit uppbygga i kungsparken Humlegården. De utställdes 1800.

Vidare är kända Interiör från Bajards källare, Södermalmstorg 4, 1837

Samma i två olika repliker i akvarell.

Trädgårdsfest från 1820 med motiv från Stockholm.

Dräkter från Sverige, akvareller, som senare blev färglitografier för det engelska arbetet: "Costume of Sweden" 1823.

Interiör från Heimbergers hem i Stockholm, akvarell, 1790-talet.

Altartavlan i Stockholms-Näs, olja, 1796.

1940-talet. Korta anteckningar om personer och händelser, lokalhistoria

6 maskinskrivna blad.

I en liten stuga mellan Irma Lundborg och Gösta Lundborg bodde en gammal gumma. När hon en gång kokade vällig, släppte några pojkar ned en orm genom skorstenen rakt i vällinggrytan.

Berättat av soldaten Hjelm.

Notiser om personer och platser. 1948-12-12.

Berättade av Franz Thun och Fru Svensson.

Franz Thun var född 1871 och hans far var soldat nr 79 i Norrbylund, även kallat Berga nya soldattorp. Berga bestod av 3 hemman, soldat Lilja nr 78 och soldat Skörd nr 77. Norrbylund lilla stuga till vänster, är flyttad från Berga skog (kallad Forsmark), där åskan slagit ned i den. Där bodde skomakare Jansson.

Sista 2 litrarna på Tibble krog såldes till Thun, som var yngst i ett rovupptagarlag och därför skickades till krogen efter brännvin. Krögaren hette Bartelsson

”Smestorp” revs 1926, endast grunden är kvar.

Därintill låg Lugnet, som också är rivet. Där hade man låtit stenar gå upp genom golvet och golvplankorna var utskurna efter stenarna. Lugnet revs 1916-1920. Virket användes till att bygga till förvaltarbostället i Lennartsnäs. Thun gick i skola i klockargården. Skolläraren hette Johansson och senare fröken Blom. Man gick varannan dag och första och andra klass tillsammans. Prästen hette Vedberg och prosten Thorman.

I Fröbacka fanns två hus, ett torp och ett soldattorp, där Skörd bodde. Han var far till Frans, August, Viktor och Kalle Karlsson.

Hantverkare, snickare och soldat Funk, Johanneslund, gjorde möbler. Bl a kyrkbänkarna. Fru Lovisa Sandberg i Vickberga har troligen en byrå av björk, som Funk gjort.

Karlsson ville åt banvaktsplatsen. Han la en räls över banan. För det blev han häktad och ställd inför tingen i Tibble. Han bar en black om foten.

Mjöltnare Hagberg var också snickare. Han gjorde sin och hustruns likkista, innan han dog.

Tuna fanns en vädersåg med en klinga.

Askers torp ägdes av Bergencrantz. Grunden finns kvar.

Anders Anderssons mor var Abdon Anderssons mormor.

Under första hälften av 1800-talet uppträdde det s k tisdagsvädret. Det var det värsta väder, som varit på flera hundra år. Ett dygn med så stark kyla att folk måste gå inomhus.

Kommersvik = Kummelvik. Vintervägen drog förbi från Dävensö till Hässelby.

Mjölkipigorna hade maten i köket på Lennartsnäs. Jordbruket på Öråker och Frölunda sköttes av Lennartsnäs. Inspektorn hette Hällenius. Mamsell Lotta, Lotta Malmberg, donerade pengar till baronerna på Lennartsnäs. Hennes bror var kusk där och fick Kummelvik som undantag.

Vid trefaldighetskällan på Nybygge äng samlades ungdomar. Det var svart av folk.

Hedersberg (Skrämman) var en backstuga.

Husförhör hölls i grå salen i Lennartsnäs med både unga och gamla.

Midsommar hade man majstång på Lennartsnäs och dans på logen och förtäring.

När skörden kördes in fick folket traktering.

Fredlund och Karlsson var sockenskräddare.

Den äldsta mjölnaren, som Thun mindes var Grip d ä.

Torparna fick arbeta 5 dagar i veckan. En del torpare hade 20 tunnland jord och äng. De kunde ha både dräng och piga.

Trädgårdsalster från gårdarna kördes in till staden. Ångbåtarna Runan, som var grön, Brage och Hillersjö anlöpte Lennartsnäs, när de kom från Bro gård.

Thun fick betala prästskatt omk 1 krona.

Rankhus arrenderades av dragon Blixt i Ryd, som var far till fru Vid. När han låg på sitt yttersta och prosten Thorman ville ge honom nattvarden sade Blixt: "Nej, vördig prosten, har vi inte supit tillsammans förut, så får det nog vara nu med."

En dräng från Tattarstan åt Rotebro halshöggs på Stäkets allmänning på 1860-talet. Drängen hade slagit ihjäl en gumma och hennes son.

Sexmän såg till att gårdsgårdarna hölls i skick och att grisarna var bundna. De skulle också gå med stamböckerna, varvid de lade på 2 öre.

Vår sista soldat hette Hjelm. Före honom fanns en annan Hjelm, som var en lång mager man, vars bomärke var ett H. Sista Hjelm's mor var hushållerska åt första Hjelm. Hade Rankhus förut.

I Fallet bodde en blind man med stort grått skägg.

Sockenskomakaren hette Sellin. Han smög på tå i kyrkan. En gång gick han till Granhammar och bad baron Rålamb stå fadder åt ett av sina barn, vilket Rålamb gjorde. Sellin hade 6 barn.

På 1850-talet gick koleran i Spånga och Barkarby.

Annandag Jul gick man runt och sjöng "Guds son är född". Man började vid 5-tiden i Smedstorp. Många ungdomar var med, ibland utklädda. Bara vuxna karlar fick förtäring överallt. Man hade en stjärna med.

Juldagen sov man, en del läste bibeln. Fjärdedag Jul var det gudstjänst kl 5 för att bränna slut julljusen i kyrkan.

Kollekten på Juldagen gick till skolläraren och på nyårsaftonen till kyrkvaktaren.

Kyrkvaktaren och soldaterna gick ut i gårdarna och fick in natura, vad de behövde.

Frölén hade det fattigt, han fick 500 om året och lite hö och ved.

Aug Pettersson berättade om arrendator Åberg som for till tinget i Enköping. Han hade köpt 3 liter sprit och kördes stupfull hem till Sandgrind av slaktare Ramström i Aspvikslund.

August var i 17 år anställd som dräng hos Åberg och bodde i vänstra flygeln. Han fick vattgröt och sill och saltströmming varje morgon och kväll.

1641. Korrespondens med Axel Oxenstierna

Avskrift. 10 folioblad, lättlästa

Brev till Axel Oxenstierna från Carl Körning.

Min kyrkoherde herr Mats har för några dagar sedan meddelat mig att Ers Excellens anser att kontraktet mellan oss skulle vara tvivelaktigt. Ers Excellens önskade höra min ståndpunkt. Jag har nu med största besvär tagit mig till Stockholm, med den ödmjuka tillförsikt att saken får en lycklig utgång.

1641-09-17. Brev till Axel Oxenstierna från en bedrövad änka till Carl Körning.

Jag fick Edert brev med fogden Peder Andersson den 9 sept. Enligt avtal med min käre make Carl Körning skulle vid hans död Ers Excellens få Norrby och underliggande gods och jag Lindöö gård med inventarium och landbönder. Lindö har ingen äng utan bara åkrar. Ängarna och utmarken hör till Kvigås och Långstrand. Några hemman är öde bl a Skogsby, där ingen i mannaminne har bott. Jag är inte nöjd med bytet. Rylax ligger en liten mil bort och om även Eders Excellens skulle unna mig detta hemman kan jag inte uppfylla räntan som är satt. Danska och Manzö i Poio socken skulle behövas för detta. Önskar att Eders Excellens tillsäger fogden om detta. Om så de beksjudare ? kunde komma ifrån Kvigås, då de fördärvar både skog och äng. För övrigt ställer jag mig i Eders behag och har bett min måg Jöran Schillt att han med det sanna bytet ordnar så länge han är i Sverige.

Lindöö den 17 sept 1641 Ers Excellens A T L Ö W.

1641-04-30. Brev till Axel Oxenstierna från Carl Körning.

Jag ber att Eders Excellens lånar mig 337 riksdaler, som jag högnödigt behöver till mitt hus. Jag har talat med lantmätare Anders Torstensson att kvittera pengarna, eftersom min utskickade tjänare varken kan läsa eller skriva. Jag vänder mig till min gunstige och mäktige patron med ett klagomål. Trädgårdsmästare Mårtens hustru kom hit till Norrby och begärde att få köpa någon halm. Hon tubbade min pojke att följa henne och det gick en rundlig tid innan jag visste var pojken var. När jag sände mitt folk att hämta pojken var hon över måttan skamlös. Jag måste draga Mårten för tinget och han skall pojken återskaffa om han inte får plikta. Detta lovade han men efterkom inte löftet. När han kom från tinget bortskaffade han pojken, men behöll en ny klädning jag givit pojken. Eftersom Mårten var i Eders Excellens tjänst skrev jag till Frun och bad att han inte skulle slippa ostraffad. Hon tillskrev Johan Gillström och befallde honom att hjälpa mig till min Rätt. Detta hände för ett år sedan och ännu har jag inte sett pojken. Nu ber jag Eders Excellens att Mårten bör straffas för sin dårskap. Jag hade förra året en skomakare och hans kona, och vill samma skomakare måtte levereras igen.

Norrby den 30 april 1641. Carl Körning.

Brev till Axel Oxenstierna från Carl Körning.

Jag haver i afton bekommit Edert brev angående några grova våldsverk och beskyllningar med vilken min förrymde landbo, Erik Oluffsson i Löfhytta, som inför Eders Excellens mig besmutsat. Jag vill vid nästa ting med vittnen tillbakavisa hans grova lögn. Det hö och säd jag låtit hämta därifrån hoppas jag är alldeles med Sveriges lag. Jag ber att Eders Excellens vill meddela ståthållaren befallningsskrift att låta denna saken rannsaka. Jag förmodar att denna skrift blev för vidlyftig att läsa vill jag till Eders Excellens utskickade, att muntligen berätta.

1641-02-25. Memorial för Erik Larsson till Stockholm.

Sedan Erik Larsson hälsat Hans Excellens skall han anföra den post pengar, som på mina vägnar är avlagt för att betala för det kompani jag i Rostock värvade. Hans von Föderns fader försträckt mig en summa. Kompaniet blev fört till Sverige och levererat till kronan. Jag vill nu erhålla resterande belopp vilket jag inte tvivlar att Hans Excellens betalar.

Är Erik Larsson uti befallning givit att bedja Hans Excellens om de 337 riksdaler, som han lovat undsätta mig med enligt vårt kontrakt. Han har fullmakt att kvittera summan.

Norrby den 25 febr 1641

1641-12-13. Brev till Axel Oxenstierna från Carl Körning.
 Ber Eders Exellens sända mig en halv åm renskt vin till julen. Då jag just haft en hård paraxismum vågar jag inte med franskt vin.
 Norby den 13 dec 1641.

1950-talet. Spridda anteckningar, lokalhistoria

4 handskrivna blad

1958-09-13. Ur samtal med Augusta Pettersson
 Ängsvaktartorpet-Korsängen. Augusta var född i Torpet.
 Lyckans stjärna torp, som Agnes och Gustaf Johansson känner till.
 Hagtorpet, Gustaf Johansson har bott där.
 Den första villan som byggdes på prästgårdsjorden var Paulsro (sedan Svanvik). Ägare Lyth.
 Irma Lundborgs stuga vid Långsand byggdes omk 1895 av hennes far sadelmakare Lindedahl.
 Vid den tiden fanns i Kungsängen : Ängsvaktartorpet, Hjelms soldattorp, Alvreten, Klockargården, skolan, järnvägsstationen, banvaktarstugan, Ekhammar. Alla måste gå till handelsboden i Högnäs för att köpa vad de behövde.

Fru Alma Andersson, änka efter trädgårdsmästare Abdon Andersson, var född 31- 10- 1878.
 Fru Anderssons farfar hette Karl Petter Skörd i Norrbylund.
 Skrinhäll var dragonboställe.

Fru Hjelms far var Karl Erik Eriksson, född 1828 i Skarphagen, möjligen detsamma som Lyckans stjärna, sergentboställe (Oppsylta), ett envåningshus om rum och kök.
 Kyrkvaktaren och skraddaren Karlsson bodde i Lyckans Stjärna, som sedan revs, senare i klockargården 1 trappa upp åt öster. På 1880-talet bodde han hos Hjelms. Timret från Lyckans Stjärna lär ha använts till länsmansbostället Sandgrind.
 Källare för Kyrkbyn och Ekhammar har funnits på fru Jenny Sjölanders nuvarande tomt, Lämningar finns. (Villa Skoga BS, 1996)

Komminister Eriksson lär ha sagt klockan 3 på morgonen till drängarna: "Opp nu, dagen är redan förspild".
 Johan Vedberg var präst när fru Hjelm konfirmerades 1881.

Vid soldaten Josef Tibblins begravning den 20/3 1949 på Näs kyrkogård var följande officerare från Upplands Regemente närvarande: Kapten H Westman, Löjtnant H Rune, Fanjunkare S Ringle, Sergeant D Thorham, Överfurir U Asplind.

1961-07-28. Brev angående utvidgningen av kyrkogården i Näs

Brev till kyrkoherde Ludvig Danielsson från Viking Göransson i Uppsala.
 Mitt officiella uppdrag att göra förslag till utvidgning av kyrkogården upphörde i och med att Byggnadsstyrelsen godkände förslaget. Jag har vid besök på arbetsplatsen sett att murpartierna gjorts lägre än i förslaget utan att jag kontaktats. Enligt min mening har det förryckat proportionerna.
 Arkitekt Matell har meddelat mig att murarna putsats i en grå ton, som är vacker i solljus, men dyster i annan väderlek. Dessutom har muren putsats så att putsen kommer att flaga.
 Jag reagerar mot förändringar som förrycker helhetsintrycket av huvudidén som varit bärande vid förslagens upprättande. Vore tacksam om jag fick kyrkoherdens och kyrkorådets synpunkter på de anförda frågorna.

Svenngårdska samlingen - Pärm Frölunda

I sammandrag av Gudrun Sandén 1996

Frölunda by.

Koncept till artikel om Frölunda by. Ofullständig.

Enligt Almqvist "Frälsegodsen i Sverige" utgjordes Frölunda by i Näs socken i äldre tider av ett halvt skattehemman, två frälse och två arv-och-eget hemman. I jordeboken 1555 står att, det består av 1/2 skattehemman och fyra frälsehemman. Där står att Gustaf I genom köp av Margareta Mikaelssdotter Björnlår förvärvade 2 hemman för Arv och Eget. Hon var gift med lagmannen i Uppland, riksrådet Axel Andersson Lillie af Ökna i Södermanland.

Det halva skattehemmanet i Frölunda utgjorde 14 öres och 4 penningland jämte 20 penningland i Ålsta och de övriga hemmanen har bestått av 7 öresland vardera.

Almqvist anger att ett Arv och Eget-hemman köptes 1641 av fru Anna Bielke, änka efter Nils Brahe, som blivit dödligt sårad vid slaget i Lützen. Deras son, Nils Brahe, skänkte 1657 gården till sin informator, assessor Mårten Brenner f 1626, d 1673. Brenner följde Nils Brahe på hans resor till de flesta av Europas länder.

Den tidigaste uppgiften om Frölunda är från 1535. Fram till 1541 visar jordeboken att skattehemmanet beboddes och brukades av en bonde, som hette Anders. Gården övertogs troligen av hans son, Erik Andersson, som står som brukare till 1549.

I de svenska landskapslagarna talas om örlogsledungen. Det var konungen, som påbjöd ledung, d v s härnadståg till sjöss. Nästan alla svenska landskap var underkastade ledungsskyldighet till landets försvar. Det betydde att de skulle ställa upp med manskap och proviant för konungens skepp. Så småningom tog man i stället ut en skatt i pengar eller natura. Den utgick oberoende om det var krig eller fred.

På 1540-talet betalade Erik Andersson i Frölunda vitempenningar 3 öre och 16 1/2 penningar och dessutom 1 spann korn, 8 mark smör, 12 mark fläsk samt 1 spann malt.

Dessutom skulle varje bonde utfodra ett visst antal hästar under en viss tid årligen åt konungen, slottet och fogdarna på kungsgårdarna. Frölundabonden betalade på 1540-talet för 4 konungshästar, 10 5/8 årliga hästar och 4 fogdehästar.

Efter Erik kom Bengt fram till 1570-talet. Båda benämndes 1/2 sättingsbönder.

1567 betalades utom skeppsprovianteringsskatten en huvudskatt här i socknen på 1 spann råg, 10 mark fläsk, 3 lass ved, 1 sommarlass hö, 1 stock, 4 dagsverken och 4 spann malt. Vidare togs skatter i natura ut av konungens fogdar för tillfälliga behov.

Redogörs för flera bönder, som 1542-1568 brukat de andra hemmanen i byn. 1555 köptes till Arv och Eget två frälsegårdar av hustru Margareta, Axel Andersson Lillies efterlevska.

Enligt tiondelängderna betalades i korn före 1554, men senare även i råg. Kanske man nu börjat odla råg mer allmänt. Efter 1573 förekommer även vete.

1583-1601 brukar nämndeman Per Olofsson. Efter honom nämndeman Tomas Masson fram till 1617. Nästa bonden kallas vid ett tillfälle kronobonde.

Det är bekant, att bönderna i Näs klagade mycket över skjutsarna de måste utföra till Spånga och Gran. Det fanns bönder, som önskade bli frälsebönder i stället för egna ägare, då de i så fall skulle slippa skjutsningen, om deras gård låg inom en mil från sätesgården. Bro Härads allmoge besvärar sig flera gånger till riksdagen över sina förhållanden. De tidigaste besvären är från 1580-talet.

Ibland blir något hemman öde. Så är fallet 1599, 1603 och 1604 och bonden blev fri från arrendeavgiften. 1614 brann en lada med säd ned för Erik Matsson och Erik Pålsson. Vid sådana olyckor blev de drabbade bönderna befriade från utskylder under några år.

1621 tycks det ha varit ett besvärligt år. Då fick fem landbor i Näs befrielse av Hertig Karl Filip av Södermanland. En av dem var Mats Nilsson i Frölunda, som slapp inleverera 6 tunnor spannmål.

1638 framgår av domstolsprotokoll att Mats Marcusson i Frölunda anklagade Johan i Öråker, att han inte stängt för sina svin, så att de orsakat stor skada på Mats säd. Johan gav Mats 1/2 spann säd i förlikning.

Vid ett ting 1638 berättade befallningsman Mårten Jönsson, som bebott och brukat hemmanet under åren 1633-1637, att man hållit syn på stället. Gården arrenderades av Mats Andersson och Staffan Engebretsson.

Jönsson hade betalat 15 daler för en överbyggnad han gjort och 14 daler för de nya fönstren han satt i utan överenskommelse. Länsman Erik Jönsson intygade att han dessutom hade byggt en ny kammare. Rätten ansåg att arrendatorerna skulle ge Mårten 20 daler för kammaren och fönstren. Kunde man inte komma överens fick Mårten riva nybyggnaden och låta fönstren vara som förlikning dem emellan.

1720-09-23 Ej översatta handlingar,

som handlar om att kamrer Hederschöld begärt och Kongl Kammarkollegiet befallt att räntan och jordeböckerna undersöks.

5 negativa fotokopior

Redogörs för åren 1555, 1559, 1562, 1572. Samma gäller även Skälby.

Undertecknat Stockholm 23 sept 1720 S G Christiernin.

Ett blad med sporadiska översättningar.

1698.Tre oöversatta blad, som gäller Skälby.

Undertecknat Utdrag ur 1698 års jordebok attesterar. A Wetterblad.

1700-08-08 Köpebrev.

8 maskinskrivna blad

I oktober 1700 framlade Brita Olofsdotter Nordström och hennes son Christianus Pauli Simmermann ett köpebrev för tinget, daterat 8 aug 1700.

De sålde sitt halva skattehemman i Frölunda till Hennes Maj:t Riksänkedrottningens mästerkock Zacharias Halling för 900 daler kopparmynt. Uppbudet godkändes med vissa förbehåll, då det såldes utom börd. Vidare fordrades Landshövdingens attest, att hemmanet var bjudet till Kungl Maj:t och Kronan. Likaså fordrades en attest från Kammararkivet att det aldrig varit kronogods.

Vid samma tillfälle begärdes uppbud på ett annat halvt skattehemman i Frölunda, som Halling köpt av porträttmålaren mäster Andreas von Behn.

Andreas von Behn var miniatyrmålare och född 1650 i Kristianopol och död i utlandet omkring 1715. Han var elev till Ehrenstrahl och blev hovkonterfejare hos Drottning Hedvid Eleonora 1679-1711.

Mästerkocken eller köksmästaren behöll inte hemmanen i Frölunda längre än till hösten 1701, då mäster Anders Hupe och hans måg mäster Johan Fax från Stockholm köpte 2 halva skattehemman i Frölunda med inventarier för 3500 Daler kopparmynt. De ångrade sig och ville att köpet skulle återgå, därför att säljaren uppgivit för många tunnors årligt utsäde. Vidare hade köksmästare Halling som tillökning på inventarierna lovat en stor båt, som kunde bära 8 personer samt frihet från skjutsningar vid Tibble gästgivargård.

Rätten föreslog förlikning. Då köksmästare Halling var i tjänst hos Hennes Maj:t Riksänkedrottningen Hedvig Eleonora, som varit Carl X Gustafs gemål, skulle saken behandlas efter hovartiklarna och höra under Borgrätten.

Det såg ett tag ut, som om förlikning var i sikte, om mäster Hupe var villig att avstå 300 daler för att få sina pengar tillbaka, men de kunde inte komma överens.

Herr Halling gjorde invändning mot rättegångsstället och menade att målet hörde under Borgrätten, eftersom affären avslutats i Stockholm. Han framhöll också att Hupe varit på Frölunda och inspekterat och därefter hade de skrivit ett köpekontrakt. Hupe hade betalt 2000 daler och de resterande 1500 skulle betalas inom en månad.

Köksmästaren framhöll, att det inte kunde bevisas, att han uppgivit större utsäde än vad som var rätt. Han medgav att drängen, som angivit utsädet, räknat med ett svedjeland och ett ödeland samt 1 1/2 tunna ärter. Han hade också uppvisat gamla köpebrev. Skulle de haft fog för sin önskan om köpets återgång, skulle de inte betalt de resterande 1500 daler och tagit emot köpebrevet.

Twisten blev allvarlig och det kom till ordväxling mellan dem. I en paus i förhandlingarna klagade köksmästare Halling för nämnden att Hupe sagt, att om han inte fick gottgörelse, skulle han ta livet av Halling.

Här förklarade Hupe att han sagt: - Om jag gjort mot köksmästaren, vad han gjort mot mig, skulle han ha tagit livet av mig. Han tillade: -Ni har bedragit och svikit mig. Här svarade Halling: - Han förtjänar väl att sitta vid skvallerbänken och för ord.

Rätten bad dem slutligen hålla inne med sådant tal, eljest skulle de få plikta. Eftersom det inte var möjligt att nå förlikning, fick man sätta sig i förbindelse med Borgrätten och återuppta rannsaking. Borgrätten var avsedd för mål, där konungens tjänare eller hovfolk var parter och domstolen var för ändamålet särskilt sammansatt.

Målet upptogs först i maj 1706 vid häradsrätten. Nu gällde saken endast mäster Fax, då svärfadern, skraddarmästaren Anders Hupe, avlidit. Tvisten gällde fortfarande, att Fax ansett sig köpt en gård av storleken 23 1/2 tunnors utsäde, men inte hört, att köksmästaren sålt gården efter 14 öre och 6 penningar land jord, vilket var det officiella jordetalet för detta hemman.

Utsädet var i siffror ungefär lika stort som jordetalet, alltså i detta fallet 13 tunnor.

Tvisten fortsatte och parterna framlade sina synpunkter och sina vittnen. Skraddare Fax kände sig lurad och ansåg att han fått betala för mycket, när utsädet var så mycket mindre än han trott. Halling var missnöjd över att köparen ville upphäva köpet på grund av felaktiga utsädesuppgifter. Han tog det som en ärekränkning och yrkade ansvar på köparen.

Skraddare Fax ville ha tillbaka köpeskillingen på 3500 daler plus drygt 14.000 för hinder och tidspillan.

Nu finns en lucka i protokollet. Troligen har ärendet behandlats i Borgrätten, som återvisat det till Häradsrätten utan att man företagit någon ändring. Den 17 febr 1708 uppbjöds Östra eller Storegården till fasta av hustru Anna Sophia Fax, den nu avlidne skraddare Johan Fax änka, som hon köpt av köksmästare Halling.

Vid samma ting skedde förlikning mellan Johan Faxes änka och hälftenbrukaren Jacob Jacobsson. Hon hade stämt honom för att han inte skött hemmanet ordentligt och bortfört ved från gården. När hon försökt hindra honom från att föra bort veden hade han överfallit henne med hugg och slag. Om Jacob Jacobsson inför Rätten lovade att betala vissa utgifter och lämna tillbaks en del redskap innan han flyttade från Frölunda, skulle hon låta sin stämning falla.

Änkan Fax hann bli inblandad i ännu en tvist. Svarande var studenten Jonas Glandin, som slutat sin utbildning vid Uppsala Akademi 2 år tidigare. Han hade sedan bott i Stockholm, men också på Skälby. Han kallar löjtnantskan där för sin matmoder. Änkan Faxes vittnen berättar, att han lastade in ved i Skälbys båt vid Frölunda lastageplats, som kallades Bergklinten. Änkan Fax stod vid stranden och lassade av sin ved, som hon kört från Frölunda. Glandin hade gått fram till henne och sagt: - Denna ved hör till min matmoder, löjtnantskan på Skälby. När änkan Fax nekade, stötte han ett piskskaf i pannan på henne. Då hon vägrade gå ifrån veden drog han henne i armarna, så att hon senare fick blåmärken. Hustru Fax frågade om han kom från Rätten, eftersom han kommenderade så förskräckligt. Då tog han struhtag på henne, tills hon blev helt blå i ansiktet och inte kunde tala på en stund. När hon sedan skulle börja lassa av veden igen slog han henne med en rund stång över armen och skulderbladet, så att hon blev blå och fick en utgjutning vid handleden. Som avslutning på misshandeln fick hon två örfilar, så att mössan flög av henne.

Jonas Glandin var inte närvarande vid tinget, med Rätten beslutade att ta upp misshandeln ändå. Han påstod sig vara sjuk, men hade inget läkarintyg. Denna misshandel stod Glandin dyrt, han fick betala 30 mark silvermynt i böter och dessutom betala fru Fax 24 daler kopparmynt i omkostnader.

Fru Fax var naturligtvis angelägen att få sälja sitt hemman i Frölunda, som berett henne så mycken förtret. Hon fick kontakt med bokhållaren i Kammarkollegium, Anders Hedersköld, som genom köpebrev den 2 febr 1708 köpte hennes skattehemman i Frölunda om 14 öres land för 1100 daler kopparmynt. Lagfart beviljades inte genast då kronobefallningsman protesterade mot utlagors rest.

Anders Hedersköld hade två döttrar och fyra söner. Ena dottern, Anna f 1669 d 1753 gifte sig med majoren Georg Henrik Wachschrager, far till Gustaf Wachschrager. Han ägde Frölunda efter sin mor och sålde 1758 till brodern Gustaf Wachschrager. Gustafs dotterson, Gustaf Göran Gabriel Oxenstierna af Korsholm, f 1793, d 1858 ärvde 1812 som enda arvinge sin morfader. I arvet ingick även Frölunda.

1706-05-21 Detaljerat protokoll över tvisten mellan Halling och Fax.

4 maskinskrivna blad

Slutet saknas

1701-09 Förhördes drängen David Hansson,

om hur han förklarar för kamrer Lillieblad, om hur stort utsäde det var på gården mäster Anders Hupe skulle köpa. Han hade visat åker och svedjelandet samt ärtlandet, vilket tillsammans varit 23 1/2 tunnor, som kaplan Per Lund utmätt.

Fornminnen.

Gravfält, ca 150 meter N om Frölunda i barrskogsbeväxt hagmark och stensättningar. Den största högen 12 m diameter, 1,25 m hög.

1535-1621. Anteckningar till ägarlängd och skatter för Frölunda

1 blad koncept på ägare 1573-1624.

1 blad koncept på boskapslängd 1599-1630.

Ägarlängd från Elgstiernas tabeller för Frölunda.

12 maskinskrivna blad. Svenska Arkivbyrån

Axel Andersson Lillie af Ökna d 1544, lagman i Uppland. Gift med Margareta Mikaelsson (björnlår), som levde 1559. Hon sålde två hemman i Frölunda 1555 till Gustaf Wasa.

Per Brahe, f 1602 d 1680, greve till Visingsborg, friherre till Rydboholm, riksdrots. Gift 1:o 1628 med friherrinnan Christina Catharina Stenbock, f 1608 d 1650; 2:o 1653 med friherrinnan Beata De la Gardie, f 1612 d 1680. Han köpte den 23/6 1641 ett hemman i Frölunda om 7 öres land, konungens arv och eget, förmedlat till 1/2 mantal.

Nils Brahe, f 1604 d 1632, greve till Visingsborg, friherre till Rydboholm, gift med Anna Margareta Bielke, f 1603 d 1643. Hon köpte den 18/8 1641 ett av hemmanen i Frölunda från kronan. Enligt dombok 16/5 1704 tillhörde Frölunda vid denna tid baron och översten Göran Gyllenstierna. Brukades av Carl Ersson, som hade 4 års frihet fr o m detta år. (Ödehemman) enligt 18/5 1704. Påstod den 3 okt att han fått lov om 5 års frihet.

Anders Hök, adlad Hederskiöld, född på 1600-talet, d 1737. Den 27/1 1726 erhöll han lagfart på ett hemman i Frölunda, som han köpt 1722 av överste Mauritz Posse i dennes egenskap av förmyndare för sin systems, Anna Posses, gift med generalmajoren greve Carl Julius Lewenhaupt, barn. I kartbeskrivningen 1720 upptages hemmanet såsom tillhörande greve Ludwig Lewenhaupts arvingar. Den 28/5 1728 erhöll han tredje uppbud på ett hemman i samma by, som han den 30/8 1727 köpt av grevinnan Agneta Wrede. Bouppteckningen efter honom 1737 uppper följande fastigheter i Näs socken:

Frölunda Storgården	1/2 mantal
Frölunda Lilla gården	1/2 mantal
Prästgården	3/8 mantal
Uppgården	1/2 mantal
Västergården	1/2 mantal
Beriga	1/2 mantal
Beriga	1/2 mantal
Skälby	5/8 mantal

tillsammans värderade till 24.000 daler kopparmynt. Gift 1689 med Catharina Söfringsdotter Kerolf, d 1740. Hon hade tidigare varit gift med handlanden i Stockholm Abraham Boneau.

Deras dotter:

Anna Hederskiöld, f 1696, d 1753, dels ärvde och dels inlöste Frölunda från sina syskon (lagfartsprotokoll 1/9 1743, 21/6 1754 och 26/1 1759). Gift 1:o 1724 med majoren Georg Henrik Wachschrager f 1685, d 1740; 2:o med överstelöjtnanten Reinhold Wilhelm Modée, f 1702, d 1749.

Hennes son i första giftet:

Carl Henrik Wachschrager, f 1728, d 1818, ryttmästare. Gift 1:o 1753 med Sofia Charlotta Klinkowström, f 1733, d 1762; 2:o 1767 (efter nattlig enlevering) med Anna Elisabeth Wahlstierna, f 1744, d 1770; 3:o 1772 med Eva Wilhelmina Silfversparre, f 1744, d 1800. Den 28/6 1758 (första uppbud 11/10 1758) sålde han Frölunda, 2 1/4 mantal m fl egendomar i Näs socken till brodern.

Gustaf Wachschrager till Lennartsnäs, f 1729, d 1812, hovmarskalk. Gift med Christina Holmcreutz, f 1736, d 1779. Han köpte Frölunda 1 1/4 mantal, Berga 1/2 mantal, Berga 1/2 mantal samt Skälby 5/8 mantal av brodern Carl Henric W år 1758 för tillsammans 104.000 daler kopparmynt.

Hans dotterson:

Gustaf Göran Gabriel Oxenstierna af Korsholm och Wasa, f 1793, d 1858, ogift, greve, ceremonimästare, ärvde 1812 såsom varande enda arvinge efter sin morfader:

Lennartsnäs	1 mantal säteri
Tuna	3 mantal frälse
Berga	1 mantal frälse med en utjord
Frölunda	2 1/8 mantal frälse med en urfjäll
Sylta	1 mantal frälse
Ålsta	1 mantal frälse
Uppsylta	1/2 mantal frälse
Skälby	1 5/8 mantal frälse

vilka egendomar han den 26/3 1831 (första uppbud 6/5 1831) sålde till statsrådet greve Gustaf af Ugglas och hans hustru Therese Stedingk för 88.000 riksdaler banco.

Per Gustaf af Ugglas, f 1784, d 1853, greve, statsråd, en av rikets herrar. Köpte Frölunda 1831. Gift med Sofia Therese von Stedingk f 1773, d 1836.

Deras son:

Curt Gustaf af Ugglas, f 1820, d 1895, friherre, överståthållare, ärvde Frölunda. Gift 1850 med Terese Elisabet Vilhelmina Björnstierna, f 1829, d 1881.

Deras son:

Gustaf Oscar Magnus af Ugglas, f 1861, d 1912, friherre, kommandörkapten, löste efter hand ut sina syskon ur Frölunda. Gift 1897 med Alfhilda Laura Wallenberg, f 1877. Efter makens död fick hon lagfart på egendomen den 14/4 1914.

Deras son:

Clas Magnus af Ugglas, f 1906, d 1995, civiljägmästare. Genom gåvobrev den 24/12 1941 överfördes Frölunda på honom. Gift 1:o med Ebba Madeleine Fewrell, f 1910; 2:o med Mary Dagmar Magdalena Bildt, f 1913. Gift två gånger till.

Beskrivning till ekonomiska kartverket (1860-64) upplyser följande:

I maskinskrivet blad, Svenska Arkivbyrå

Frölunda, 2 1/8 mantal, allmänt frälse; kartor 1720 och 1844. Ägor som nyttjas i sambruk med Lennartsnäs, är med ledning av 1720 års karta därifrån skiljda.

1720 Karta med beskrivning av Johan Leitz (Lantmäteristyrelsen).

I maskinskrivet blad, Svenska Arkivbyrå

Frölunda by består av 5 gårdar om tillsammans 40 1/3 öresland:

nr 1 1/2 skatte, kamrer Anders Hederskiöld äger skatterätten.

14 öresland, nu 13 öres- 8 penningland;

nr 2 1 Kungl Maj:ts Arv och Eget; varit Christina Stenbock förlänt i hennes livstid. Anders Hederskiöld har den 29/2 1820 fått Kungl Maj:ts tillstånd att utbyta mot Högstena i Biskopskulla sn; 7 öresland.

nr 3 frälse, greve Ludwig Lewenhaupts arvingar tillhörigt; 7 öresland.

nr 4 Kungl Maj:ts arv och eget, som varit anslagit till kaplansbord;

nr 5 frälse, grevinnan fru Agneta Horn tillhörigt, 6 öresland.

1586-03-02 Upplands Lagmansdombok (sid 136)

2 handskrivna blad

Tilltalade Bengt i Råby i Håtuna socken sin sonhustrus man Per Olsson i Frölunda, för att han inte sköter hemmanet och dikar och förbättrar. Han begär att få sätta någon annan brukare där. Hemmanet hör hans sons barn till, men de har uppfostrats hos sin mormoder i Sollentuna och inte fått något ut av Frölunda.

Per Olsson svarar, att han betalt en stor skuld efter barnens far, men nu ville han börja pynta om gården. Fogden tillsades att till nästa ting hålla husesyn med honom och dessförinnan skall han bevisa sina utlägg för sitt styvbarn och andra utlägg han haft för gården. Ser man, att han inte bättrar sig och tillsammans med modern ser till barnens bästa, kan då vara tid att ta godset ifrån honom. Han har trots allt haft stora utlägg.

1638-1681. Utdrag ur häradsrättens protokoll.

1638 Kom för Rätten befallningsman Mårten Jönsson och berättade, att han brukat ett hemman i Frölunda i 5 år. Gården ägdes av Mats Andersson och Stefan Engelbretsson. Han har gjort en överbyggnad för 15 daler och satt in fönster för 14 daler. Han har också bekänt för länsman Erik Jönsson, som var med på synen, att han byggt en kammare.

Beslöts att Mats och Stefan skulle ge honom 20 daler för överbyggnaden och fönstren. Kunde man inte komma överens skulle han ta bort kammaren och lämna fönstren i förlikning.

1651 Rättaren Mats Anderssons i Frölunda dräng, Per Matsson anklagades för att ha lägrat pigan Britta Michelsdotter. han pliktat 40 mark.

1664 Länsman Anders Johansson i Frölunda kärar till Staffan Engelbretsson i Frölunda och hustru Maria Andersdotter i Skälby, angående jord han försökt inlösa i Frölunda på omyndiga barns vägnar. Stefan och Maria ville inte sälja, men Rätten dömde att de skulle taga av de omyndiges pengar och betala 50 daler för öreslandet och 20 daler till vardera system i äreskänk. Mot denna dom överklagade Stefan och Maria.

1664 Erik Eriksson i Tibble betalar till länsman Anders Johansson i Frölunda 10 riksdaler för en tunna korn. För Lagmans och Häradshövdingens pengar avkortas för båten, som länsman lånat och som nu är borta. Han får igen sin pant, som står hos Per Michelsson.

1664 Länsman Anders Johansson i Frölunda klagade över skällsord, som Erik Eriksson i Tibble sagt, då han skulle verkställa saken mot Swen Falck. Han nekade. Länsman hade två vittnen, hustru Maria Persdotter i Sylta och hustru Maria Hansdotter i Frölunda, vilka svuro att han skällt länsman för skälm, rövskägg och länsmanshynda, då han skulle utföra sin order i Swen Falcks sak. Eriksson fick plikta 40 mark.

1666 Länsman Anders Johansson i Frölunda talade för sina styvbarns, Mats Anderssons barns, vägnar. De ville lösa den jord i hemmanet Frölunda av sin faders systrar Stefan Engelbretssons hustru, Anna Andersdotter och sal Marje Andersdotters i Skälby, barn.

Däremot svarade Stefan Engelbretsson, att han för sin hustrus del fått 240 daler. Marie Andersdotters måg, Jöran Sifridsson, svarade på sina och sin hustrus syskons vägnar, att systerbarnen var lika nära att inlösa jorden som brorsbarnen. Så länge de är omyndiga kan de och bör de inte tvingas sälja sin jord. Länsman framlade en häradsdom av den 22 jan 1664, där brorsbarnen fick rätt att utlösa systerbarnen. Systrarna hade protesterat och framlade en lagmansdom av den 7 sept 1664, där häradsdomen godkändes. Beslöts att länsmannen för sina styvbarns vägnar fick insätta pengar i Rätten för jorden. Systerbarnen ville inte ta emot och beviljades Mats Anderssons barn fasta på jorden.

1666 Thomas Johansson i Frölunda är stämd genom Johan Andersson i Skälby av Thomas Andersson i Ekhammar. Infann sig inte, bötar 3 mark.

1667 Länsman Anders Johansson i Frölunda uppbjöd hemmanet Frölunda 14 öre dels ärvt och dels köpt, å sina styvbarns sal Mats Anderssons barns vägnar, första gången.

1667 Thomas Andersson i Frölunda skall leverera 2 malmgrytor till Mats Andersson i Berga. Mats hustru hade lånat dem av Ingeborg Olofssons barn i förra kullen och är Mats Anderssons styvbarns arv. Thomas hade pantsatt den hos Johan Olofsson på Dävensö för 20 daler. De skall återställas inom 14 dagar, annars tas 20 daler ur Thomas egendom. Thomas nekar inte.

1667 Thomas Andersson i Frölunda skall återställa en silverbägare som han lånat av Stefan Engelbrektson och sedan pantsatt. Han får 14 dagar på sig, annars tas värdet ur hans egendom.

1667 Johan Bengtsson i Tuna skall betala länsman Anders Johansson i Frölunda 16 daler för en häst han köpt. Han skall även betala en 1/2 spann mjöl.

1667 Länsman Anders Johansson i Frölunda uppjuder för sina styvbarns, sal Mats Anderssons barns vägnar jord i Frölunda. Inlöst av Stefan Engelbrektsson deras faders systeman och faders syster, sal Marje Andersdotters barn, sonen Lars Mattson och mågen Jöran Sigfridson andra gången. Köpebrevet av den 20 mars 1667 visades.

1667 Länsman Anders Johansson uppjuder tredje gången för styvbarnens räkning.

1669 Beviljades länsman Anders Johansson i Frölunda fasta på sina styvbarns, sal Mats Anderssons barns vägnar, på jord både ärvd och inlöst efter domar och köpebrev.

1672 Visade för häradsnämnden och flera häradsbor på befallningsmans av det Södermöriske huset, Johan Person Åmans, ansökan om intyg att grevliga herrskapets frälse hemman i Frölunda, som brukas av bonden Lars Persson har lidit stor missväxt och är avsigkommet. Åbon har inte skördat något och kan inte betala sina utskylder, vilket nämnden betygade.

1674 Hovmästare Nils Skåning talade på länsmannens Anders Johanssons bröders och arvingars vägnar till länsmannens efterleverska, hustru Brita Tommasdotter i Frölunda, angående arvet efter hennes man.

1) Angående en bössa, som länsman för 15 år sedan köpt av domaren sal Peder Andersson i Tibble.

Arvingarna menar att de betalt den vid arvsskiftet. Änkan frikändes, då bössan varit borta i flera år.

Arvingarna får söka bössan var de kan och vill. Därmed var de tillfreds.

2) Tolvman Per Michelsson i Tibble vittnade att arvingarna givit änkan en mössa vid arvsskiftet. Rätten finner inte skäligt att arvingarna fordra tillbaka ett så ringa ting. Hon kan vara förtjänt av mössan.

3) Beslöts att av 7 tunnor höstsäde, bör 3 tunnor vara till folkets avlöning och de övriga delas efter lag, så att arvingarna får 2/3 och änkan 1/3.

4) Angående de två kor, som arvingarna påstår vara gömda, uppskjuts domen tills arvingarna skaffar bevis, eftersom änkan nekar till anklagelsen.

5) Arvingarnas anspråk på jorden i Frölunda, som sal länsman inlöst åt sina styvbarn, som är rätta bördemän, kan rätten inget göra förrän fastebrevet visas upp. Detta pålades änkan att skaffa fram till nästa ting.

1674 Lars Persson i Frölunda är skyldig att betala Per Örneflyckt för att han slagit sönder Örneflyckts båt, som flutit iland vid Berga. Han har gjort en fiskesump av virket. Han får själv söka inhysesmannen Anders Johansson Tiock, som var delaktig i gärningen, bäst han kan och gitter.

Efter sista rättens beslut framträdde Börje Pihl på sal Mats Anderssons i Frölunda barns vägnar, nämligen hustru Anna, Britta och Margareta Matsdöttrar och uppvisade fastebrev på Frölunda av den 16 jan 1669. Han uppvisar andra bevis i den invecklade arvtvisten. Rätten beslöt att styvbarnen är rätta ägare till hemmanet. Sal Anders Johanssons arvingar överklagade till Lagmansrätten.

1675 Länsmansänkan hustru Brita Tommesdotter i Frölunda beklagade sig över, att soldaten Anders Tiock brutit sig in i hennes hus. Hon anklagar honom för att ha stulit silver för henne. Tiock nekar. Jacob Eriksson i Frölunda hade hört att hennes dräng Anders Larsson funnit rå råg i hans kista och i en påse, lika mycket, som hustru Brita mist i badstugan. Carl Anderssons hustru i Frölunda torpet, där Tiock torkat kornet, hade frågat varifrån han fått säden. Han svarade, att han fått det av Per Andersson i Tuna. Nu påstod han, att han fått det av Mårten Eriksson i Ålsta. Eriksson berättade under ed, att hans hustru givit det som arbetslön åt Tiock. Eriksson visste inte om det varit torrt eller rått, då han varit sjuk och inte sett säden. Lars Persson, där Tiock bodde vittnade att han sett honom torka säd i ugnen, men visste inte varifrån han fått den. Tiock bekände att han en otta tröskat hos Brita i Frölunda och gått in i huset, där gumman låg drucken och de andra sov. Han hade tagit nycklarna och ur källaren tagit en kanna öl men sedan gått till laden igen.

Beslöts, att eftersom soldaten Anders Johansson Tiock inte kunde bindas till det stulna silvret, skall saken uppskjutas till annat ting och käranden söka efter bättre bevis.

1675 Olof Persson i Frölunda betalar Mats Bertilsson i Skälbytorpet 1 tunna råg för ett sto han låtit förfara av Mats.

1677-02-22 I Nämnden Per Michelson i Tibble, Johan Andersson i Skälby, Olof Eriksson i Skälby.

1677 Upplästes friherrinnans Anna Skyttes frihetsbrev till Jacob Eriksson, som tagit emot hennes hemman i Frölunda. Den senaste bonden hade rymt och lämnat gården i stor fattigdom och helt öde, vilket nämnden bevittnar.

Jacob Eriksson i Frölunda skall mot halvt åttondels kopparmynt skaffa igen silverskeden, som Daniel Wixnelius pantsatt till honom.

1677 Framvisade Johan Matsson i Frölunda ett frihetsbrev av direktör Mårten Gavelii på greve Carl Gustaf Oxenstiernas vägnar. Matsson förunnas 3 års frihet, vilket nämnden bevittnade.

1678-02-13 I nämnden Per Michelsson i Tibble och Olof Eriksson i Skälby.

1678 Hustru Brita Tomasdotter i Frölunda uppbyder jord i Öråker första gången.

Timmerman Jöran Gers uppbyder sin hustrus Margareta Matsdotters jord i Frölunda till salu första gången.

Lennart Hansson i Sätuna och Olof Persson i Frölunda tillåter sin svärmoder hustru Brita Tomasdotter i Frölunda att i livstiden behålla 1 öresland av deras hustrus fäderneärv. Efter hennes död kommer det att ärvas av alla.

1678 Rätten fann skäligt att Olof Persson i Frölunda söker Olof Tomassons i Öråker, dräng Mats Hansson, som nu tjänar i Lövsta och Tibble socken för 12 daler. Olof Persson var rotemästare för Mats Hansson och måste skaffa ny karl, när Hansson rymde. För det besväret bör han få 12 daler.

1678 Olof Persson i Frölunda skall betala Olof Tommesson i Öråker 8 1/2 daler, som han lånat till en båt. Tomesson gav godvilligt efter och parterna blev ense.

1678-06-28 Hustru Brita Tomasdotter i Frölunda uppbyder jord i Öråker andra gången.

1678 Slottstimmerman Jöran Grelsson i Stockholm uppbyder hustrun Margareta Matsdotters jord i Frölunda tredje gången.

Förenades Olof Persson och Johan Matsson i Frölunda om oenighet dem emellan. Sattes vite på 12 mark mellan dem och deras hustrur.

1679 Jacob Eriksson i Frölunda skall skaffa fram den båt, som drivit i land hos honom eller betala dess värde till befallningsman Jöns Ryding.

1680 Slottstimmerman Jöran Giers uppvisade köpebrev av den 15 maj 1680 på 5 öresland i Frölunda för sin svåger Lennart Hansson och hans hustru Anna Matsdotter räkning.

1680 Slottstimmerman Jöran Giers uppbyder sin hustrus systems, Lennart Johanssons hustru i Sätuna jord och del i Frölunda och Öråker inlöst andra gången.

1681-01-31 I nämnden Domaren Bengt Johansson i Tibble, Per Michelsson i Tibble, Jöns Olofsson i Tibble, Johan Andersson i Skälby.

1681 Lennart Hanssons i Sätuna hustrus jord i Frölunda och Öråker uppbyds tredje gången.

1681-10-24 Biskop Bromii son, Lars Brommius i Aspvik klagade till Olof Persson i Frölunda, att han slaktat ett får som hört till Aspvik, men kommit till Frölunda. Han skulle ha gömt fåret, men grannen Jacob Erikssons tik skulle ha dragit iväg med huvudet. När länsman och Brommius dagen därpå kom till Frölunda hängde skinnet på stängen utan huvud och fötter. Olof Persson säger att hans svägerska slaktat fåret och skomakare Falk bedyrar under ed att han ätit upp huvudet. Jacob Eriksson sade, att hans tik kommit med ett fårhuvud, men att han inte visste varifrån. Övriga vittnen var syskonbarn till Brommius och godkändes inte. Tolvmännen, som besiktigade skinnet och huvudet, kunde inte säga om det hörde ihop. Nämnden och allmogen intygade att de inte visste annat än att Persson var en ärlig man och att han varit i Stockholm, när detta skett. Rätten dömde över den grova anklagelsen, som studenten Lars Brommius tillvitat bonden Olof Persson, att inga bevis fanns och friade bonden. Studenten dömdes däremot till 40 mark

Forts. från frölund1.doc

Sammanfattning av Gudrun Sandén

Ur Häradsrättens protokoll 1682-1685

1682 Bonden Erik Mårtensson i Tuna ingav ett brev från greve Nils Brahe daterat Stockholm den 31 jan 1682. Där stod att han tagit ett öde hemman i Frölunda, som greven ägde. Husen var illa medfarna och han får två frihetsår. Han begär häradsrättens attest på det han skall slipa kronans utlagor.

1682 Sal biskopen Brommii änka tilltalar genom sin son Lars Brommius, bonden Olof Persson för att han skulle brutit mot upprättat kontrakt.

- 1) Han skulle ha fött två gamla kreatur och ungboskap och får av gårdens foder.
- 2) Genom hans förvällande skall flera kreatur blivit döda.
- 3) Han har flyttat i olaga tid.

Bonden försvarar sig, att han 1) fört en stor mängd foder till gården. 2) angående de döda kreaturen svarar han, att han inte kan vårda sitt eget liv, än mindre kreaturens. 3) han har ännu inte flyttat utan uppehåller gården, fastän han nu bor på Frölunda.

Brommius vill att spannmålen skall hållas i beslag tills han gjort rätt för sig. Beslöts, att eftersom Olof Persson krafteligen förskrivit sig att vilja ersätta de omkomna kreaturen måste han ställas under kvarstad. Många kunde dock intyga att han fört mycket foder till gården, så han befrias från betalning. Eftersom han inte flytt hemmanet, kan han inte vara underkastad plikt. Mot domen överklagar Brommius till Lagmans Rätt.

1682 Nämnden visste att greve Anders Torstenssons hemman i Näsby var helt avsigkommet. Bonden Lars Tommesson beviljades 3 frihetsår.

1682 Överståthållaren Georg Gyllenstierna inkom med brev den 7 nov 1681, där beviljades bonden Olof Persson på Frölunda 2 års frihet, då hemmanet var mycket avsigkommet.

Samma dag inkom hustru Margareta Andersdotter och fjärdingsman Paul Jönsson i Sylta med Swen Ribbing Turessons frihetsbrev för två hemman i Ålsta under 5 år. Rätten visste att dessa hemman var helt ruinerade till hus, jord och gärdesgårdar och beviljade attesten och remitterade till Landshövdingen.

1682-09-10 anställdes rannsaking i Tibble över Hovrättens brev angående konan Brita Andersdotter. Hon hade förliden sommar dött i barnsäng efter olovligt lägersmål med bonden Mårten Ersson, då för tiden boendes i Ålsta. Han var gift och har sedan rymt, ingen vet vart. Närvarande var länsman Erik Johansson i Tibble, tolvmännen Per Michelsson och Jöns Olofsson i Tibble, Johan Nilsson i Jursta, Bengt Ersson i Skällsta och Olof Ersson i Berga. Först framkallades bonden Åke Abrahamsson i Frölunda hos vilken konan ännu står obegraven. Han intygade, att när hon kom till honom ingen kunde se att hon väntade barn. När hon sedan blev sjuk hade hon ändå inte förrän på tredje dagen bekänt att hon fött barn.

Hustru Kerstin i Frölunda hade strax frågat vem barnafadern var och om barnet varit dödfött eller om någon rått henne att göra av med barnet. Brita Andersdotter svarade, att det inte fanns någon annan barnafar än Mårten i Ålsta och att barnet varit dödfött. Hon hade inte mördat det. Brita Matsdotter och Brita Persdotter intygade att de hört detsamma. Eftersom hon dolt barnet så länge blev hon misstänkt för att ha dödat det. När hon berättat dånade hon och under tre veckor var hon så svag att ingen kunde rätta sig efter vad hon sade. Flera intygade att hon aldrig varit vid sina sinnen. Länsman Erik Johansson hade synat barnet, men inte kunnat finna något tecken på att det skulle vara mördat. Barnet hade haft navelsträngen flera varv runt halsen. När ingen visste var horkarlen fanns var det inget mer att göra.

1683 Verkgesällen på slottet i Stockholm Jöran Giers beviljades fasta på 9 öresjord i Frölunda, som var arv och inlösning.

1683 Ett frälsehemman i Skälby och två frälsehemman i Frölunda har greve Carl Oxenstierna transporterat på sin syster grevinnan Elisabeth Oxenstierna mot några Smålands gods. Bytesskriften är daterad den 11 sept 1682 och uppbjuds till fasta tredje gången.

1683 uppbjuder grevinnan Elisabet Oxenstierna ett hemman i Skälby och två i Frölunda till fasta andra gången.

1685 Hustru Margareta Matsdotter, verksgesällen sal Jöran Gers änka, lät Rätten veta att hon ägt två delar i Frölunda skattehemman. Hon har nu överenskommit med sin svåger Olof Persson att han skall få halvparten av system Annas del. Fasta begärdes.

1688-1705. Utdrag ur Häradsrättsprotokollen.

1688 Vinhandlaren i Stockholm Erik Lundberg uppbjuder hus och jord i Frölunda skattehemman, som Olof Persson bor och brukar. Lundberg har köpt det av trädgårdsmästaren Swen Biugg och givit därför en äreskänk 800 daler. Originalköpebrevet skall uppvisas nästa ting.

1688 Grevinnan Christina Stenbock genom befallningsman Paul Jönsson kärar till Olof Persson i Frölunda för att han tagit ett åkerstycke för hennes bonde. Olof säger sig kört och brukat efter gammal hävd.

Befallningsman sade att han inte kunde hänvisa till hävd, då han kört över forstenen, som sattes upp vid senaste delningen. Han hade på det sättet fått 4 band säd, vilket Olof inte nekade till. Beslöts att eftersom Olof Persson tillstår att han kört över forstenen och på så vis fått 4 band säd, skall han böta 40 mark och återställa 4 band säd.

1688 Vinhandlare Erik Lundberg i Stockholm anklagade nämndemännen Olof Persson, Erik Mårtensson och Jacob Ersson i Frölunda för att de i byns obytte skog huggit ved och sålt i Stockholm. Bönderna sade sig inte sålt mer än till utlagorna på veden. Då Lundberg inte kunde bevisa att de sålt mer, frikändes de.

1688 Efter samtliga åbors vid Frölunda begäran förbjöds att ur Frölunda obytte skog sälja mer än till vedskatten. Vite ställdes på 40 mark. Bönderna skall kontrollera varandra.

1689-01-26 i Bro sockenstuga, bland nämndemännen: domare Bengt Johanson i Tibble, Olof Larsson i Berga.

1689 Vinhandlare Erik Lundberg i Stockholm uppbyder hus och jord i Frölunda skattehemman, som Olof Persson åbor och som han köpt av Swen Biugg för 800 daler, till fasta andra gången.

1689 Beviljades vinskänken Erik Lundbergs anhållan att delning skall ske på all jord i Frölunda. Kronobefallningsman Litz gav tillstånd för kronohemmanens räkning och befallningsman Paul Jönsson visade fullmakt av den 7 maj, att hans nådiga herrskaps och sterbhus samtyckte för deras frälsehemman. Dock skall delningen ske med sal Jöran Gyllenstiernas sterbhus medgivande. Ingen därifrån infann sig trots kallelse.

1690 Samma dag förnyades vinskänken Erik Lundbergs och fogden Paul Jönssons förbud att hugga skog och avföra det ringaste, med mindre än att samtliga jordägare ger tillstånd. De får endast själva ta skog till skatteved och för gårdens behov.

1690 Soldaten Petter Roij berättar att han sått på sal Jacob Erssons i Frölunda lott 3 spann säd. Ersson har tagit hela skörden och änkan Kerstin Pedersdotter vill inget betala. Hon säger att det bara var 3 fjärdingar, som såddes och att det blev missväxt. Vidare har Roij fått ett par skor och en halvsliten vadmalrock. Roij vill skjuta upp ärendet till nästa ting och skaffa vittnen. Skorna och rocken säger han sig fått för arbete. Han har också givit Kerstins son en bättre rock och byxor. Parterna förliktes och änkan lovade Roij en spann säd.

1691-02-06 Utdrag ur Bro häradsrätts protokoll angående ny skattläggning av ett arv och eget-hemman i Frölunda. (Finns i kammarkollegie första provinskontor, konvolut ?3:1 sid 309).

1696-02-26 Kaplan Per Lund anklagade Olof Persson och Per Mårtenssons änka i Frölunda för ohägn. Dessa ärenden uppsköts till nästa ting, då kallelserna inte kommit i tid.

1696-05-18 Lakej Niclas Wendt anklagar bonden Johan Christoffersson för att han förlupit hemmanet Frölunda och lämnat det osått. Förlikning är skedd med 10 daler och en vit get.

1697-02-08 Erik Olofsson i Frölunda och Kerstin Larsdotter har begått lönskaläger. Båda är ogifta och tillstår gärningen. Han bötar 40 mark och hon 20. Olof Persson i Frölunda svarade för böterna för både drängen och pigan.

1704-05 Carl Ersson i Frölunda anhöll att få bevis på frihet under fyra år, som han fått av överste Göran Gyllenstierna, även skall gälla kronoutsylder. Rätten menade att hemmanet var illa medfaret och länge legat öde. De visste dock inte orsaken till ödesmålet. Undertecknat på Bro Härads Tingsrätts vägnar, Petter Abrahamsson.

1704-10 Snickaren i Stockholm Erik Person vill ha tillbaka två kor som Per Lund tagit för 8 år sedan för att fodra. Lunds hustru, Christina Persdotter svarar att hon inget vet om korna. När Lunds förra hustru blev sjuk dog korna. Domare Hans Staffansson vittnade att kapelanens kor dött och även hans hästar drabbats av boskapssjuka och dött. Rätten menade att änkan Lund inget kunde veta om korna och inte njutit fördel av dem och friade henne. Mot denna dom överklagade snickare Erik Persson genom sin hustru Ingrid Melin till Lagmansrätten.

1704-10 Kärade å ämbetets vägnar Petter Stening till sal Per Lunds änka Christina Persdotter för att hon sedan hon lämnat kaplansbostället i Frölunda tagit 60 par stör där. Hon svarar, att under hennes man tid har de haft kaplansbostället och frälsehemmanet, där hon nu bor. I mannens tid har de satt upp gårdsel kring två hagar, varav den ena hört till prästbostället. Hon hade frågat kaplan Betulius om han ville underhålla gårdsgården, men han säger att hon får ta bort stängslet, det struntar han i. Detta vittnade Jacob Staffansson. Hon har tagit stören och satt kring sin hage.

Rätten uppskjuter ärendet till Betulius kan höras. Syn av stället, där gårdslet stått skall göras i båda parter närvaro, för att se om prästbolet haft förfång eller ej.

1704-10 Angav bonden i Frölunda Carl Eriksson att han tagit ett ödetorp tillhörande överste Göran Gyllenstierna. Han hade fått frihet för 1701-1707, men blivit lovad ett år till. Detta är inte inskrivet i kontraktet, men han förklarar att han behöver även detta år. Han vill överge hemmanet. Beslöts att han skulle tala med Gyllenstierna. Han begärde att två i nämnden skulle syna hemmanet, vilket rätten fann skäligt och att även de bör tala med Gyllenstierna.

1705-05 Begärde skraddarmästare Jeremias Westmans hustru, Helen Eriksdotter i Frölunda att saken mellan hennes man och Jacob Staffansson i Tuna måtte komma till ett slut. Sedan Staffansson vid Tomasmässan slog Westman, har denne legat till sängs till Kyndelsmässan. Han går nu uppe, men kan inte komma ut, då ingen tacksägelse hållits för honom i kyrkan. Staffansson menar, att Westman själv skall infinna sig. Han hade blivit drucken och överfallit Staffansson, vilket han med hustrun och pigans Annicka Persdotter kan vittna. Frågades om hustru Helena hade mannens fullmakt, men hon svarar, att han kan inte skriva. Staffansson går med på att betala för blodsår, trots att han påstår att Westman överfallit honom, men vill uppskjuta till nästa ting. Hustru Helena vill dock få ett slut, då mannen vid elakt väder efter slaget blir från sitt vett. Hon gav sig och gick med på att uppskjuta saken till nästa ting, då Westman själv skall infinna sig.

1705-10 Samma dag upptogs tvisten mellan skraddaren Jeremias Westman i Frölunda och tolvmän Jacob Staffansson i Tuna angående slagsmål. Staffansson meddelar att Westman inte varit så illa sjuk av slaget, som han påstår. Han visade attest av Johan Bergbom och Tomas Ernman, båda i tjänst hos greve Fabian Wrede, att de, efter dess svåger trädgårdsmästaren Eric Waldos begäran bjudit honom förlikning. Skraddaren var inte nöjd utan ville ha mer. De gick då till barberaren, som ville ha 30 kopparmynt för sitt besvär. Skraddaren nekar att de varit hos honom.

Beslöts att Staffansson skulle betala för två sår samt för läkarlön och andra omkostnader 80 nya daler. Mot skadestånd och omkostnader överklagar Staffansson till Lagmansrätten, böterna betalade han.

1555-1686. Utdrag ur jordeböcker

3 handskrivna blad om med utdrag ur jordeböcker.

I anledning av 1686 års Extract Jordebok fol:952 består denna by av 1/2 skattehemman Frölunda om 14 1/6 öre. 1 Arv och Eget om 7 öre. 1 om 7 öre. 1 utan öresland infört, vilka de tre sista förmäles vara förmedlade till 1/2 hemman, dessutan uppföres 1 Frälsehemman, fru Anna Skyttes gamla Frälsehemman.

1555 N:r 8 fol 12 uppföres i denna Års Härads Årliga Ränta fol 10 under skatte, således Bengt i Frölunda 13 öre 8 penn och en utjord i Ålsta 20 penn, tillsammans 14 öre 4 penn. Dessutom upptas 4 Frälsehemman Frölunda utan ägare och öretal.

1559 N:r 5 Häradsräkenskaper och Näs socken inskrivna under Skatte:
Frölunda 13 öre 8 penn och utjord i Ålsta 20 penn, tillsammans 14 öre 4 penn.
Dessutom 2 Frälsehemman Frölunda utan ägare och öretal.

Uti en här vid kontoret varande Konung Gustafs 1559 års Arv och Eget Jordebok inskriven uti Näs socken således som följer

Frölunda en gård 7 öresland, sår 3 pund, Äng till 10 lass, skog, mulbete och gott fiske.

Räntor

Avradspenningar 1 mark, Korn 3 pund, Dagsverken 6, Årliga hästar 2, fogdehästar 4, Kungshästar 2. I marginalen står Kungl Maj:ts köpegods av hustru Margareta Axell Andersson år 55.

1562 N:r 27 Upptas i Härad's Årliga Rântan och Näs socken.

1 skattehemman Bengt i Frölunda 13 öre 8 penn.land. Utjord i Ålsta 20 penn.land samt 2 frälsehemman med 2 årliga, 2 kungshästar dock utan öretal och ägare införd i En här vid kontoret varande Frälselängd pro Anno 1562 i Bro härad och Näs socken fol:8, således som följer

Hustru Barbro Arun Perssons dotters landbor

Erik Ersson i Frölunda 15 öre, sår 22 spann

Avrads Korn 4 pund, Avradspengar 9 öre, Dagsverken 6

Sigfrid Persson Frölunda 4 öresland, sår 2 pund

Avradskorn 3 pund, Avradspengar 6 öre, Dagsverken 6

1572 N:r 2 Inskriften i denna Härad's Årliga Rânta lika som 1559 N:r 5 förmält är.

Uti en här vid kontoret varande Konung Johans Arv och Eget Jordebok för 1572 uppföres i Näs socken fol:31

Frölunda, en gård 7 öresland

Rântor

Avradspengar 1 mark, Korn 3 pund, Dagsverken 6,

Årliga hästar 2, fogdehästar 4, Kungshästar 2.

Andra gården sammastädes rânta i all delar lika.

1580-1706. Utdrag ur jordeböcker

3 ej översatta blad.

Extract ur Kongl. Maj:ts och Kronans Jordeböcker för hemmanen Skälby i Uppsala län Bro Härad och Näs Socken finns annoterade samtliga. 1580-1706.

Undertecknat Föregående vare av 1698 års Jordebok rätteligen utdraget attesterar A Wetterblad.

1684-1723. Skattläggning av hemman i Frölunda

4 maskinskrivna blad

1684-06-09 skattläggning av 2 hemman i Frölunda

finns i Landsarkivet, Uppsala läns skattlägningshandlingar, supplement sid 482.

1691-02-06. Utdrag ur Bro häradsrätts protokoll angående ny skattläggning bl a av ett arv och eget-hemman i Frölunda

1723-05-03 Skatteläggning av gamla frälsehemmanet Frölunda Västergården och kronohemmanet Uppgården i Frölunda (Finns på länsstyrelsens i Uppsala skattläggningar.)

1731. Protokoll Consistoriet

1731-01-16. Kyrkoherde i Ryd och Näs Henrik Sahlgren ger i en skrivelse konsistoriet tillkänna att en soldat vid det Horniske Regementet, Per Håll, som menar sig vara utlöst av kamrer Hederskiöld, hos vilken han tjänar dräng på Frölunda, under äktenskapslöfte hävdad en piga, Karin Persdotter. Han har åtskilliga gånger begärt lysning, men inte kunnat skaffa sig permission. En kapten vid samma regemente Jacob Lampa har förbjudit både lysning och vigung.

Beslöts att detta ärende måtte komma till slut och man skulle tillskriva översten vid Regementet, att han vill följa resolutionen på prästerskapets allmänna besvär 1719 och ge soldaten Per Håll permission, så att han kan vigas vid Karin Persdotter.

1731-02-17. Översten vid det Horniske Regementet Bengt Horn, svarar, att han så snart han fått förklaring av Jacob Lampa, varför han förbjuder lysning och vigung för soldaten Per Håll och kvinnspersonen Karin Persdotter, skall han strax meddela konsistorium. Om inget hinder föreligger skall lysning och vigsel verkställas. Beslöts att se saken an.

1731-03-17. Överste Horn svarar på konsistoriets skrivelse och omtalar kapten Lampas tankar och mening om Hålls giftermål med Karin Persdotter. De samtycker inte till giftermål. Det var inte soldatens påstående

utan kyrkoherdens att hon är ett styggt kvinnfolk och inte lägrad av Håll. Beslöts att kyrkoherden noga skulle undersöka bägges påståenden. Soldaten bör därefter begära lov av kapten Lampa till lysning och vigning.

1731-05-19. Kyrkoherde Salgren i Ryd och Näs svarar på konsistoriets skrivelse angående soldat Hålls giftermål med Karin Persdotter. Soldaten nekar nu att äkta henne, trots att han så ofta begärt lysning och sagt sig vilja ha henne. Kapten Lampa säger, att soldaten aldrig velat ha henne, att hon är stygg och liderlig och att hon haft assistans av kyrkoherden är osanning. Beslöts att kyrkoherden skall inkomma med bevis att soldaten i goda mäns närvaro begärt lysning.

1731-07-06. Uptogs ånyå äktenskapssaken mellan soldat Håll och Karin Persdotter. Man gick igenom de tidigare protokollen och nya attester från kapten Blidberg, komminister Spilhammar och åtskilliga bönder i socknen vilka kraftligen intyga att soldat Håll tillstått olovligt umgänge med Karin Persdotter och att det skett under äktenskapslöfte. Pigans husbondfolk intygade, soldaten ofta besökt henne under vintern och att han hos hennes far, Per Larsson begärt henne som hustru. Beslöts att inget hinder för äktenskap finns och att översten skall lämna permission för äktenskapets ingående. Pigan är inte av någon annan förnedrad än soldat Håll.

1731-08-11 Översten svarar att han lämnar tillstånd för soldaten Håll att taga kvinnspersonen Karin Persdotter till äkta. Beslöts att kyrkoherde Sahlgren skall dra försorg om dessa personers vigsel.

1731-09-08. Kamrer Hederskiöld lämnar en skriftlig berättelse, att kyrkoherde Sahlgren tvenne söndagar å rad låtit lysa för soldaten Per Håll och kvinnspersonen Karin Persdotter, där soldaten inte vill tag henne till äkta. Hederskiöld vill veta orsaken av konsistoriet, varför kyrkoherden låtit lysa mot soldatens vilja. Beslutades att Hederskiöld blir om sakens sammanhang korteligen underrättad. Soldaten Håll är instämd till den 6 okt för att förklara sin ostadighet. Tvenne lika lydande stämningar utfärdades till soldaten Håll och Karin Persdotter, att inställa sig i denna äktenskapssak till förhör den 6 okt. Kyrkoherde Sahlgren anmodas att i vittnens närvaro förhöra dem.

1731-10-06. Infann sig efter laga stämning soldaten Håll mot Karin Persdotter angående äktenskapshandel som mellan dem var träffad. Där upplystes nio protokollförda attester, som intygade att soldaten brukat olovligt umgänge med Karin Persdotter och lovat henne äktenskap samt begärt lysning hos kyrkoherde Sahlgren. Däremot producerar soldaten en skrift, där han nekar att han haft olovligt umgänge med henne och lovat henne äktenskap. Dessutom beskyller han henne för lösaktighet m m. Upplästes Sahlgrens brev av den 5 okt, där han angiver att soldaten utlåt sig för komminister Spilhammar, så han läste brevet från regementet att han inte var så hårt mot kopulationen utan att andra hindrat äktenskapet. Pastor intygar, att det inte sports någon oanständighet i Karin Persdotters leverne, undantagandes denna handel med Per Håll. Han säger sig ha haft olovligt umgänge med henne och varit hågad att taga henne till hustru, men nu kan han inte låta sig övertalas. Konsistoriet frågade hur länge han varit i orten och han svarade 4 år. De ansåg att han borde känt till henne så väl, att han inte skulle komma med beskyllningar. Han föreställdes att han borde taga henne till hustru, men han nekade. Karin föregav orsaken vara att herrskapet ville att han skulle ta en piga på herrgården. De kunde inte enas och beslöts att ärendet skulle överlämnas till världslig domstol och dömas efter lagen.

1785-1874. Nr 77 Frölunda soldathus.

Handskriven anteckning - av fröken Karin Skörd

Jan Falk f 1785 antagen 1813, 19 år.

Erik Falk f 1793 antagen 1831, 6 år.

Slätten Skälby rote

Vice korpral Karl Petter Skjörd f 25/3 1817 antagen 1838, 36 år.

Fröbacka soldattorp

Karl Fredrik Skörd, född Ek, antagen 1874, 59 år.

Uppgifterna lämnade av Karin Skörd på årsmötet den 25/5 1960.

Svenngårdska samlingen - pärm Ekhammar - p21

Texten tolkad av Agneta Allerstav; kopior av original

Översatta blad från handlingar rörande Ekhammar.

Nu med tillrättalagd stavning av Gudrun Sandén, 2000.

Lantmäterikarta 1708

Efter Högvälborne Herr Baron och Landshövdingens gunstige Brev till mig av den 14 december 1707 var jag i Ekhammar, Näs socken och Bro Härad den 7 juli 1708 därest att undersöka om den långsamma **tvist som varit mellan klockaren i Näs och Ekhammars Rusthåll angående en vret**, som han lång tid hävdad och Ekhammar påstår böra höra under dess hemman.

Närvarande på Hans Höggrevlige Excellens Kongl Rådet och Presidentens Överguvernörens Greve Carl Gyllenstiernas vägnar Kommissarien Vålbetrodde Anders Becker efter uppvisade order av den 26 juni nästlidne, så ock Prosten och Kyrkoherden i Kalmar Ärevördige och Vällärde Herr

Erik Welstadius tillika med kyrkoherden i Ryd Ärevördige och Vällärde Herr Olof Örn, samt uppå Kronans befallningsman vålbetrodde Petter Steningz vägnar länsman välaktad Johan Ödman efter befallningsmans brev av den 4 juli detta år. Auditören Botelus som fuller var notifierat, förnimmes nu vara genom döden avgången. Efter uppvisade order och konstitution upplästes Tingsrättens protokoll och resolution av den 5 juni 1702 där uti säden som då på klockarbordet blivit, sekvestrerades till saken utfärdas kunde, och efterfrågades sedan vart säden tagit vägen. Länsman Ödman berättade att säden blivit uttröskat efter förra befallningsman Litzz orders till fjärdingsman Herr Nils Andersson i Tuna. Säden lades in i kyrkohärberget därav komminister Herr Nils Betulius fått till låns 4 fjärdingar, länsman Ödman 1 tunna 3 fjärdingar, Lars i Lurhagen i tröskarlön 2 fjärdingar, fjärdingsman Nils Andersson 4 fjärdingar vilken varit av ohyra illa faren och sönderhackad. Hallman visste inget besked om, utan länsman sade att fjärdingsman Nils Andersson bör därför göra besked som hade nycklarna om hand.

Därnäst upplästes Tingsprotokollet av den 16 oktober 1703 och då man kom till de orden att de andra 2 hemmanen hava sina vretar i sina hagar men Ekhammar ingen, och därför förmenar Hans Excellens Fullmäktig att Klockarbordet har Ekhammars vret ----. Då sade Herr Prosten Welstadius att Ekhammar har lägenhet till vret i sin hage vid Tegelbruket så väl som de andra och inte behöva tillgripa Klockarbordets vretar. Kommissarien Becker expirade vad de hagar vidkommer som ligga på Näset där Tegelbruket är talar han intet om utan hans klagan vore om de hagar och vretar, som ligga norr om byn där klockaren haft vretar där har alla 3 grannarna en hage tillhopa, och de 2 grannarna hava därhos små vretar men Ekhammar ingen, utan klockaren har dem borta, det han nu på Rusthållets vägnar klagar över. Herr Prosten sade att Ekhammars vret är skogslupet och kan ej nu tagas upp som skall besiktigas. Detsamma påstod och länsman Ödman, därmed förfogade vi oss ut på platsen som är belägen norr om byn vid pass en ½ fjärdingsväg framom Kyrkan och Klockarstugan. Där oss uppvisades en vret och ett ängsstycke som avmätt blev och av hos följande karta ---. Herr Prosten påminde vid mätningen att ehuru väl Kommissarien Becker förr påstod det hade Ekhammar ingen vret i Norra hagen som de andra hans grannar i Kyrkbyn ägde. Emedan Norr--- andras vretar på kartan alltid vann --- 66 KK var en oupptagen vret SS dock stubbhuggen, vilket han påstod varit Ekhammars vret så att han intet därför kan säga klockarens vret lära svara mot de andra hemmanens vretar. Kommissarien Becker svarade att han intet kan vid den hagen eller stubbhuggne vreten, utan som det är tillsammans i Norrhagen där alla grannarna som fällt huggit och somliga svedjat somliga intet så kan det av Herr Prosten åberopade stubbhuggne stycket intet svara emot de andra oppbrukade stycken i övrigt påstod Kommissarien Becker att han vill bliva vid sin in actis förra Praetention. Herr Prosten och Ödman förbehöllo sig än en talan om urminnes hävden.

Vid avmätningen efterfrågades varest de rör skola vara som Herr Kyrkoherden sig vid tinget åberopat Klockarens vret skulle vara med omlagd då han inga sådana rör uppvisa kunde, utan allenast tvenne byrör mellan Näs by och Tibble som på kartan är med Litt: A och B betecknade, där han sig vill betjäna, som ock store Klockarängen twartaf, så att han har en del av Tibbleby och en del tillika med vreten i Näs Kyrkby. Själva vreten som klockaren innehaft är Litt: U, u den ena årvägen 1 tunna 24

kappar eller den andra Litt: U 1 tunna 14 kappar som gör årligt utsäde 1 tunna 14 kappar år och skogsjord.

Av allt detta min oförripliga mening att emedan Klockaren:

1:o för lantmätare Kietzling sagt samma vret blivit av dess förfäder och förra Klockaren upptagen.

2:o det samma tillstått vid tinget den 16 oktober 1703 så kan,

3:o hans senare invändning om urminnes hävd intet annat anses än för tvetalan, börandes efter Lag således stå vid sin första utsaga Kap 23 Tingm B:LL,

4:o är också hans första talan sannerligen likast, ty som samma åker intet ligger vid Kyrkan där Klockarstugan står, utan ½ fjärdingsväg därifrån längst bort mot skogen som av ör och skogsjord består, och därtill med, intet med Rå och Rör omlagt har ej heller någon regulair Figur som likväl alla riktiga fjällar gemenligen hava,

5:o har Rustningshemmanet på det stället intet sin fyllnad mot de andras hagar. Ty Litt: U är haga till Kronohemmanet som Grevinnan Stenbock haver i livstid. L:gg är beteshage till vederlagshemmanet. Litt:I har hela byn, och därinne uti var sin vret Nämligen 66 vret till vederlag hemmanet KK vret till livstidshemmanet och fast än SS skulle beräknas Rustningshemmanet mot dessa nämnde så har likväl Rustningshemmanet intet mot de andras hagar U och gg så framt icke Klockarvreten vore av dess hagställen upptagen som ock allt till hans Nådes Högvälborna Herr Baron och Landshövdingens mognaste omprövande ödmjukligast hemställa.

Ut supra

Lars Hoffstedt

Att detta är enligt med dess Concept attesterar

Johan Leitz

No 1395 pr. den 7 november 1735

Högvälborna Herr Baron och President så och Hög- och Vålborna Herrar Kammarråd.

Remitteras till Herr Assessoren Heikensköld

Hurusom jag blivit föranlåten, att i anseende till mitt frälsehemmans Kyrkobyn i Bro härad och Näs socken ringa och svaga ägor, begära där å behörig arv- och skattläggning till förmedling, och att den vederbörligen i orten är förrättad och för sig gången med mera därtill hörer, det täcktes Högvälborna Herr Baron och Presidenten och det Höglovliga Kongl Kammarkollegium gunstigast inhämta av det skattläggningsinstrument, som innelykt medföljer, uti Högvälborne Herr Baron och Landshövdingen Brauners brev, vilket han mig tillsänt att insinuera.

Jag låter även härjämte hörsammast följa mitt förmedlingsbrev på mitt ofta nämnde hemman, och rekommenderar med lika hörsamhet hos Vålborne Herr Baron och Presidenten samt det Höglovliga Kongl Kammarkollegium detta ärende till ett gunstigt avgörande och slut. Var med jag städse förbliver

Högvälborne Herr Baron och Presidenten samt det Höglovliga Kongl Kammarkollegii

Stockholm den 7 november 1735

Allra hörsammaste tjänare H V

Kyrkbyn

I årliga räntan är Ekhammar under större delen av 1500-talet upptaget som 3 gårdar om 2 markland. 1573 finns fortfarande 3 gårdar, men 1578 (mellanliggande år saknas) står endast 2 gårdar upptagna, under rubriken S:t Eriks landbor. 1594 nämnes åter 1 markland Ekhammar men nu under Kungl Maj:ts Arv och Eget.

Åren 1608 och 1611 (mellanliggande saknas) försvinner den tredje gården, men 1612 upptages under S:t Eriks landbor 2 gårdar i Kyrkbyn varav åtminstone den ena är 2 markland jord. Räntan är densamma för båda gårdarna.

Detta är alltså första gången vi möter Kyrkbyns namn i föreliggande handlingar.

Pr. den 7 november 1735

Såsom mitt frälsehemman 3/4 mantal kyrkbyn i Bro härad och Näs socken är av så ringa ägor och lägenheter, att det ej kan svara emot ovannämnda mantal, mindre att åbon någonsin förmått erlægga

och betala de där avgående årliga utlagor, så att jag blivit föranlåten på samma hemman förmedling söka i anledning varav behörig arv och skatteläggning den 1 och 2 september sistlidne är förrättad, varigenom är befunnet, åt ovannämnda hemman ej gör skäl för mer än 5/8 dels mantal, som det till Höglovliga Kammarkollegii vidare aprobation insända skatteläggningensinstrumentet närmare utvisar, fördenskull har jag härmed, å min sida velat merbenämnde hemman i Näs Kyrkby, nu och i framtiden, skatteläggningen innehåller, över vilken jag försäkrar icke skola gravera åbon, utan håller söka hemmanets konservation och bibehållande, på det så väl Kungl Maj:t och Kronan som jag alltid må njuta, vad därav utgöras och erläggas bör;

Anhållandes härjämte att detta hemman till samma mantal å Kongl Majt och Kronans sida må bliva förmedlat, på det åbon även må till godo njuta denna förmedling uti Krono-utskylderna Stockholm den 6 november 1735.

Pr den 29 januari 1796

Ödmjukt Memorial!

1796 den 13 februari remitterat till 1 sta---

Närslagde 1735 års förmedling skatteläggning å Frälsehemmanet Kyrkbyn i Näs socken, Bro härad och Uppsala län, har nu i Lantmäterikontoret behörigen blivit genomsedd och jämförd med Lantmätaren Lars Kietzlings år 1701 däröver författade karta och beskrivning; Vid prövningen befanns ett stycke mossvallsäng under Lit. a H H utförd till 2 lass hö avkastning, lasstalet uti den vid acten varande kartbeskrivning uteslutet;

I övrigt ej något att anmärka, varföre berörde skatteläggning, tillika med Landshövdingeämbetets skrivelse härjämte återsändes till Eder Excellens och Höglovliga Kongl Kammarkollegii närmare prövning och fastställande.

Stockholm den 26 januari 1796.

Under Herr Landshövdingen Överdirektören och Riddaren af Wetterstedts frånvaro
Jonas Brolin   G Kalmberg

1796 års remisser

Till Höglovliga Kongl Kollegii om frälsehemmanet Kyrkbyn i Näs socken, Uppsala län.

Pr den 7 november 1735

Högvälborne Herr Baron och President samt Hög- och Välborne Herrar Kammarråd

Remitteras till Herr Assessorn Heikensköld

Härjämte varder Högvälborne Herr Baronen och Presidenten samt Kongl Kammarkollegium hörsammast tillhanda sänt den skedda skatteläggningen på frälsehemmanet Kyrkbyn i Bro härad och Näs socken, med lantmätarens beskrivning, samt vad därvid har varit att andraga, lämnades Högvälborne Herr Greven och Presidenten von Fersen dess förmedlingsbrev därpå, hos Högvälborne Herr Baronen och Presidenten samt Kongl Kammarkollegium inleverera förbliver.

Högvälborne Herr Baron och Presidenten samt Höglovliga Kongl Kammarkollegii

Uppsala den 4 november 1735

Ödmjukaste tjänare H Brauner

Kommuniceras Överdirektören Vålbemälte Jacob Nordenbeck till overseende den 14 november 1735 Stockholm ad mandat S Lejonmarck

Ekhammar

Renskrivet från Svenngårds kladd av Agneta Allerstav 1992.

Larsmässoafton 9 augusti 1370 skänkte Ingegärd på Benhamra samtidigt med att hennes dotter Elin blev nunna i Klara kloster vid Stockholm till klostret ett markland jord i Ekhammar, Näs socken. Hennes son i första giftet Magnus (Måns) Trotteson (av Ekaslakten) godkände överlämnandet av gåvan.

I gåvbrevet står bl a att egendomen överlämnades "til evärdelika ägho me allum tillaghum hus ok jordh, aker ok eängh, sioghä ok fiskäwatn, ok alt thet the fornämpdä gotzen til liggär, när ok fiärran ängtä undantaghin, skiptä ok sälja, rorä ok wendhä äftär sinum äghin wilja oqwallendä af nokrum mannä, ok thet sama markland jordh sum Jacopper Maszunth sittär opa, ther ganger af hwart ar thwa marker pänningä ok IIII pund corn."

Ovannämnda gåvobrev har gått förlorat, men innehållet finns kvar i två avskrifter, som gjorts av två av 1600-talets lärda män, nämligen riksantikvarien Joh Hadorph och kyrkohistorikern Cladius Arrhenius Örnhiälm. Det i brevet nämnda namnet på den, som då brukade Ekhammar, nämligen "Jacopper Maszunth" är Hadorphs avskrift under det att Örnhiälm tolkat namnet som Maazmoth. Sannolikt är att mannen hetat Jacob Matsson

Vad det övriga innehållet i brevet angår, torde det inte vara några svårigheter att förstå, att nämnda markland i Ekhammar skänktes för evärdelig ägo med alla tillagor (inkomster) hus och jord, åker och äng, sjö och fiskevatten och allt det som hör till förutnämnda egendom, när och fjärran, ingenting undantaget, i okvald ägo. Det är samma jord, som Jacob Matsson bor på och som årligen räntat två mark penningar och fyra pund korn.

Ovannämnda Ingegärd Jonsdotter eller Johansdotter, som hon ibland nämns, hade varit gift med Ekaättens stamfader, riddaren och riksrådet Trotte Petersson, som var död 1364. De hade två söner och fyra döttrar och den son, som nämns ovan och som godkände gåvan till Cecilia Månsdotter, som genom gifte med Erik Johansson (Vasa) blev moder åt Gustaf Vasa. Ingegärd Jonsdotters fader, Johan Magnusson, var lagman i Västmanland omkring 1335 och blev riddare 1337, troligen vid kung Magnus kröning, enligt "Ättartavlor" för äldre svenska frälsesläkter. Han ägde Benhamra i Vad socken, Vallentuna härad. Hans fader Magnus Gregersson, 1285-1319, var riddare och riksråd och lagman, även han i Västmanland. Han i sin tur var son till Gregers, en oäkta son till Birger Jarl. År 1272 bytte Gregers till sig Ängsö mot en egendom i Närke.

Efter denna lilla utvikning återgår vi till Ekhammar.

På Sankta Elisabets dag, den 19 november 1378 skänkte ovannämnda Ingegärd Jonsdotter och hennes man i andra giftet, Henrik Reventlow, till Klara kloster vid Stockholm ytterligare "ett markland jord som kallas Näs som ligger vid Almarnästeke". I detta gåvobrev är visserligen Ekhammars namn ej utsatt men ordalydelsen är densamma, som i förra förutnämnda brev och de agerande personerna äro desamma, varför den bortskänkta jorden med största sannolikhet också tillhört Ekhammar, fastän namnet utelämnats. Brevet är beseglat av Henrik Reventlow och hans hustru Ingegärd samt hennes söner i första giftet, Magnus och Johan Trotteson samt mågarna Lafrin Biörnsson och Tideka Pinogh och Conrad Gioritz.

Men 1460 bytte ärkebiskop Jöns Bengtsson Oxenstierna av någon anledning bort några av biskopsbordets gårdar på annat håll i Uppland emot ett markland jord i Ekhammar, som sålunda i sammanhang därmed kom att tillhöra kyrkogodsens, vars brukare kallades S:t Eriks landbor.

Enligt Upplands handlingar "Årliga räntan" bestod Ekhammar under 1540-talet av 3 gårdar om vardera två markland jord, som tillhörde S:t Eriks landbor, och den av konungen tillsatte fogden Mårten Hansson, 1544-1548. I och med Västerås recess 1527 indrogs alla kyrkogods till kronan och lades i en del fall under konungens "arv och eget", men först 1559 upptages en av gårdarna i Ekhammar under denna rubrik i "Årliga räntan".

Enligt "Årliga räntan" för 1573 förlänades alla gårdarna i Ekhammar till Friherre Nils Gyllenstierna, men redan året därpå, alltså under Johan den III:s regering, hade en av gårdarna vederkänts genom landbofogden Jöns Trulsson, och kom därigenom åter under konungens arvegods. 1591 synes en av gårdarna hava blivit förlänt en man vid namn Herman Nothusen för hans livstid.

Av de övriga två gårdarna har den ena från slutet av 1500-talet fram till 1600 brukats av en man med namnet Peder och den andra av landbon Hans. Bönderna kallas alltså S:t Eriks landbor, men de båda gårdarna få från och med 1612 beteckningen Kyrkbyn i stället för Ekhammar.

Efter ovannämnde Peder kom en brukare, som hette Erland och han fortsatte till 1624, då han troligen dog, eftersom för 1625 finns antecknad hestrun Marit.

Den andra gården som brukats av Hans, enligt ovan, tycks efter anteckningarna att döma ha legat öde och icke blivit brukad från 1604 till 1610. Åren närmast därefter till 1615 hade tre olika bönder brukat gården och först därefter kom det en brukare, som fortsatte till omkring 1625.

Som nämnts i tidigare beskrivningar av gårdar i Näs socken är jordeböckerna från 1600-talet så illa skadade, att man endast i några fall kan få erforderliga uppgifter om dem.

Den ena av de tre gårdarna i Ekhammar övergick som ovan sagts till Gustaf I:s arv och eget. Den 16 maj 1629 tillbytte sig ståthållaren Lars Skytte av Kronan den gården i Ekhammar mot gods på Munsö.

Lars Skytte dog 1634 och då ärvde hans dotter Elisabet egendomen. Hon var gift med landshövdingen Frans Crusebjörn. Enligt Almquist "Frälsegodsen" byggdes säteri på 1630-talet, men enligt Bro härads dombok den 7 augusti 1680 säges att Ekhammar, Näs socken, är gammalt säteri, men icke synnerligen bebyggt. Brukas till hälften "haver ock herrskapet där sin egen avel".

Efter Frans Crusebjörns död 1654 återgick Ekhammar till Skyttes sterbhus och sondottern Britta Skytte, som 1659 gifte sig med friherre Jacob Duwall. Han bortbytte 16 september 1661 egendomen till greve Johan Oxenstierna av Croneborg (död 1664). Dennes änka Christina Soop, gifte sig 1668 med sin syssling, riksrådet friherre Gustaf Soop af Limingo, som ärvt Granhammar, och därigenom fick Ekhammar och Granhammar samma ägare.

I Bro härads dombok står det den 31 januari 1681, att säteriet Ekhammar bestod av ett hemman, som salig Herr Gustaf Soop byggt "ej aldehles så wähl som ett Bondhehemman". Säterifriheten blev därför indragen samma år. Den 15 november 1690 reducerades egendomen till kronan och tilldelades kavalleriet och Generalmajor Axel Wachtmeister på rustning. Denne var gift med grevinnan Anna Maria Soop. Den sistnämnda och hennes broder Carl Gustaf Soop ingåvo till reduktionskommissionen en del närmare förklaringar angående ovannämnda 1661 års byte, varav framgick, att vederlaget vid bytet varit köpgods, som sedan vid privat byte blivit frälse. Reduktionsdeputerade funno vid ny prövning av ärendet, 1701, att Ekhammar fått frälse natur och därför bort restitueras till sina förra ägare. Då det emellertid redan blivit tilldelat kavalleriet, skulle de få ersättning på annat håll.

Låt oss nu övergå till de övriga gårdarna i Kyrkbyn som tillsammans med Ekhammar bildat ett godscomplex av de 6 markland jord som ovan nämnts. De har ännu inte fått några särskiljande beteckningar i handlingarna men längre fram får de numreringarna Kyrkbyn 1 och Kyrkbyn 2, vilka därför här komma att användas redan nu.

Kyrkbyn 1 köptes i december 1642 av Kungl Rådet Greve Gustaf Horn från kronan och 1675 står han fortfarande upptagen i jordeboken såsom ägare. Frammot 1680-talet innehades egendomen av Herr Gustaf Soop och sedermera av hans arvingar i vederlag för Bista i Kalmar socken.

Under sista hälften av 1680-talet var det Generaltullförvaltaren och Kammarrådet Herr Brynte Cronsköld som hade egendomen och från 1690 generalmajoren Axel Wachtmeister. Därefter arrenderades den av rådmannen i Stockholm Jonas Hansson Merling. Ett häradsprotokoll från den 6 oktober 1691 ger en intressant bild av egendomen och återges därför här:

"I anledning av Kungl Maj:ts resolution av den 18 september 1691 begärde Monsieur Nils Gavelius å Generalmajorens högvälborne Herr Axel Wachtmeisters vägnar, att Rätten skulle mäta och värdera den bebyggelse, som Rådmannen Välaktad Jonas Hansson Merling anlagt på Ekhammars kronohemman, vilket salige Kammarrådet välborne Herr Brynte Cronsköld såsom frälse uti 7 år innehaft och hur mycket den övergick den årliga bebyggelsen som bort göras. Emot detta inkom Rådmannen Herr Jonas Hansson Merling med en skrivelse, och tillkännagav däri, hur han för viktiga beställningar och ämbetssysslors skull icke kunde inkomma, icke heller salige Kammarrådets Välborne Herr Brynte Cronskölds änkefru högvälborna Fru Anna Catarina Flemmings fullmäktige och bokhållare, emedan högvälborna Fru efter Göta Rikets Hovrätts kallelse måste den 14 dennes inställa sig inför Kungl Hovrätten uti Jönköping", osv.

Därpå fortsätter Merling i sin skrivelse, "att han förmodar, att han icke kan anses annorlunda än såsom en arrendator, som för det han kostat på gården bör hava sin betalning och den räkning han förut inlämnat och som blivit Herr Generalmajorens bokhållare meddelad, men ännu inte återgiven säger sig Rådmanen kunna bestyrka med attester och beediga om så fordras. För övrigt bör komma i konsideration, hur diken voro igengrodda och gårdsgårdar lågo för fäfat, när han kom till hemmanet. Sedan inlade S:r Gavelius den erhållna räkningen, men ville icke svara därpå, utan höll sig till Kungl Maj:ts resolution, och för övrigt sade han, att rådmanen alltid tillföre tagit fruns parti och han ansåg honom som den som representerar hennes person. Han överlämnade till Rättens omprövande, hur tegelbruket alldeles förlorat var och begår däröver laga värdering, så att rådmanen måtte allt sådant uppfylla, vilket Rätten tog i övervägande, men fanns sig icke kunna yttra avgiva något utlåtande angående husröta på själva mangården, förrän det uppvisats hur den varit vid tillträdet, vilket pålades rådmanen att visa till nästa ting. Men vad ladugårdsbyggnaderna angår, så bör Fru Anna Catarina Flemming för den bebyggelse rådmanen Jonas Hansson Merling därpå nedlagt gottgöra i avräkning på årliga byggnaden som följer, först 1 stall med ny syll och 3 varv nytt virke upptill med behållet rör och halmtak tillika med en loge med 2 golv lagad med nytt och gammalt virke samt nya dörrar, gångjärn med lås, bibehållen till väggar och tak, beräknat tillsammans för 3 års byggnation, därefter 1 loge med tvenne golv, nyuppsatt, det ena golvet 17 alnar det andra 12,5 alnar långt, logen 6 alnar lång mellan knutarna, även för 3 års byggnad. En kölna (torkhus) nyss uppbyggd, 11 1/4 alnar lång och 11 varv hög, med tvenne maltlavar, ugn med dubbla valvkåpor samt rökhus över, anses för 3 års byggnation.

Portlidret med brådtak och ny port sattes för 1/5 års byggnad. Således njuter Fru Flemming, som innehaft hemmanet endast 7 år, en överbyggnad av 3,5 år, som Nämnden värderade till en summa av 30 daler kopparmynt.

Vad gärdesgårdarna angår så anses de merendels försvarliga, med undantag kring tegelhagen, där 160 par är förlorade. Omkring Rankhushagen har rådman Merling satt upp några hundra par, varför de bliva mot varandra rescontrerade (avräknade) och vad dikena angår så är de mestadels rätt bra och där brister finns, lovar brukaren Jöns Olofsson att rätta till dessa. Humlegård enligt husesynsordningen finns icke, varför härför bör erläggas 6 öre silvermynt årligen.

Vad tegelbruket angår, fann nämnden säkrast att till dess värdering med sig adjungera en bygg- och murmästare.

Ovannämnde Jonas Hansson Merling blev e o rådman i Stockholm den 9 mars 1681 på konung Karl XI:s tillskyndan och ordinarie 1687. Han dog 16 september 1697. I ett brev 1680 till överståthållaren befäller kung Karl XI denne att installera inspektoren Jonas Hansson till rådman i Stockholm, därför att han haft olägenhet av fiendens invasion i Bohuslän och därvid icke endast förlorat sin tjänst utan vid Vänersborg sedan största delen av sin egendom bestående av master och trävaror.

Det var en liten utvikning. Nu återgår vi till Kyrkbyn 1.

Denna egendom var ännu i Soopska ättens ägo. Det var friherrinnan Anna Maria Soop som innehade den. År 1706 gifte hon sig med friherre Carl Gyllenstierna (död 1723) och sedan återfinns han i jordeböckerna såsom ägare några år framåt.

Ekhammar (2)

Ur Svenngårdska samlingen

Maskinskrivet manus för hembygdsföreningens Medlemsblad

Texten tolkad av Agneta Allerstav; kopior av original

Översatta blad från handlingar rörande Ekhammar.

Nu med tillrättalagd stavning av Gudrun Sandén, 2000.

Kyrkbyn 2

hade 1611 en brukare, som hette Erland fram till 1624 och sedan hette brukaren Anders (Olsson) ända fram till 1680 eller kanske längre. Om det är en och samma person eller flera kan inte sägas, men 56 år är en lång tid och det kan tänkas att två personer med samma namn brukat gården.

Kungl Rådet och Fältmarskalken Lennart Torstensson fick 1647 denna egendom till evärdeligt frälse. I Almquists "Frälsegodsens" anges egendomen till 4 mantal och måste sålunda ha omfattat båda kronohemman i Kyrkbyn, som enligt jordeböckerna omfattar tillsammans 4 markland jord. Efter hans död 1651 övergick egendomen till hans son Anders Torstensson.

Häradsnämnden berättade 1682, att Greve Anders Torstenssons hemman i Näs by (Kyrkbyn) låg helt i vanhävd, varför häradsattest lämnades på de av Greve Torstensson åt bonden där beviljande frihetsår enligt frihetsbrev av samma år, vilket underställdes landshövdingen för vidare ratifikation.

Följden av detta blev 2 års frihet, sedan en synenämnd uttalat att hemmanet till hus, gården och gårdar var helt nedrutet, ängen mager, dikena förfallna och åkern mestadels i linda, så att det icke under 2:ne frihetsår kunde repareras, fastän det fanns skog därtill.

Den 19 maj 1685 gav Greve Anders Torstensson tolvmannen Jöns Olofsson, som förut brukat ett skattehemman i Tibble, löfte om fyra års frihet från ränta för att upprätta hans frälsehemman i Näs kyrkby, som genom många utståndna besvär under förflutna krigstider råkat i ödesmål. Greve Torstensson begärde, att häradsrätten skulle ge intyg om hemmanets beskaffenhet med avseende på hus, gärdesgårdar, diken och åkrar och samtidigt att samma frihet behövs för egendomens förbättring, så att han kan göra en underdånig ansökan om frihet från kronans utskylder. Rätten intygade, att åkern var helt förfallen, därigenom att ingen gödsel tillförts på sex år och vretarna låg i linda, dikena voro igenfallna, gärdesgårdarna nedfallna, husen så förfallna, att i mangården inte fanns någon användbar stuga men 4 odugliga bodar, ett drickshus utan syllar och tak, en badstuga utan tak och ugn, ett portlider av dåligt virke och utan tak. Även ladugården var bristfällig, likaså en sädeslada. Och så övriga småhus voro förfallna. Rätten verifierade bristerna och saken kunde underställas landshövdingen för ratifikation.

Sannolikt följde landshövdingen häradsrättens förslag och beviljade ansökan, så att brukaren fick möjlighet att återupprätta gården.

År 1683 den 9 juni har Kungl Maj:t allernådigast förlänt detta hemman till Kungl Rådet Greve Anders Torstensson och dess hustru Grevinnan Fru Christina Stenbock i livstiden. Hon dog 1719.

1691 utsågs Jöns Olofsson i Näs Kyrkby och Olof Ersson i Berga att syna och besiktiga klockarbolet i Näs, som komminister Petrus Hedman skulle tillträda. När sedan komministern visade utdrag ur visitationsprotokollet, framgick därav, att kaplanen ej hade något boställe här utan måste bo hos kyrkoherden i Ryd med lång väg mellan kyrkorna. Kaplanen skulle få tillträda de hus och ägor, som klockareänkan, hustru Karin innehade. Hon uppgav emellertid att klockarbolet inte hade några ägor, utan de hörde under Näs by. Hon påpekade även att huset, som hon bodde i, hade hon låtit bygga av Tibble skog. Hon skulle avstå marken, bara hon som åldrig kvinna fick sitta i stugan.

Efter omnämnda brukare Anders Olsson kom Jöns Olsson. Omkring 1700 hette brukaren Lars Tomasson till 1707, varefter hans änka skötte gården och därefter några år Per Larsson, sannolikt en son till den närmast föregående.

Omkring 1710 började en bonde vid namn Jan Olsson. Det tycks ha varit en arbetsam och duktig man ty under de närmaste åren därefter sitter han som brukare av alla tre gårdarna. Från Kyrkby nr 1 blev han enligt papperen av någon orsak avsatt, och på Kyrkbyn nr 2, som enligt brev av den 12 juli 1721 blivit kaplansboställe i stället för Frölunda, övertogs brukningen till synes av Kaplanen Petrus Spillhammar.

På huvudgården Ekhammar finns Jan Olsson emellertid kvar 1734. De två hemman Kyrkbyn 1 och 2

synes ha blivit förmedlade, d v s deras ränta och mantal ha blivit nedsatta, kanske på grund av att de ej lämnat erforderlig avkastning. De betecknas vid den tid det här gäller såsom 10 öresland, mot att de från början betecknats som 16 öres land.

Längre fram under 1700-talet övergick Ekhammar genom arv till Greve Albrekt von Lantingshausen, född 1781, död ogift 1856. Arvet övergick då til hans syster, Johanna Carolina von Lantingshausen, gift 1:o med hovmarskalken friherre Nils von Höpken, 2:o 1833 med Översten Albrekt Magnus Haij.

Den 14 mars 1857 sålde hon Ekhammar till kabinettskammarherren Carl Magnus Björnstjerna. Hennes systerson, Erik Rålamb, klandrade emellertid denna försäljning med påföljd, att Bro Häradsrätt den 22 september 1857 förklarade kabinettskammarherren Björnstjerna skyldig att nästföljande fardag, den 14 mars 1858 avträda egendomen till Rålamb såsom varande rätt bördman. *Renskrivet från Svenngårds kladd mars 1992 av Agneta Allerstav.*

Ur Svenngårds material rörande Ekhammar.

Anteckningar till ägarelängd för Ekhammar i Stockholms Näs socken.

Ekhammar, 1 mantal hörde under medeltiden till Klara kloster, till vilket gården skänkts av Måns Trotteson av den s k Ekasläkten. Vederkändes till klostret av Gustaf Wasa till arv och eget samt byttes från kronan den 16 maj 1629 av Lars Skytte.

Lars Skytte av Sätra, född i mitten av 1570-talet, död 1634, ståthållare på Stockholms slott. Gift 1:o med Brita Håkansdotter. Han tillbytte sig Ekhammar den 16 maj 1629 från kronan mot gods på Munsön.

Gift 2:o 1623 med Anna Posse. (Elgenstierna tab 2)

Hans dotter i första giftet:

Elisabeth Skytte af Sätra, ärvde Ekhammar. Gift 1629 med landshövdingen Frans Crusebjörn, född 1605, död 1654. Efter hans död återgick egendomen till Lars Skyttes sterbhus och dennes sondotter: (Elgenstierna tab 9)

Brita Skytte af Sätra, född 1642, död 1687. Gift 1659 med landshövdingen Jacob Duwall, född 1625, död 1684. Bortbytte Ekhammar 16 september 1661 till: (Elgenstierna tab 2)

Johan Oxenstierna af Croneborg, född omkring 1615, död barnlös 1664, greve och landshövding. Gift 1642 med Christina Soop, född 1627, död 1677. Hon gifte om sig med sin syssling generalguvernören friherre Gustaf Soop af Limingo, född 1624, död 1679.

Häradets dombok den 31 januari 1681 säger, att säteriet Ekhammar bestod av ett hemman, som salige Herr Gustaf Soop byggt ej så väl som ett bondehemman, varför säterifriheten blev indragen år 1681. Reducerades den 15 november 1690. (Elgenstierna tab 4)

Ekhammar

Enligt Petter Arosanders karta 1690 (Lantmäteristyrelsen) bestod Ekhammar av 3 hemman:

1 mantal krono: tolvmannen Jöns Olsson, som generalmajor (Axel) Wachtmeister rustade för

2 mantal frälse: Salige Greven Anders Torstenssons grevinna (Christina Stenbock): tolvmannen Jöns Olsson och Lars Jöransson

Till Ekhammar hörde även en kyrkojord, som klockaren brukade, stor skog och äng, samt ett tegelbruk med tegellada.

Enligt häradets dombok den 16 oktober 1691 hade kammarrådet Brynte Cronsköld innehaft Ekhammars kronohemman i 7 år som frälse.

1691 6/10 fol 424: häradets dombok.

Generalmajoren Axel Wachtmeister lät begära syn på den byggnad, som Jonas Hansson Merling

anlagt på Ekhammars kronohemman, vilket salige kammarrådet Brynte Cronsköld såsom frälse i 7 år innehaft.

1699 9/6 fol 1162: häradets dombok.

Fältmarskalken och presidenten Axel Wachtmeister emot inspektör Sylvester Biugg angående Ekhammars arrende.

1701. Enligt Lars Kietzlings karta 1701 (Lantmäteristyrelsen) bestod Ekhammar av:

1 kronohemman: anslagit till riksrådet Gustaf Soops arvingar i vederlag mot hemman i Calmar socken, som dem fråntagits.

2 kronohemman: grevinnan Christina Piper njuter röntan i livstid.

3 kronohemman: rustningsstam, som fru grevinnan Anna Maria Soop rusta för.

Albrekt von Lantingshausen, född 1751, död 1820, greve, överkammarherre. Ärvde Ekhammar. Gift 1777 med Johanna von Stockenström, född 1754, död 1809. (Elgenstierna tab 2)

Deras son:

Erik Albrekt von Lantingshausen, född 1781, död ogift 1856, greve, kapten. Ärvde Ekhammar. Hans syster:

Johanna Carolina von Lantingshausen, född 1787, död 1859, ärvde Ekhammar efter sin broder.

Gift 1:o med hovmarskalken friherre Nils von Höpken, född 1774, död 1829:

Grift 2:o 1833 med översten Albrekt Magnus Haij, född 1776, död 1847.

Den 14 mars 1857 sålde hon Ekhammar till kabinettskammarherre Carl Magnus Björnstierna för 50.000 riksdaler riksmünt, vilket köp hennes systerson Erik Rålamb klandrade med påföljd, att Bro häradsrätt den 22 september 1857 förklarade Björnstierna skyldig att nästföljande fardag den 14 mars 1858 avträda egendomen till Rålamb såsom varande rätt bördeman. (Elgenstierna tab 2)

Hennes systerson:

Erik Axel Rålamb, född 1829, död 1908, friherre, godsägare. Erhöll lagfart 1863 på Ekhammar, som han 1886 sålde till apotekare Pripp.

Gift 1:o 1861 med Lovisa Carolina Ottilaia Adelborg född 1841, död 1879.

Gift 2:o 1887 med friherrinnan Sofia Fredrika Carlotta Rålamb, född 1848, död 1925. (Elgenstierna tab 2)

Johan Wilhelm Pripp, apotekare. Enligt lagfart den 5 maj 1886 på Ekhammar, som han 1892 sålde till Johan Larsson.

Gift med Fanny Sofia.

Johan Larsson.

Erhöll den 19 januari 1892 lagfart på Ekhammar, som han 1904 sålde till Simeon Emil Mossberg.

Simeon Emil Mossberg.

Erhöll lagfart den 10 maj 1904 på Ekhammar, som 1907 från hans sterbhus övergick till E Mossbergs Trävaruaktiebolag.

Den 4 september 1905 har Mossberg såsom gåva överlämnat hemmanet Ekhammar 1:2 till Stockholms-Näs församling. Genom köpebrev den 12 maj övergick återstoden av egendomen till friherre Sigfrid Rålamb.

Erik Anders Sigfrid Rålamb, son till ägaren närmast före Pripp, född 1864, död ---, friherre, godsägare. Erhöll lagfart den 18 oktober 1916 på Ekhammar. Gift 1907 med Elma Rosina Elisabeth von Hartman, född 1876.

Enligt telefonsamtal från doktor Ferdinand Nilsson har följande personer ägt Ekhammar sedan baron Rålamb.

- 1 N N Åkerlind
- 2 Trävaruhandlaren Johansson
- 3 Kapten Schyberg
- 4 Direktör Nils Erik Nelsson (Nielsen)
- 5 Sedan 1940 doktor Ferdinand Nilsson

Ekhammar K B 22 Ce Fol

Handskrivet av Svenngård

Sankta Clara Minne eller berättelsen om det gamla Sankt Clara Kloster

År 1460 haver ärkebiskop Jöns af Biskopsgodsen uplåtit till Sankta Clara Kloster Skedbo Qwarn med Brytiogården i Skedede (12½ örtugland jord i Harabro) 12½ örtugland jord liggande i Edbo socken i Närdinge Hundare med allt tillbehör emot 1 markland jord i Ekhammar i Näs socken i Bro Härad och 10 öresland jord i Selkanareke (Salnecke) i Gryt socken i Hagunda Härad.

Dombok 1651 12/5	fol 491
" 1660 10/1	" 399
" 1660 6/6	" "
" 1667 21/2	" 487
" 1667 28/9	" 473
" 1667 28/9	" 495
" 1670 17/1	" 336
" 1680 7/8	" 535

Ur domböckerna

1660-10-01

Ännu en lödig mark silver, som grevinnan högvälborna fru Christina De la Gardie praetenderar Ekhammars frälsehemman i Näs socken, till välb: Jonam Bure, uppbjöds 2 gången.

1660-06-06

Bland nämndemännen:

Pär Mickelsson i Tibble

Pär Andersson i Tibble

Ekhammar uppbjudet av välb: herr Jona Bure 3 gången.

1669

Thomas Thomasson i Ekhammar citerat Anders Jönsson och Erick Andersson i Björkebo om en ruinerad gräns, intet comparerat, bötar 3 mark.

1671

Fogden vid Ekhammar Christer Christersson framhade för Rätten Lars Thomesson i Ekhammar om begånget lönskaläge med konan Kerstin Johansdotter, tjänstehjon på Ekhammar, nu borta.

Christer bestod sin gärning och ville för sig och henne plikta. Efter som Lars Thomesson består gärningen och nu andra gången igenkommer med lönskaläge, böter han dubbele böter 80 mark silvermynt. Jämväl varje pliktig efter sin gjorde tillsägelse avlägga hennes bot 40 mark, dock så att hon sökes först härom att ställas för Rätta vid nästa Ting; I övrigt remitteras båda till kyrkoplikt.

1681

Näs socken, Ekhammar ett hemman. Salig Herr Gustaf Soop byggt ej alldeles så väl som ett bondehemman, brukas av en bonde till hälften, och herrskapets avel som hälften av fodret förtärer.

1685

Samma dag drog länsmanen välaktade Erich Johansson för Rätta, drängarna Oluf Andersson och Johan Hendrichsson tegeldrängar under Ekhammar, för begånget slagsmål med varandra, men som de bägge nekade till slagsmålet, och allena tillstodo att hava något trätt med munnen och bannat, varför lovade de godvilligt att giva till Näs kyrka en kanna vin.

1685

Ekhammar med dess tegelbruk, uppbjudes av Generaltullförvaltaren välbemälte herr Brynte Cronsköld till fasta, tredje gången.

1686

Då även beviljades kammarrådet herr Brynte Cronsköld fasta på Ekhammar och dess tegelbruk, som utan klander finnes lagståndet uti juli och herr kammarrådet igenom byte mot Elingstorp i Västergötland tillkommit haver.

1680

Upplästes Hans Nådes Landshövdingens brev av den 11 augusti sistlidne angående contribution till jägarelappars anskaffande samt ett och annat dess brev av samma dato och innehåll att gamla odugliga hästar och kreatur icke, som vanligt är, skola utdrivas, utan till visst rum skaffas att vänta vargar på luder, och där de icke kunna det bringas levandes utan dö vid gården, så skola de nedgrävas, på det de icke må vara vargarna till spis, utan de som sagt är till luderplatsen vänjas, därest de lättast utdödas kan.

1689

Såsom befallningsman W:tt Paul Jönsson utverkat citation, å sitt herrskaps och sterbhus vägnar på högvälborna Fru Anna Flemming, angående skogsdelning mellan Ekhammar och Näs gårdar, ty ursäktade rådmannen Högaktade Herr Jonas H Mehrling högtbemälte Fru Flemmings uteblivande, efter dess salig herre samma dag skulle begravas.

1689

Efter Hans Nådes Högvälborne Herr Jacob Gyllenborgs skrivelse av Uppsala Slott de dato den 12 sistlidne september bliver härmed till Kungl Maj:ts Ständers Bancos säkerhet (dock med förbehållen Kongl Maj:ts Höga Rätt) inprotokollerade salig kammarrådets välb:ne Herr Brynte Cronskölds gård Ekhammar och tegelbrukets västra gård som brukas till hälften. Åkerby hemmanet 1 kunnandes Rätten ej annat attestera, än att ovanbemälte gård, bruk och hemman här vid Rätten, icke finnas medelst någon inteckning eller uppbud för detta graveras.

1689

Uppå Hennes Grevliga Nådes Fru Christina Stenbocks vägnar begärde befallningsman W:tt Paul Jönsson delning mellan Näs Kyrkby och Ekhammars skog, varom Fru Grevinnan låtit citera Högvälborna Fru Anna Flemming. Då uppå Hennes Nådes Fru Flemmings vägnar rådmannen uti Stockholm Högaktad Herr Jonas Hansson Merling skriftligen skogsdelningen beviljade så vida Hennes Grevliga Nåde behagade bevilja delning både i åker och äng, vilket allt Rätten konsenterade att i laga tid förrättas. Helst befallningsman Paul Jönsson därmed är nöjd; Dock såsom Hennes Grevliga Nåde icke begärt delning i åker och äng, ty förbehöllt sig Paul Jönsson det Högvälborna Fru Flemming måtte bekosta däruppå praestera och bestå.

1691-08-02

Specialuträkning å räntan för Ekhammar finns i Kammarkollegii första provinskontor, konvolut 83:3 sid 204.

1690-11--

Skatteläggning å Ekhammar finns i Kammarkollegii första provinskontor, konvolut 83:1 sid 376.

1691-12-22 Specialuträkning av räntan för skatteläggning av kronohemmanet Ekhammar finns i kammarkollegii första provinskontor, konvolut 83:1 sid 349
1691 Rannsaking å Ekhammar finns i Kammarkollegii första provinskontor, konvolut 83:3 sid 191.

1692-08-30 Länsstyrelsens betänkande angående skatteläggning av Ekhammar finns i Kammarkollegii första provinskontoret, konvolut 83:1 sid 1119.

1692-10-03 Uträkning av räntan för Ekhammar finns i Kammarkollegii första provinskontor, konvolut 83:1 sid 1160

1690

Näs socken

Ekhammar, Kongl Maj:ts arv och eget hemman 1 av 10 $\frac{1}{6}$ öres land blivit 1690 anslagit Generalmajoren Högvälborne Herr Axel Wachtmeister till Rustnings stam och förr possiderat av Högvälborna Fru Anna Flemming, ränta efter kronans jordebok 40 daler 11/: 4 $\frac{4}{5}$ th och 19:1:9 $\frac{3}{5}$ efter mantalet och medan ingen karta vid senaste skatteläggningen varit vid handen bliver proportionaliter Skattlagt till 40 daler 20/: silvermynt in alles medn sedermera revat av lantmätaren Arosander och befunnit av följande villkor efter dess description.
Årligt utsäde 13 tunnor 10 $\frac{2}{3}$ kappar där av 10 tunnor av andra graden a 7 mk 17:16, 3 tunnor 10 $\frac{2}{3}$ kappar tredje graden a 5 mk 4:5:8
Summa 21:21:8

Ängen: 17 $\frac{1}{2}$ lass därav 12 $\frac{1}{2}$ lass gott hö a 16: 6:8, 5 lass sämre a 8/: 1:8
Summa 7:16:-

För god skog, gott mulbete och litet fiske, ökas på mantalet 20/: 8:10:16
Summa 37:16:-

Vilken ränta 37 daler 16/: silvermynt det och prövades väl kunna draga och således skatta för 1 mantal.

Asker. Kronohemman 1 Kungl Maj:t och Kronan hemfallet och blivit 1684 skattlagt till 26 daler 19/, jordeboksräntan samt efter mantalet till 19:1:9 $\frac{3}{5}$ gör 45 daler 20/: 9 $\frac{3}{5}$ th:r. Samt 1690 Kamrer Välbetrodde Johan Andersson till rustningsstam anslagit och provisionaliter för en liten tid efter gode mäns utsago utsatt till 55 daler 16/: silvermynts ränta uti allt men nu sedermera utav lantmätare Arosander revat och på kartan utsatt med description av följande villkor:

Årligt utsäde 17 tunnor 8 kappar därav 8 tunnor av första graden av 9 mk 18:-:-, 6 tunnor av tredje graden a 5 mk 7:16:-, 3 tunnor 8 kappar av fjärde graden a 3 mk 2:14:-
Summa 27:30:-

Ängen till 39 $\frac{1}{2}$ lass hö därav 20 lass gott hö a 16 /: 10:-:-, 19 $\frac{1}{2}$ lass sämre hö a 8 /: 4:28 Summa 14:28:-
Summa 42:26:-

Flera lägenheter härvid finns inte, allenast 2:nger Katzestånd, som ej kunde skattas av något värde. Varför blev detta hemman med föreskriven ränta 42 daler 26 öre silvermynt belagt efter kartan och till ett helt mantal.

Ryds socken

Garpeboda. $\frac{1}{2}$ mantal från frälse hemfallit Kongl Maj:ts och Kronan, blivit 1683 skattlagt till 12 daler 16/: 14 $\frac{2}{5}$ th:r jordeboks ränta och mantals ränta 9:16:16 $\frac{4}{5}$ tillsammans 21 daler 23/: 6 $\frac{2}{3}$ th:r silvermynt samt Kungliga Rådet och Presidenten Hövbälborna Herr Greve Fabian Wrede på dess höga beställning anslagit men nu indelt augment på Herr Sekreteraren Herr Leijonstedtz rustning vid senaste skattläggning.

Tingsrättsprotokoll

Anno 1705-04-17 hölls Extraordinarie ting uti Bro Härad i Tibble gästgivargård, närvarande nämnden:

Domaren Hans Staffansson i Berga, Bengt Johansson i Torgesta, Erich Jönsson i Jursta, Anders Johansson i Stora Ullevi, Pär Andersson i Tuna, Johan Andersson i Härnevi, Jacob Staffansson i Tuna, Mats Larsson i Sanda, Erich Hindersson i Tibble, Anders Ambjörnsson i Härnevi, Nils Andersson i Tuna. Erich Isaksson i Brunna tillkallades i de bortvarandes ställe och avlade sin domared.

Samma dag företog sig Rätten, till följe av Baron och Landshövdingen Högvälborne herr Johan Hoghusens skrivelse av den 11 april innevarande år, att rannsaka över pigan Brita Olofsdotter, som tjänat hos Kapten Herr Nils Fehmans Fru, Fru Maria Fehman på Ekhammar i Näs socken, huru samma piga må vara omkommen, efter hon blivit död funnen uti brunnen nedanför Ekhammar på andra sidan Näs in vid landsvägen, som löper vid Näs kyrka på Kyrkbyns ägor.

Sedan Rätten tagit brunnen i ögnasikte, finndes den vara kringtimrad på ena sidan goda fem kvarter över jorden, men på sidan åt landsvägen, som är mellan Ekhammar och Kyrkbyn, nästan lika hög med vägen, samt täckt ovanpå med tiljor, och uti ett runt hål tre kvarter brett i tvären på alla sidor; och som pigan då ej syntes, lät Rätten till att göra sig förrvissad om att hon där vore, taga under med en brunnskrok 4 alnar lång, och draga upp henne jämt till vattenbrynet, då och Rätten henne såg, huvud upp och händerna så ställda, som hon skolat velat hjälpa sig.

Häruppå förekallades pigans bror Erich Olsson i tjänst i Bromma prästgård, samt halvbrodern Adam Olsson i tjänst hos klockaren i Bro, och halvsystem hustru Annika Johansdotter i Önsta i Bro socken, jämväl styvfadern Carl Mårtensson i Husby Bro socken jämte styvmodern Marreta Tönnisdotter, efter de vore närvarande, och tillspordes vad de kunna hava att här vid att påminna. Därtill de svarade var för sig att de ej veta, hur hon omkommit, utan mena att sådant må matmodern och de i samma gård varit, bäst kunna veta.

Styvmodern Hustru Marreta Tönnisdotter sade, att 3 veckor före påsk, då denna piga varit matmoderns ärende åt Bro socken, hade hon även varit hos henne, och då sagt att hennes matmoder frun varit mycket hård mot henne med hugg, som hon skolat fått så av frun själv som av hennes dotter. Hon beklagade att hon kommit dit i tjänst. Eljest har hon varit sjuk av frossan, och när hon sagt åt henne, då hon gick bort, att om hon skulle komma att läggas under, skulle de väl taga henne igen, hade hon därtill svarat, när hon bjöd farväl, och sagt: -Gud vet när jag kommer här mer. Härvid sade halvsystem hustru Annicka Johansdotter i Önsta, att hon även samma gång sagt för henne, att matmodern vore hård mot henne, dock kunde ingendera säga, att de förstått av henne, som hade hon skolat haft något ont i sinnet. Härvid sade den dödas moster hustru Brita Matsdotter i Sylta i Näs socken, att om pigan blivit kvar hos sin styvmor, och låtit bli denna tjänsten, menar hon att hon hade levat än.

Härmed begärdes av Fru Maria Fehman, att hon ville göra sin berättelse. Det hon således gjorde. Före Mickelmässa kom samma piga Brita Olsdotter om sina 18 år i tjänst hos henne på Ekhammar. Därest hon har vissa husrum, och bor hos bonden Jöran Hansson, och har hon intet mer än den ena pigan haft; Nästledne den 29 mars, som var onsdagen före skärtorsdagen, har hon låtit baka i bondens stuga, där ock bondens hustru Malin Erichsdotter inne varit, och rätt som pigan stått vid ugnen, där ur hon några kakor tagit, men återigen insatt, efter de inte var gräddade, har hon i mörkningen lupit ut ur stugan, utan att säga ett ord, som hon ej heller varit mångordig; och som hon ej igenkommit, har så väl hon, som hennes dotter Jungfru Maria Beugman samt bondens piga Liskan Ersdotter, sedan bakningen var beställt, gått med ljus och sökt henne, men inte funnit henne.

Dagen efter har hon låtit tegeldrängarna Erich Olsson och Bengt Larsson och Anders Anderssons hustru, som även bor på Ekhammar, spana efter henne, men inte funnit henne. Utan 5:te dag påsk, som var den 6 april, är pigan igenfunnen, bliven i brunnen i Kyrkbyn, där hon nu är. Drängen Erich Larsson i Kyrkbyn, som skulle vattna sina hästar först blivit henne varse i brunnen. Aldrig har hon

hört något av henne annat, än det förståndigt var, mindre hur hon omkommit, ej heller har hon henne slagit.

Framkallades därpå hustru Malin Erichsdotter i Ekhammar, vilken efter avlagd vittnesbörd berättade, att om onsdagen före skärtorsdagen hade Fru Maria Fehman tvenne bakningar, och när den ena var beställt om dagen, var pigan Britta och lagade om kreaturen, och sedan i skymningen var hon vid den andra bakningen, och har hon sagt, när frun var ute, det blir så dag att baka idag. Eljest har hon inte hört av henne, utan när frun kom in, har frun sagt åt henne, din åsna, som så bittida eldat ugnen, och har pigan stått vid ugnen och arbetat med att sätta in brödet. När den var fullsatt, hade hon lagt brödsnittorna ifrån sig och gått ut, icke säjandes ett ord. Hon kom sedan inte igen och fastän frun sökte efter henne fann man henne inte. Eljest har hon samma dag varit och köpt mjölk åt frun i Kyrkbyn, gick hon esomoftast till Kyrkbyns brunn för att hämta vatten, eftersom vattnet i Ekhammar inte var så gott. Men ingen visste henne dit den stunden, inte heller hade hon något kärll med sig.

Sedan har hon blivit om morgonen den 5:te dag påsk igenfunnen i brunnen. Hur hon kommit dit, sade hon sig inte veta. Ej heller har hon märkt av hennes tal, att hon haft något ont i sinnes, sägandes att hon aldrig annat av henne märkt, än att hon var stilla och tystlåten, samt att hon ofta gick i kyrkan. Även på palmsöndagen när det varit katekesförhör. Att hennes matmoder skulle slagit henne kunde hon inte säga.

(forts. i fil Ekham3.doc)

Ekhammar (3)- och Kyrkbyn

Ur Svenngårdska samlingen

Maskinskrivet manus för hembygdsföreningens Medlemsblad

Texten tolkad av Agneta Allerstav; kopior av original

Översatta blad från handlingar rörande Ekhammar.

Nu med tillrättalagd stavning av Gudrun Sandén, 2000.

(fortsättning på rannsakingen om pigan Brita Olsdotter, som dränkt sig i Kyrkbyns brunn).

(filen Ekham2.doc)

Pigan på Ekhammar Liskan Ersdotter framkallades, mot vilket Fru Fehman protesterade, eftersom hon var syskonbarn till den döde. Vilket togs i betänkande och ehuruväl ingen ed kunde henne i det anseendet tillåtas, tog dock Rätten hennes berättelse utan ed, det hon således gjorde. Att hon inte mera vet, än att samma dag, som var onsdagen före skärtorsdagen och bakningen skedde, slog frun, hennes matmoder, 2 och 3 slag i ryggen med handen på henne. Men att hon skulle haft i sinnet att göra av med sig, det sade hon sig aldrig hört. Utan allenast att en 8 dagar tillförne har hon sagt att hon ville gå ur tjänsten ifrån frun.

Tegeldrängen Erich Olssons hustru Anna Andersdotter på Ekhammar vittnade efter avlagd ed, att hon inte vet hur Britta kommit i brunnen, ej heller märkt av hennes tal, att hon skolat haft i sinnet att göra av med sig, dock har hon, så väl som de andra i Ekhammar, efter det intet vankats vatten i deras brunn, gått när det behövts och hämtat vatten i Kyrkbyns brunn. Vid den tiden, då Brita kom bort, har det inte varit så mycket vatten i deras brunn, vilken ligger högt i backen, att de kunnat få döpa ämbaret att få vatten i det. Den dagen hon kommit bort, har hon inte mer med henne talt, än att hon varit och begärt åt frun ett bräde, att sätta brödet på. Men det hade hon inget och så hade pigan gått ifrån henne. Eljest sade hon, att frun om aftonen kommit och sökt efter pigan, som då var borta. Vidare sade hon sig intet veta, än att i de dagar pigan kom från Bro hade hon frossan och klagat över att hon varit sjuk samt sagt att hon ingen ro hade, begärandes att få ligga hos henne. Frun och hennes dotter hade kommit dit och givit henne in för frossan, samt sagt att om hon ligger länge, skulle på hennes lön avdragas. Hon hade aldrig sett frun slå henne. Därjämte sa hon att samma piga alltid varit stilla. Frun har alltid haft henne med sig i kyrkan, som hon också varit palmsöndagen till katekesförhör. Men av 2 rotar, som då voro framme, har inte mer än 3 personer blivit spörsmål påsatta, och blev ej heller henne spörsmål påsatt.

Jöran Hansson i Ekhammar vittnade efter avlagd ed, att han inte vet, hur pigan kommit i brunnen. Ej heller har han av hennes tal någonsin förstått att hon haft något sådant i sinnet. Ofta har hon så väl som hans piga Liskan Ersdotter varit och hämtat vatten i Kyrkbyns brunn, efter vattnet i deras brunn inte varit gott. Vid den tiden pigan kom bort, var inte så mycket vatten i deras brunn, att de kunde döpa ämbaret med. Eljest har hon alltid varit stilla av sig. Frun har alltid haft henne med i kyrkan, där hon ock varit palmsöndagen till katekesförhör, men inga spörsmål blivit på henne ställda.

Drängen Erich Larsson om sina 18 år vittnade efter avlagd ed, att han aldrig känt denna pigan, mer än att han visste var hon var hemma. När han torsdagsmorgonen, som var 5:te dag påsk, och han skulle vattna sina hästar, hade han kastat ämbaret i brunnen, och som det fallit under brunnskroken hade han räckt sig efter att ta upp det. När han drog upp det följde hon med, huvudet upp och fötterna under, då han strax släppte alltsammans. Han ville gå in till klockaren Jöran Jacobsson i Klockarstugan, då mötte han spögubben Lars Johansson och pigan Sophia i sockenstugan och berättade för dem. De hade gått dit. Hur hon kommit i brunnen visste han inte, ej heller hade han hört rop på hjälp, vilket han skulle kunnat höra, eftersom han bor intill. Han hade skickat gossen Pär Bengtsson till frun på Ekhammar efter han så väl som de som var med honom kände igen pigan.

Hustru Maria Olofsdotter i Södergården i Kyrkbyn vittnade efter avlagd ed, att hon känt pigan, men vet inte hur hon kommit i brunnen, ej heller hört av henne att hon med sådana tankar skulle umgåtts. Hon hade varit stilla och enfaldig. Hon hade varit hos henne dagen före skärtorsdagen efter mjölk, men intet har hon låtit förljuda sig något sådant.

Klockaren vid Näs kyrka Jöran Jacobsson i Kyrkbyn vittnade efter avlagd ed, att han känt denna piga, men vet inte hur hon kommit i brunnen, ej heller har han av hennes tal förstått, att hon skolat haft något i sinne att göra av med sig. Som han ej hört något av henne talas, hon hade alltid varit tystlåten och stilla. Han har känt henne ifrån barndomen, då hon är född här i Näs socken och Tuna by. Han berättade också på tillfrågan att han inte hört några rop på hjälp vid tiden då hon omkommit.

Härpå frågades närvarande allmoge, om någon vet på vad sätt hon kommit i brunnen. Därtill ingen svarade sig något veta därom, utan berättade domaren Hans Staffansson i Berga, att han hört av länsmannen Johan Ödman, att tal skulle gått i Bro att hon var havande. Länsman sade sig det av tillfälle sagt, att han hört av en hustru, vars namn han inte mindes, att hennes styvmor skolat frågat henne, varför hon satt en hyska i kjolen, för att utvidga den. Därför har länsman hitkallat skomakare Clas Classon torpare under Bro gård, efter tal gått att han friat till henne. Men här nekade styvmodern sig hava sagt och Clas Classon sade att han friat till henne dagen före midfastosöndagen nästledne, men inte haft köttslig beblandelse med henne. Han hade inte vänt sitt sinne från henne, men hon hade svarat, får se fram mot hösten. Han nekade att han av hennes tal förstått, att hon haft ont i sinnet.

Här återopade sig länsman angående hyskans isättande på hustru Anna Andersdotter i Ekhammar, som tidigare avlagt eden, vilken berättade, att när hon brukat pigans kjortel satt i hyskan, då midjebandet var för trångt. Pigan hade inte satt i hyskan.

Nu framgav styvmodern hustru Margareta Tönnisdotter kyrkoherdens i Bro och Lossa ärevördiga Herr Erich Arenii attest daterad Bro Prästgård den 17 april, som är i dag, att pigan Brita Olofsdotter har vistats i Bro socken hos sin styvmoder i 6 år, och under den tiden ställt sig ärligen och väl brukat sina salighetsmedel och som en rätt kristen anställt sin vandring, samt kunde läsa i bok.

Vidare frågades den dödas moster hustru Brita Mattsdotter i Sylta, om hon vet hur pigan kommit i brunnen. Det sade hon sig inte veta, sägandes därjämte att hon aldrig velat att hon skulle gå i den tjänsten hon hade, utan bett henne bli hos sin styvmor, hos vilken hon alltid varit. Eljest begärde hustru Brita, att pigan Britta Mårtensdotter i Härnevi i Bro socken, som tidigare tjänat hos fru Fehman, måtte avhöras hur frun hanterat henne, medan hon varit i hennes tjänst. Därmot protesterade fru Fehman och sade pigan Britta sig ej veta hur den andra pigan kommit i brunnen. Hon hade lämnat

sin tjänst förleden Mickelmäso och som detta ej angår denna sak, så kunde hon ej heller, även det andra avhöras.

Sist begärde länsmanen att torparen Anders Johansson under Tibble måtte höras, vilken efter avlagd ed vittnade, att han intet vet, hur hon kommit i brunnen. När han kommit från Bro 3 veckor före påsk fann han henne om aftonen stående i hans fähus, dit han sett henne gå. Hon hade bett honom släppa in henne i stugan eftersom hon frös, men efter där ingen varit hemma ej heller någon varit i stugan släppte han inte in henne, utan hon gick därifrån.

Resolution.

Rätten haver hos sig i behörigt övervägande komma låtit, allt vad i detta mål blivit rannsakat. Och emedan denna piga Brita Olofdotter alltid fört ett gudfruktigt, vackert och stilla leverne, och intet bevisas att hon sig självviljandes i brunnen störtat, utan kunna hända av någon vådelig händelse dit instupat på den sidan brunnen är lika hög med vägen, helst som hennes händer finns så ställda, som hade hon skolat sig därmed hjälpa, förutan det ej heller finnes, att hon sig för någon yppat, såsom hon skola haft i sinne att göra av med sig själv. Alltså vid så beskaffande omständigheter, och ett så mörkt mål, som detta är, kom Rätten ej anse henne, som en självspillning, utan prövar skäligen, det Brita Olofsdotters döda lekamen må ur brunnen upptagas, och avsides i kyrkogården i stillhet och utan ceremonier begavas. Dock så att detta den Höglövlige Kungl Hovrättens vidare högrättvisa omdöme och omprövande i all ödmjukhet underställas. Actum ut Supra
Uppå Bro Härads Tings Rätts vägnar Petter Abrahamsson

Anteckningar till ägarelängd för Ekhammar i Stockholms-Näs socken.

Ekhammar, Eekhammar 16 öresland, arv och eget. Lars Skytte bekommit i byte ifrån kronan den 16/5 1629 emot gods i Munsö socken. Reducerat enligt Reduktionskommissionens resolution den 15/22 1690.

Sedermera givit fru Anna Soop och dess broder, kammarherren Carl Gustaf Soop.

1708. Brev angående rörläggning mellan Ekhammar och Klockarbordets vretar.

Välbetrodde inspektor.

Jag månne fuller den 14 december nästlidet år anbefalla Eder att överse Ekhammars rörgång och vad skillnad som kan finnas emellan samma Ekhammars gård och de här kallade Klockarbordets vretar, som klockaren i Näs socken velat sig tillägna. Men som ni däruppå sedermera icke med edert svar eller någon karta och beskrivning, efter order inkommit, huru härmed avlupit och Hans Excellens Kungl Rådet, Presidenten och Guvernören Högvälborne Greve Carl Gyllenstierna, påminner om utslag härutinnan, efter Hans Excellens allt sedan intet kommit till possession av bemälte vretar. Ty åligger inspektoren strax och ofördröjligen till mig insända kartan med dess utförlige beskrivning häröver, att jag utan längre tids förhalande må kunna fullgöra Hans Excellens begäran förbliver inspektorens Johan Hoghusen.

Stockholm den 26 november 1708.

(Ur kammararkivet: *Topographica: Upplands län*).

Kyrkbyn.

Kyrkbyn. (nämns här första gången)

I årliga rëntan är Ekhammar under större delen av 1500-talet upptaget som 3 gårdar om 2 markland. 1573 finns fortfarande 3 gårdar men 1578 (mellanliggande år saknas) står endast 2 gårdar upptagna, under rubriken S:t Eriks landbor. 1594 nämns åter 1 markland Ekhammar men nu under Kungl Maj:ts Arv och eget.

Åren 1608 och 1611 (mellanliggande år saknas) försvinner den tredje gården, men 1612 upptages under S:t Eriks landbor 2 gårdar i Kyrkbyn varav åtminstone den ena är 2 markland jord. Rëntan är densamma för båda gårdarna.

Detta är alltså första gången vi möter Kyrkbyns namn i föreliggande handlingar.

1735-09-1-2 Skattläggning av frälsehemmanet i Kyrkbyn med kartbeskrivning, jämte andra handlingar.

Kammarkollegii första provinskontor: 1796 års remisser nr 34. Finns även i landsarkivets skattlägningshandlingar.)

3 blad översatta och sammanfattade av Gudrun Sandén.

Anno 1735 den 1 och 2 september till hörsamt och ödmjukt följe av Högvälborna Herr Baron och Landshövdingens Brauners ankomna högtärade skrivelse under den 24 mars uti innevarande år att skattlägga numera avlidna Guvenörenska och Presidentskam högvälborna Fru Grevinnan Anna Maria Soops frälsehemman i Bro härad, Näs socken och Kyrkbyn, som samma hemman emot dess havandes ägor icke skall dess gamla ränta kunna bära, inställde sig in loco undertecknade å ämbetets vägnar dels å att förrätta men å kronobefallningsman Lindbergs och egna vägnar, vara tillstädes länsman välaktade Anders Sundberg, jämte andel av Bro härads nämnd.

Å Presidentens högvälborna Herr Greven Hans von Fersens vägnar som innehavare av bemälte hemman infann sig dess kamrerare välaktade herr Johan Roman.

Och sedan skattlägningsmännen hade alla ägor i besiktning tagit, samt jämfört dem med den för detta av extrordinarie lantmätaren välbetrodde Lars Kietslings geometriska år 1701 författade karta och beskrivning, samt jordinnehavarna beprövat och till någon del befunnit vara enlig med berörda karta och beskrivning, ovan och nu åbon mäster Olofssons berättelse, som med inga dagsverken till gårdarna är betungad. Alltså i anledning av allt sådant, blev detta hemman bestående efter jordeboken av 10 öres land utfört till årligt utsäde 14 tunnor 8 kappar inberäknat gamla gården som nu till åker brukas.

Därav efter beprövan:

7 tunnor 14 kappar av tredje graden

6 tunnor 26 kappar av fjärde graden ger sammanlagt 14.13

Ängen vilken enligt beskrivningen påføres till vart hemman kunna giva 19½ lass hårdvall och 5 lass , består av små till större delen, så till detta hemman ej kan påföras mer än

5 lass hårdvall

19½ lass till en summa av 5:90

För tämmelig god skog till gärdsel, vedbrand och litet timmer ökas 4%

Mulbetet som för dess bergfulla utmark är ganska knapp till 2%

för fiske kan ej utan i anseende till dess ringhet ägor beräknas än 2%

Bliver således vart tunnland tillökt med 8 öre. Summa 23:19.

Flera lägenheter finns ej till dessa hemman. Ty bliver det till 5/8 mantal skattlagt, som till jordeboks och hemmanstals räntan således fördelas:

Jordeboksräntan:

Penningar, dagsverken, årliga hästar och kungshästar tillsamman 11.99.3.

Hemmantalsräntan:

Hirden, byggningshjälpen, salpeterhjälpen, boskaps-, skjutsfärds- och dagsverkspenningar. Summa 11.28 21.

Sammanlagda summan 23.19%

Således vara rannsakat och skattlagt betygar ut supra.

Å syn och nämndens vägnar Oläslig underskrift.

På kronobefallningsman Lindbergs vägnar och efter beskrivning And. Sundberg.

Protokoll från Bro härads ordinarie ting den 7 sept 1735. Handlar om skattläggning och åbons rättigheter.

På samma protokoll står följande:

Som denna skattläggning över frälsehemmanet Kyrkbyn i Bro härad och Näs socken var in loco förrättad, av vederbörande med dess underskrift verifierad, och på Häradstinget examinerad, jämväl härmed Landskontoret översett och till dess utmätningar enig befunna. Högvälborna Herr Greven och

Presidenten von Fersen detsamma till ovan lika mantal och ränta förmedla; alltså varder denna förmedling fastställd och kungl Maj:ts och Rikens Kammarkollegii gunstiga godsinnade hörsammat underställt.

Uppsala den 4 november 1735 Brauner.

Kladd i tabellform med ägare och antal gårdar i Ekhammar och Kyrkbyn under tiden 1546-1809. På baksidan innevånarantal.

1694 fanns 142 innevånare i Näs. Soldaterna var Måns Bråttom i Sylta, Petter Fröman i Frölunda, Johan Wiss i Berga, Anders Berg i Tuna. Präst var Petrus Hedman.

1696-1699 Sacellan Petrus Lund, klockaren Jöran Jacobsson. Innevånarantalet mellan 139-147 personer.

1709 års mantalslängd upptar Nils Betuli som präst och Jöran Jacobsson som klockare. 3 soldater finns namngivna, Mats Dunder, Johan Wiss och Anders Hagman. Femmannasold Nils Svensson. innevånarantalet 152.

1710 namnges flera soldater, Hans Thunström, Lars Åhlberg, Lars Utter, Johan Wiss Erich Söhrman ogift, Erich Lillia, Gustaf Norman. Samma präst och klockare och innevånarantalet 157.

Åren 1715-1723 växlade innevånarantalet mellan 139 och 164.

1716-1719 var Johan Bure präst och Johan Jacobsson klockare.

1719 Adjunkt salig Olaus Hedmans änka.

1724 var Spillhammar präst, Per Persson klockare. Det fanns 9 namngivna soldater och 175 innevånare.

1728-1734 ökade innevånarantalet till runt 200. Samma präst och klockare och samma antal soldater. 1732 Spec på den som sig angivit till brukande och rörande av de s k styvkjolarna uti mitt i Nåder anförtrodde distrikt. Tibble: Kapten Blidbergs fru Anna Catharina Jettman bötar 1 silvermynt. Öråker Fru Friherrinnan Märta Bonde bötar 1 silvermynt. Fröken Maris Elisabeth Koskuld och Erjanan Gripenhielm börat 1 silvermynt. Kammarjungfrun Elisabeth Sundell 1 silvermynt. Stäket: Notarien Bergmarks dotter jungfru Anna Maria 1 silvermynt och dito Nora.

Geometrisk karta över Kyrkbyn i Näs socken

Översättning och sammandrag av Gudrun Sandén.

Geometrisk Kartbeskrivning över den karta som framlidne lantmätaren Lars Kietzling över Näs Kyrkby, uti Uppsala län, Bro Härad och Näs socken år 1701 upprättat haver.

Näs by består av tvenne kronohemman, Ekhammar kronorustningstam, vilka hemman äro alla lika stora och ligga skifte om skifte med varandra, och haver följande lägenheter

A) Sädesgårde av mo och sandblandad lera, **B)** Skogsjord i samma gårde, **C)** Dito sand, mo och jäsjord. **D)** Trädesgårdet bestå av mylla och något sand, **E)** Dito gårde skogsjord, **F)** Dito gårde vall, mo och sandjord.

Årligt utsäde på hela byn 39 tunnor och 6 kappar.

G) Ängen består av skarphårdvall och starr. **H)** En liten äng består av starrbotten. **I)** En beteshage till hela byn består av skarphårdvall med gran och tallskog.

Grannarnas proportion.

N 1. Kronohemman som nu är anslagit till Gustaf Soops hemman till vederlag mot Bistahemmanet i Kalmar socken.

aa En liten vret uti dess hage av sandjord. **bb** En liten vret vid klockarvretarna av sandjord. **cc** En liten kalvtomt. **dd** Tvenne kålsängar. **ee** En hustomt varest gården till förne varit bygda. **ff** En betad hage av sand består medelmåttigt bete. **gg** En beteshage av skarp hårdvall dels starrbetning och busk- och granskogsbemängt. **hh** En liten kalvtäppa medelst överväxt av busk består av skarpbete.

En liten humlegård med **Nr 1** betecknad.

Nr 2. Kronohemman varav Högvälborna Friherrinnan Christina Stenbock räntar i livstiden. **ii** En vret av mojord. **kk** En vret av sandjord.

ll Tvenne beteshagar av ringa bete äro nog bara nyttiga med gran- och tallskog överväxta.

mm Tvänne kalvtomter. **nn** En liten humlegård.

Nr 3. Ekhammar krono, rustningsstam, som Högvälborna Grevinnan Fru Anna Maria Soop räntar för varer lika i åker och äng med föregående.

oo En hustomt. **pp** Rankhushagen av skarpt bete. **qq** En gellhage (troligen menas jolster) gran och tallskog samt skarpt bete. **rr** En gelväxt. **ss** En liten betestäppa av sand.

Äro de räntan på Bysunds? skog. Ett ängstycke som nuvarande klockare Göran Jacobsson berättar, att dess farfar, när han vid den tiden var klockare, efter åbornas lov och tillstånd dem av skogen instängt och avvändit.

Svedjat och sedermera finnes förene av klockarebordet den årligen för till strandmade syftat; Men alldenstund de övriga tvenne gårdarna haver vretar i sina hagar på skogen och Ekhammars prästgård däremot ringa vretar, där likväl alla tre hemmanen äro lika stora. Ty synes skäligen bemälte klockarvretar till Ekhammar återkallas, och emot de andra hemmanens vretar beräknas, efter klockarbordet sig ringa annan rättighet den till haver än som efter sina förfäder på åbornas tillåtelse den uppräkt och hävdad som dock i övrigt lämnas till vederbörligt forum

att avräknas, och bestå bemälte vretar av sandjord fjärde graden
tt Sädesvreten av sandjord. uu Trädesvreten av dito. xx Ängsstycket av mossvall.
K Skogen och utmarken består av god fångsskog till vedbrand, gärdesfång samt litet timmer, men intet synnerligast gott mulbete, utan skogen är mycket kvistig. Litet fiske i sjön som består mestadels av gallstrand men kan om vårtiden vid fiskelekarna liten nytta därav inhämtas.

Inga flera lägenheter.

Denna kartbeskrivning var lika lydande med den, som Kungl Lantmäterikontoret den 25 sistlidne juni utgivit atteras Näs den 2 september 1735 oläslig namnteckning.

Anmärkningar med föregående kartbeskrivning gjorda av samtliga skattläggningsmän, så att frälsehemman å Näsbyn in loco skattlades den 1 och 2 september 1735

All den åker som enligt beskrivningen uppföres i andra graden, befanns bestå av grund och stenig, samt dels dels sand och mojord, var före den, dock till dess belägenhet, i skattläggningen blev ansedd för tredje graden; den övriga åkern av tredje graden utan beskrivningen, blev för fjärde graden korrugerad i anseende till dess kvalitet som bestod av grov sand, mo och jäsjord, blev således erforderligt utförde till frälsehemmanet sådan alla vretarna sammanlagda äro av tredjedelen till skattehemmans efter repartition, undfått utsäde lagt 14 tunnor 8 kappar.

Således vara av skattläggningsmännen observerat och sedermera uträknat till proportion, atteras Näs den 2 september 1735 oläslig underskrift.

Information – Hjälp att navigera i programmet

Bokmärken med **Grön** / **Röd** färg leder endast till denna information
- de skall ses som rubriker | navigeringshjälp | upplysningar
Backa 2 ggr med **grön pil** längst ned på sidan

Eftersom vi presenterar ett omfattande textmaterial visar vi det i s.k. PDF-format
Formatet tillåter användning av register med s.k. Bokmärken för navigering i
filen som innehåller många hundra A4-sidor.

Bläddring framåt/bakåt i PDF-programmet

Triangelformade pilar längst ned på sidan

Bläddring bland visade sidor i PDF-programmet

Pilar framåt/bakåt på **grön / rund** botten, längst ned på sidan

Bläddring framåt/bakåt i vanliga internetprogram (ofta med färgad bakgrund)

Pilar framåt/bakåt på **grön / rund** botten längst upp till vänster på sidan

Blå färg är länkar som leder till andra program skapade i PDF eller HTML

Röd färg är viss förtydligande information

Sökfunktionen – klicka på kikärikonen

PDF-formatet har en inbyggd sökfunktion som söker i hela filen.

- därför är filen stor, vilket är till nackdel för den som använder äldre typ av telefonmodem

- i de senast inlagda texterna ligger innehållsförteckningarna i särskild fil för att undvika dubblerad visning

OBS att finns flera sökalternativ

Svenngårdska hembygdssamlingen

Delvis dokumenterad i ett 25-tal pärmar
Innehållsförteckningar och bearbetning - UKF:s pärmar Sv1-6

Bakgrund

- Svenngårdska samlingen [doneras](#) till Upplands-Bro kommun 1970
- Kulturnämnden/Biblioteket upprättar en innehållsförteckning
- Svenngårds hembygdssamlingen som grund för studier i kommunens historia
- [Hembygdsprojektet 1977-1980](#)
- Kulturhistoriska kartan 1980-1982
- Hembygdsboken skapas 1982-1984
- Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut bearbetar materialet från 1987

Svenngårds samling - ett försök till beskrivning

- Boksamlingen - Svenngårdska rummet i Kungsängens bibliotek
- Kartsamlingen - Hembygdsgården i Kungsängen
- Arkivalier - inbundna, lösa, osorterade - Biblioteket
- Svenngårds sammanställning av gårdshandlingar
ett 25-tal pärmar i Svenngårdska rummet - sammanfattningar hos UKF

UKF:s innehållsförteckning/bearbetning/sammanställning/sammandrag	sidor
Pärm Sv1 - Svenngårds pärmar p5-p6-p7-p8	Gårdshandlingar 131
Pärm Sv2 - Svenngårds pärmar p9-p10-p11-p12-p13-p21	Gårdshandlingar 111
Pärm Sv3 - Svenngårds pärmar p14-p15-p16-p17-p20	Gårdshandlingar 138
Pärm Sv4 - Svenngårds pärmar p2-p1-p18-p24-p31	Domstolprotokoll 159
Pärm Sv5 - Svenngårds pärmar	
Pärm Sv6 - Svenngårds pärmar p22-p23	Biografier, Diverse 122

Anvisningar - manövrering - sökning - utskrift

Några anvisningar om hur du kan använda programmet

Öppna fliken **Bokmärken** i vänstra kanten.

Där finner du **Innehållsförteckningar och länkar till övriga filer i programmet**

Bokmärken med ett "+-tecken" framför har underavdelningar.

Välj lämplig förstoring: **Sidbredd / Helsida**

Blå pilarna   föregående/nästa sida - *fysisk ordning* (inte nödvändigtvis föregående *visade* sida)

Det finns också pilar till *första* och *sista* sidan

Gröna pilar   *bläddra* mellan tidigare visade sidor **eller** Webbläsarens pilar längst upp på skärmen

Ctrl+Shift+N   skriv önskat *sidnummer*

Bokmärken   klicka på önskad *namngiven* sida

PDF-programmet har en **sökmotor (Kikaren upptill på sidan) eller Ctrl + F**

Gäller textmaterialet i använd fil = UKF:s pärm: Sv1, Sv2, Sv3 .....

(*när Bredband blir vanligare kan allt läggas i en och samma fil*)

Du uppmanas skriva det ord du vill söka på, varvid en del av den mening ordet står i visas.

Klicka på den mening som verkar vara användbar och aktuell sida visas med sökordet markerat.

Markera om du vill ha viss begränsning av sökmöjligheten.

Utan någon av de 4 valmöjligheterna finner programmet alla kombinationer med ditt sökord

Utskrift: Viktigt att ange vilka sidor du vill ha utskrivna. Annars skrivs alla sidor ut